

tidsskrift.dk

Studier til den store nordiske Krigs Historie.

Historisk Tidsskrift, Bind 5. række, 3 (1881)

Link til pdf:

http://img.kb.dk/tidsskriftdk/pdf/hto/hto_5rk_0003-PDF/hto_5rk_0003_80143.pdf

Link til webside:

<http://tidsskrift.dk/visning.jsp?markup=&print=no&id=80143>

pdf genereret den : 28/5-2008

Studier til den store nordiske Krigs Historie.

Af

E. Holm.

I.

Frederik IV og Czar Peter i Aaret 1716.

1. Foreløbige Forhandlinger og Aftaler om et Angreb paa Skaane.

Aldrig har vistnok et Forbund været sammenføjet med et slettere Kit, end det, som Czar Peter, Frederik IV og August II af Saxe-Polen havde sluttet imod Karl XII. I den Grad stode de, saa at sige, paa Springet til at fatte Mistro til hverandre. Men hvor meget man end fra dansk Side havde havt at klage over Czar Peters Færd ved flere Lejligheder, havde han efter Frederik IV's Besættelse af de gottorpske Lande vist Danmark-Norge en stor Tjeneste ved at forebygge en truende Forbindelse imellem det gottorpske Hus og Preussen¹⁾. Det nordiske Forbund var fra denne Tid i Virkeligheden indskrænket til Frederik IV og Czar Peter. Augusts Deltagelse i Krigen var med Undtagelse af et enkelt Øjeblik betydningsløs, og det er vanskeligt at sige, om den dansk-norske Konge eller den russiske Czar havde størst Mistillid til ham.

¹⁾ Hist. Tidsskrift IV, 6, 103.

Under disse Forhold havde Frederik IV et klart Syn paa, at han maatte søge at vinde en yderligere Støtte, for at Krigen imod Sverige kunde faa en afgjørende Vending. Allerede imedens Czar Peter sammen med ham belejrede Stenbock i Tønningen, vare de jævnlig i Husum komne til at tale om, at det vilde være heldigt at drage Preussen og Hannover ind i Krigen imod Karl XII. Frederik IV havde senere ført de mest brydsomme Forhandlinger om et Forbund med Frederik Vilhelm I af Preussen og Kurfyrst Georg af Hannover, som efter Dronning Annas Død i August 1714 tillige blev engelsk Konge. Omsider naaede Forhandlingerne en Afslutning ved tvende Alliancetraktater, saaledes at den dansk-hannoveranske sluttedes den 2. Maj, den dansk-preussiske den 17. Maj¹⁾.

Ingen kunde følge disse Forhandlinger med større Opmærksomhed end Czar Peter. I Slutningen af 1713 havde han erobret alt, hvad Sverige ejede Øst for Østersøen fra

¹⁾ Ingen af disse Traktater er trykt, og de findes ikke i Gehejme-arkivet. Formodentlig ere de som saa mange Aktstykker brændte med Kabinettets Arkiv ved Kristiansborgsløts Brand 1794; men Afskrifter af dem have i Udenrigsministeriets Arkiv. Den dansk-hannoveranske Traktat blev paa Grund af forskellige Stridspunkter først undertegnet af Frederik IV personlig den 26. Juni og ratificeret af Georg I den 28. Juli. Naar den tidt kaldes Traktaten af 26. Juni, er det fordi Frederik IV undertegnede den den Dag. Den dansk-preussiske kaldes i en kgl. Erklæring af 11. Juni 1715 over et Par Fordringer fra Kongen af Preussens Side Traktaten af 25. Maj formodentlig, fordi den er ratificeret af Frederik IV paa denne Dag. Jvfr. om den Droysen: *Geschichte der preussischen Politik* IV, 2ter Band (1869) S. 130 og 145. Det Uddrag, der er givet af den dansk-hannoveranske Traktat hos Koch og Schoell *Histoire abrégée des traités* tom. XIII, 256, og hos Reedtz: *Répertoire des traités* (Göttingen 1826) S. 178 er urigtigt. Uddrag baade af den og af den dansk-preussiske meddeles i Tillæg til denne Afhandling Nr. 1 og Nr. 2.

Alle Datoer angiver jeg efter ny Stil.

Lifland til Finland, alene med Undtagelse af den lille finske Fæstning Cajaneborg, og det gjaldt ham om at sikre sig saameget deraf som muligt. Han blev mere og mere bestemt paa ikke at ville lade Sverige faa andet tilbage end Finland, og selv dette Land ikke anderledes end, at han beholdt den østlige Del deraf, Wiborg Len. Der maatte derfor udøves et stærkt Tryk paa Sverige, og det var ikke mindre magtpaaliggende for ham end for Frederik IV, at andre Magter bleve dragne ind i Forbundet imod Sverige. Han fik Frederik Vilhelm I af Preussen til at slutte en gjensidig Garantitraktat (12. Juni 1714), hvorved han tilsikrede den preussiske Konge en Del af Svensk-Pommern, nemlig Stettin og Landet S. O. for Peenefloden samt Wolgast og Øerne Usedom og Wollin, medens han til Vederlag fik preussisk Garanti for Ingermanland og Karelien med Wiborg og Narva og tillige for Estland og Reval, ligesom Frederik Vilhelm lovede ikke at ville hindre videre Erobringer fra hans Side paa Sveriges Bekostning¹⁾. Samtidig skyndede han af al Magt paa, at det kunde blive til Virkelighed med Forbundene imellem Frederik IV, Georg I og Frederik Vilhelm, og han udtalte sin Glæde i de stærkeste Udtryk, da han hørte, at de vare afsluttede²⁾. Ja han havde endog imidlertid faaet Frederik IV til at enes med sig om et Angreb paa Sverige med fælles Kræfter.

Allerede samme Aar som Slaget ved Helsingborg havde fundet Sted, havde han lovet Kong Frederik 6000 Mand russiske Tropper som Hjelpekorps til et nyt Angreb paa Skaane; men Stormvejr havde hindret Overførelsen af disse Tropper fra Danzig til Danmark, og der var ikke blevet

¹⁾ Droysen anf. St. S. 97 Note.

²⁾ Brev fra Løvenørn til Wibe af 14. Juni 1715. Manuskriptsamlingen Dansk Adels historie paa det kgl. Bibliothek. Pakke 43, Pars I.

noget af Toget¹⁾. Da der saa i December 1710 var aftalt et kombineret Angreb imod Skaane og dels Finland, dels Stockholm, i hvilket atter russiske Hjælpetropper skulde kæmpe med i Skaane, umuliggjorde Tyrkernes Krigserklæring imod Czar Peter Udførelsen heraf²⁾. Nu den 6. Marts 1714 blev der i Kjøbenhavn sluttet en Konvention imellem det danske Konseil paa den ene Side og den russiske Ambassader Fyrst Dolgorucky samt Czar Peters Generaladjutant Jagousinsky paa den anden. De tvende Fyrster vilde i Følge den med fælles Kræfter angribe den svenske Krigshavn Karlskrona, Danmark-Norge skulde blot yde Krigsskibe, Rusland foruden sin Flaade 15000 Mand Landgangstropper, og de vilde ikke blot søge at tilintetgjøre den svenske Flaade her, men ogsaa ødelægge Byen saaledes, at den ikke mere kunde blive Krigshavn. Naar det var sket, vilde man trænge højere op i Landet, og derfor forpligtede Danmark-Norge sig til at landsætte 24000 Mand i Skaane, som skulde forene sig med Czarens 15000 Mand. Da Frederik IV krævede som Vilkaar, at hans Sydgrænse skulde være sikret, lovede Czar Peter at formaa Kongen af Preussen til at give Tilsagn om ikke at blande sig i Nordens Sager, ligesom Czaren ogsaa vilde virke til, at den svenske Garnison i Wismar ikke kunde gjøre Danmark Skade³⁾.

Men denne Aftale blev aldrig til Virkelighed. Maaske var det Forhandlingerne med Preussen om den gjensidige Garantitraktat af 12. Juni, der bragte Czar Peter til at

¹⁾ Vaupell: Den dansk-norske Hærs Historie I (1872). S. 423.

²⁾ Hojers Frederik IV's Historie. Manuskript Folio Aar 1711 § 5 (Gehejmearkivet).

³⁾ En Afskrift af denne Konvention ligger i Pakken *Ordres de la cour* for 1714 til den danske Envoyé Westphalen i Rusland. Gehejmearkivet. Alle i denne Afhandling citerede Aktstykker ere fra Gehejmearkivet, for saavidt det ikke nævnes, at de findes et andet Sted.

ratificere Konventionen med Frederik IV saa silde, at denne først fik Underretning derom i de første Dage af Juni¹⁾. Kong Frederik erklærede nu, at det vilde blive for sent i det Aar, og at han desuden ikke uden Pengehjælp vilde kunne udrette tilstrækkeligt. Ganske vist led den dansk-norske Stats Krigsførelse meget under den stadige Brist paa Penge. Slette vare Finanserne i Forvejen, og nu havde Staten ført Krig i 5 Aar, i hvilken Tid en skrækkelig Pest 1711 havde hjemsøgt Landet og Hæren to Gange havde lidt saa afgjørende Nederlag, at den havde maattet organiseres paa ny. Men Pengehensynet var næppe det eneste. Al Sandsynlighed er for, at Frederik IV, saa længe Dronning Anna regerede i England, har holdt det for i høj Grad betænkeligt at angribe Sverige i Skaane, thi den engelske Regering var i denne Tid afgjort gunstig stemt imod Sverige, og det samme gjaldt om muligt i endnu højere Grad om Frankrig. Det er bekjendt, at disse to Stater strax efter Utrechterfreden nærmede sig til hinanden²⁾.

Hovedopgaven for Frederik IV's Politik paa denne Tid var aabenbart, næst det at sikre sig det gottorpske Slesvig,

¹⁾ Brev fra Frederik IV til Czar Peter af 4. Juni 1714.

²⁾ Derimod kan jeg ikke finde Spor til, hvad Droysen siger anf. Sted. S. 96, at Danmark i Begyndelsen af 1714 af Skinsyge og Mistro imod Rusland undlod at gjøre det aftalte Angreb paa Skaane. — Man vil i det følgende jævnlig se mig udtale en fra Droysens Fremstilling afvigende Opfattelse af Forhold og Begivenheder i den her omhandlede Tid. Ingen kan studere det 17. og 18. Aarhundredes Historie, uden at han maa paaskjønne de mange værdifulde Oplysninger, som Droysens store Værk, trods dets næsten utrolige preussiske Ensidighed, giver om den europæiske Politik's Historie; men jeg har ved de Studier, der ligge til Grund for denne Afhandling, ligesom paa andre Punkter af det 18. Aarhundredes Historie, stærkt faaet Indtrykket af, at Droysens Fremstilling, hvor han kommer udenfor, hvad der vedrører særlig Preussen, paa mange Steder maa korrigeres.

at faa Svenskerne fordrevne fra Tyskland. Ikke blot kunde han derved maaske vinde en Del af Svensk-Pommern; men hvad der var det væsenlige, han vilde slippe for at sidde «imellem Hammeren og Ambolten», saaledes som Danmark havde gjort det, siden den westfalske Fred havde givet Sverige Herredømmet over vigtige Strækninger i Nordtyskland. Som Forbundene med Preussen og Hannover havde havt dette Formaal, saaledes havde han med en stor Kraftanstrengelse arbejdet derpaa i Felttoget 1715, dette Felttog, som ikke blot var sejrrigt til Søs, men ogsaa gjorde den forenede preussisk-danske Hær, med Forstærkelse af et saxisch Korps, til Herre over Stralsund og Rügen trods Karl XII's fortvivlede Modstand. Da Aaret endte, vajede det danske Flag fra Stralsunds Volde og paa Rügen. Svenskerne havde intet andet tilbage i Tyskland end Wismar, hvis Fald ikke kunde udeblive længe.

Det havde været en almindelig Mening, at Karl XII ikke vilde kunne fortsætte Krigen længere, hvis han bukkede under ved Stralsund, og den Tanke laa nær, at han selv vilde falde død eller levende i Fjendernes Hænder. Men ved et vidunderligt Held lykkedes det ham at slippe bort i en Baad, og det fik den dansk-norske Stat at føle, thi fra nu af satte han alt ind paa at slaa den til Jorden. Det syntes foreløbig, som om Frederik IV's Frugt af Felttoget 1715 var bleven den, at han maatte forsvare sig selv. Karl XII havde kun været faa Uger paa Sveriges Grund, inden han forsøgte at gaa over Øresund paa Isen for at angribe selve Kjøbenhavn, og da han havde maattet opgive denne Plan, kastede han sig allerede i Marts 1716 over det temmelig forsvarsløse Norge. Svagheden ved den dansk-norske Stats militære Stilling overfor Sverige, saadan som den var bleven efter Sundprovinsernes Tab, traadte tydelig

frem. Der var vitterlig kun ét Middel til at tvinge Karl XII til Fred, det var ved en Kamp paa Liv og Død med ham i selve Sverige. Men et Angreb her mægtede Frederik IV ikke at gjøre med egne Kræfter. Hans Flaade var ikke mere end i Stand til blot at holde den svenske Stangen, og vel var hans Hær nu til Trods for, at den for en stor Del bestod af hvervede Udlændinge, langt bedre, end den havde været 1712; men den var ingenlunde stærk nok til en saadan Kamp, og endnu mindre havde han en General, som kunde maale sig med Karl XII.

Da rakte Czar Peter ham Haanden, eller rettere, han havde allerede rakt ham den. Ligesom han 2 Aar tidligere havde foreslaaet Angrebet paa Karlskrona, saaledes var han nu rede til et lignende Foretagende. Underhandlinger, som 1715 førtes imellem ham og Frederik IV om Samvirken til Søs, havde faaet en særegen Vigtighed, da Czar Peter i Efteraaret gav Fyrst Dolgorucky og Generaladjutant Jagou-sinsky Paabud om at foreslaa Frederik IV et fælles Angreb næste Aar paa Sverige, saaledes at det ogsaa skulde rettes imod Skaane, med mindre Kongen af Sverige gjorde antagelige Fredstilbud. Herved forstod Czaren for sit Vedkommende, at han skulde afstaa Rusland baade Ingermanland, Karelien, Estland og Lifland¹⁾. Denne Plan udviklede sig i Vintermaanederne under gjensidige Udtalelser til, at Czar Peter besluttede at lade den vigtigste Del af Angrebet, ogsaa for saa vidt han tog Del deri, blive rettet imod Sverige fra Vest, altsaa netop imod den skaanske Kyst²⁾.

¹⁾ Depeche fra Westphalen 28. Oktober 1715.

²⁾ I flere af Datidens Flyveskrifter, ikke blot i det fra svensk Kilde stammende *La crise du Nord* (1717), men ogsaa i det, man kan kalde, officielt russiske: *Lettre d'un gentilhomme de Mecklenbourg à son ami de Copenhague, Swerin* 23. Okt

Men, spørger man uvilkaarlig, hvorfor vilde Czar Peter fortrinsvis angribe Sverige fra den Side, der laa ham selv fjærnest? Det maatte dog synes ulige lettere for ham at gjøre, hvad han gjorde 1719 og 1721, angribe den svenske Østkyst og her søge at tilføje Sverige saadanne Saar, at det maatte indrømme ham, hvad han vilde. Han var imidlertid endnu ikke stærk nok til at gjøre dette; han frygtede den svenske Flaades Overlegenhed. Vistnok maatte den dansk-norske og den russiske Flaade i Forening være Svenskernes langt overlegne; men Hensynet til Norges Forsvar gjorde det nødvendigt for Frederik IV at lade en Del af sine Skibe krydse imellem Norge og Danmark, især da der ogsaa laa svenske Krigsskibe ved Göteborg, som der maatte holdes Øje med. Kong Frederik kunde ikke undvære en Baad til at sende mod Øst for at forstærke den russiske Flaade, med mindre han fik Hjælp af engelske Skibe. Karlskrona havde en fortrinlig Beliggenhed for Sverige under en Krig med Danmark-Norge og Rusland, da Svenskerne herfra kunde vanskeliggjøre en Forening af deres Fjenders Flaader. Ikke mindre viste det sig paa denne Tid, hvilken uvurderlig Hjælp Sverige havde af sin Flaade. Al Verden kjender den svenske Hærs Heltegjerninger under

1716 (aftrykt hos Lamberty: *Memoires* IX, 628 ff. med den urigtige Tidsangivelse 23. Okt. 1719), og i en Note, som den russiske Resident Bestuchef overrakte den engelske Regering (trykt i Rabener: *Leben Petri des ersten* (1725) S. 605) nævnes Frederik IV som Planens Ophavsmand, og dette er gaaet over i Skrifter som: *Histoire de Pierre le grand* (Amsterdam et Leipzig 1742) II, 245 og Nordberg: *Carl XII's historia* (Stockholm 1740) II, 580. Sagens Sammenhæng er efter Aktstykkerne utvivlsomt den, at Tanken i Efteraaret 1715 er tidligst fremsat fra russisk Side, men at det første formelige Forslag, som derefter i Henhold til, hvad Czar Peter havde ladet udtale, er bleven forelagt til Forhandling, skyldes Frederik IV.

Karl XII; men man skal ikke derover glemme, hvorledes den svenske Flaade, til Trods for at den 1715 havde ligget under i de vigtigste Sammenstød med den dansk-norske, dog endnu herefter formaaede at holde sine Fjender i Respekt. Den forbavsende Styrke ved den svenske Militærorganisation, som har frelst Sverige under den store nordiske Krig, viser sig ogsaa paa Sømagtens Omraade.

Derfor var det, at Czar Peter, naar han vilde gaa Karl XII paa Livet, maatte prøve paa at tage ham Vest fra. Det er Sidestykket til Sveriges Angrebsmaade imod Danmark-Norge i Midten af 17. Aarhundrede. Enhver véd, at Vejen for Svenskerne til at erobre alle de danske og norske Landskaber Øst for Øresund, som de dengang vandt, gik fra Syd-Vest op over den jyske Halvø, og det var fra samme Side, det Stød kom 1813—1814, der sprængte Baandet mellem Danmark og Norge. Paa en lignende Maade mente Czar Peter 1715 og 1716 at kunne sikre sig de svenske Lande Øst for Østersøen ved at angribe Sverige fra Syd-Vest i Skaane.

Hvem kunde være en vigtigere Forbunds-fælle til et saadant Foretagende end Danmark-Norge med dets naturlige Ønske om at erobre de tabte Lande tilbage? Det syntes at maatte være en lige saa paalidelig, som det var en nødvendig Forbunds-fælle. Oven i Kjøbet havde Czar Peter faaet et bedre Syn paa de Danske i militær Henseende, end han havde havt tidligere. Det var en Selvfølge, at Nederlagene ved Helsingborg og Gadebusch havde fremkaldt ugunstige Domme om det danske Hærvæsen i Krigens første Aar, og hvor lidt det end maaske har skortet paa Sømandsdygtighed ved Ulrik Chr. Gyldenløves Førelse af Flaaden, var han ingen energisk eller dristig Krigernatur. Czar Peter havde lejlighedsvis ikke uvittig udtalt, at de Danske

bare sig ad med deres Flaade ligesom en gammel Ægte-
mand med en ung Kone: »han kjæler for hende, kysser
hende; men videre kommer det heller ikke»¹⁾. Han havde
derfor ogsaa ladet den dansk-norske Statsafsending i Rus-
land, Westphalen, høre, at det skortede paa Energi og
Kraft ved Ledelsen af den danske Hær og Flaade²⁾. Men
Aaret 1715 havde stemt ham bedre. Han havde fejret
Gabels afgjørende Sejr over Wachtmeister og de heldige
Søtræfninger ved Rügen med Afsyngning af Te Deum og
Fester, som om det var Sejre, han selv havde vundet, og
enhver maatte erkjende, at den danske Hær ved Stralsund
og Rügen havde vist Dygtighed. Endelig var Dronning
Anna nu afløst paa Englands Trone af Georg I, der
havde knyttet sig nøje til Forbundet imod Sverige, ikke
blot ved Traktater i Foraaret med Danmark-Norge og
Preussen, men ogsaa ved en Overenskomst med ham selv
(28. Oktober), hvorved de enedes om med samlede Kræfter
at bekæmpe Sverige og tilsikrede hinanden Erobringer paa
dets Bekostning³⁾. Om Georg I end havde sluttet disse
Traktater som hannoveransk Kurfyrste, kunde man stole paa,
at han vilde bruge sin store Indflydelse til at afholde de
engelske Ministre fra at optræde til Gavn for Sverige. Men
disse samstemmede desuden med deres Konges hannoveranske
Politik, da de mente, at Englands Handelsinteresser vare

¹⁾ Droysen anf. St. IV, 2, 111 Note 2.

²⁾ Depeche fra Westphalen 15. Marts 1715.

³⁾ Bacmeister: Beiträge zur Geschichte Peters des grossen (Riga 1776) II, 15. I de to første Bind af dette Skrift er meddelt en tysk Oversættelse af Czar Peters Dagbog, der gaar til Freden i Nystad. Den er affattet af Makarof, men sex Gange gennemgaaet og rettet af Czaren, saa at den fuldt ud indeholder hans Opfattelse. (Bestushew Rjumin: Geschichte Russlands, übersetzt von Schieman, 1ster Band (Mitar 1877), S. 31.)

vel tjente med, at Sverige blev nødt til at afstaa Fyrstendømmerne Bremen og Verden, som de Danske havde erobret under Krigen og solgt til Georg. Selv den almindelige engelske Opfattelse af, at Sverige ikke burde svækkes for meget, havde faaet et Knæk, da Karl XII ved et Kaperreglement havde krænket de engelske Handelsinteresser paa den føleligste Maade. Man havde i Sommeren 1715 set en engelsk Flaade komme til Østersøen i det Øjemed at formaa Kong Karl til at forandre sin Holdning imod den engelske Handel; men han havde her som altid været stiv-sindet, og skjønt Englænderne ikke vilde lade det komme til Krig med ham, havde dog 8 engelske Linieskibe en Del af Efteraaret været forenede med den dansk-norske Flaade og under dansk Overkommando. Czar Peter kunde under saadanne Forhold føle sig tryk for, at en engelsk Flaade ikke vilde hindre hans Angreb paa Sverige.

Skulde dette lykkes, maatte det ske med saa stor samlet Kraft som muligt. Men hvorledes skulde den russiske Hær kunne føres til Sjælland for derfra at vove Landgangen sammen med den danske Hær? Det traf sig netop saa heldig, at russiske Tropper allerede vare paa Vejen imod Vest igjennem Landene Syd for Østersøen. Flere Aftaler havde i Aaret 1715 været truffe om, at Czar Peter skulde overlade saavel den danske som den preussiske Konge 15 Batailloner Fodfolk og 1000 Dragoner, saaledes, at disse Tropper for en Del skulde forplejes af dem¹⁾. Af Aarsager,

¹⁾ Foreløbige Overenskomster bleve truffe i Juli, senere sluttede Frederik IV en ny Aftale med Rusland 6. September 1715 ved Stralsund og Kongen af Preussen en tilsvarende omtrent den 1ste Oktober (Droysen anf. St. 139). — Heller ikke Overenskomsten af 6. September imellem Danmark og Rusland findes i Gehejmearkivet; men en Afskrift haves i Udenrigsministeriets Arkiv. Denne viser, at her kun er truffet Aftale om russiske Tropper, der skulde bruges ved

som her maa forbigaa, vare disse Tropper ikke, som paa-tænkt, blevne brugte ved Stralsunds Belejring. De bleve staaende i Polen; men her vare de ikke længer fjærnede, end at de hurtig kunde marchere ind i Nordtyskland. Da desuden Frederik Vilhelm af Preussen fornyede Overenskomsten om de 15 Batailloner og 1000 Dragoner, saaledes at de skulde kunne bruges ved Wismars Belejring¹⁾, drog dette Korps i Begyndelsen af 1716 ad Mecklenburg til, hvor Wismar blev holdt indesluttet af en Hær, der tiisidst talte 10000 Mand danske Tropper, 4000 Preussere og 4000 Hannoveranere²⁾. Czar Peters Tanke var nu, at ogsaa den anden ligesaa stærke Afdeling af hans Tropper, der stod i Polen, skulde rykke til Mecklenburg. Da Wismar utvivlsomt snart vilde overgive sig, vilde hele denne russiske Styrke paa 30 Batailloner og 2000 Ryttere være til Raadighed, saaledes at den, dækket af den dansk-norske Flaade i Forening med nogle russiske Linieskibe og maaske ogsaa af en engelsk Eskadre, sikkert kunde føres over til Sjælland. Til disse Korpser vilde han føje Kjærnen af sit Fodfolk, sine 3 Garderegimenter, som 45 Gallejer skulde føre fra Libau langs Østersøens Sydkyst til de danske Farvande. Der var altsaa god Udsigt til, at han uden at udsætte sine Tropper for store Farer kunde samle en mægtig Styrke imod den Kant af Sverige, hvor Angrebet skulde finde Sted.

Czar Peter forelskede sig i Løbet af Vinteren 1715—16 ret i denne Plan, og selv om han ikke vilde opfylde Fre-

Stralsunds Belejring eller, hvis denne var endt inden deres Komme, da ved Wismars Belejring. Det er derfor urigtigt, naar Hojer: *König Friedrich des vierten gloriwürdigstes Leben* (Tondern 1829) I, 292 og 312 og Droysen anf. St. S. 152 lade denne Traktat vedrøre Toget til Skaane 1716.

¹⁾ Droysen anf. St. S. 153.

²⁾ Vaupell anf. St. I, 530.

derik IV's Anmodning om Pengehjælp, var det ikke Mundsvejr, naar han den ene Gang efter den anden lod udtale sin Iver for Sagen til ham. Endog under en alvorlig Svækkelse, som et heftigt Sygdomsanfald voldte ham i December 1715, kunde han ikke lade være at drøfte Planen med Westphalen¹⁾. Hos Frederik IV fandt han strax den Stemning, han ønskede. Kong Frederik skrev til ham i et Brev, dateret Lejren ved Stralsund 1. December 1715, at han blot tænkte paa, hvorledes man tidlig næste Aar kunde angribe Kongen af Sverige i Hjærtet af hans Lande, og at han agtede at forhandle derom med Czarens Generaladjutant Jagousinsky, som var hos ham. Da det saa lykkedes Karl XII at naa hjem til Sverige, og Frederik IV var truet med at blive nødt til at forsvare sig imod hans Angreb, syntes det, at Czar Peter med særlig Grund kunde udtale, at det vilde blive Danmark, der kom til at vinde den største Frugt af Toget, hvis det lykkedes²⁾. Det havde Udsigt til baade at slippe for truende Farer og til at vinde de skaanske Landskaber tilbage.

Og dog var Frederik IV ikke uden Skrupler ved at gjøre Toget paa den Maade, Czar Peter foreslog. Han ønskede helst, at de skulde enes med Kongerne Frederik Vilhelm I og Georg I om alle i Forening at angribe Sverige³⁾, ikke blot fordi Angrebet derved vilde vinde i Kraft, og andre Staters, særlig Frankrigs Indblanding til Gavn for Sverige da kunde blive holdt borte, men vistnok ogsaa fordi

¹⁾ Depeche fra denne af 30. December.

²⁾ Udateret Erklæring i Anledning af Frederik IV's Resolution af 3. Marts om Samvirken i dette Aar.

³⁾ Brev fra Frederik IV til Kongen af Preussen 28. Januar 1716, til Czar Peter 7. Marts 1716, til Statsafsendingen Meyer i Berlin 28. Januar, 14. April 1716 og til Söhlenthal, der havde samme Stilling i London, 15. Juni 1716.

han hellere vilde have en Hjælpehær sammensat af preussiske og russiske Korpser end af Russere alene. Han og hans Raadgivere vare aabenbart ængstelige for, at det, naar Russerne dannede Flertallet af Landgangstropperne, skulde blive Czaren, der kom til egenmægtig at fastsætte den endelige Fred. Større var deres Tillid til Czar Peter ikke.

Men imidlertid havde den dansk-norske Regering faaet en Skræk i Blodet, da Karl XII i de første Dage af Marts trængte op i Norge. Den vidste godt, at dette Lands Værn kun var lidet tilstrækkeligt, saafremt Karl XII angreb med en nogenlunde stor Styrke. Den 21. Marts besatte han Kristiania, om end Fæstningen Akershus her bød ham kraftig Spidsen, og Hovedstyrken af den norske Hær maatte vige tilbage ad Drammen til. «Gud maa vide», skrev Vicestatholderen F. Kragh den 28. Marts til Frederik IV, «hvad Enden vil blive paa den Elendighed. Kommer der ikke uden Ophold hurtig Hjælp af Skibe og Folk, er Norges Rige i største Fare»¹⁾.

Frederik IV's Stemning under disse Forhold afspejler sig levende i en Depeche, som han tilsendte Statsafsenderne i London, Berlin og Petersborg netop samme Dag, paa hvilken Vicestatholderen skrev hint Brev. «Det kan ventes», hedder det her, «at den grusomme og uforsonlige Fjende vil ødelægge Landet, som man ikke formaar at frelse. Her kan Kongen af Sverige sætte sig i en formidabel Stand og afværge, hvad der ellers kunde gøres imod ham . . . Overfor denne ulykkelige Begivenhed maa Vi lade alle andre Dasseins fare og mere se paa vore Rigers og Landes Konservation end paa en vigoures Fortsættelse af Krigsoperationerne.» Særlig retter Frederik IV

¹⁾ Vaupell anf. St. I, 556.

den Begjæring til Rusland, at de 10000 Mand, som efter Sigende allerede vare ombord paa Gallejerne og paa Vejen til Pommern, maatte tillige med 9 Linieskibe fra Reval og de 15 Batailloner, han tidligere havde sikret sig, stilles til hans Raadighed, saaledes, at han kunde bruge dem alle-vegne, hvor det blev nødvendigt, ogsaa i Norge. Han opfordrede fremdeles Czaren til fra sin Side at gjøre en Diversion imod Sverige; en saadan kunde gjøres sikkert, da den svenske Flaade i Carlskrona rimeligvis vilde sejle til Nordseen for der at operere imod Norge. — Det er klart, at Kong Frederik har set Forholdene i Norge i det sorteste Lys. Han havde aabenbart kun lidet Haab om med egne Kræfter at kunne kaste Karl XII tilbage igjen til Sverige.

Men i hvor stærk en Sindsbevægelse Frederik IV og hans Ministre end vare, synes det dog utroligt, at de kunde tænke sig Muligheden af, at Czar Peter vilde opfylde en saadan Begjæring. Man kan forstaa, at Westphalen havde «et temmelig stærkt Optrin» med den lidenskabelige Czar, da han rykkede frem med den. Peter erklærede, at han ikke kunde indlade sig paa at sende sine Tropper til Norge. Derimod fremhævede han, og det med god Grund, at netop ved at føre Krigen ind i Hjertet af Sverige vilde man allerbedst kunne frigjøre Norge for det svenske Angreb. Han mindede om, hvorledes han for dette store og heldbringende Værks Skyld, tvært imod hvad han havde forpligtet sig til ved sine Fredslutninger med Tyrkiet, havde ladet sine Tropper overvintre i Polen, og at han ogsaa havde bragt saadanne andre Ofre, at han haabede, at Kong Frederik for sit eget Velfærds Skyld ikke blot vilde fastholde Landgangsplanen, men ogsaa gjøre sit yderste for at faa den til at lykkes. I Øjeblikket var han selv i Stand

til med Eftertryk at drive paa Gjennemførelsen af denne Plan; men han tvivlede meget om, at den danske Konge ud over det nu forestaaende Felttog vilde kunne gjøre Regning paa en eneste russisk Soldat eller et eneste russisk Fartøj. Med ikke mindre Iver besvor Czar Peters vigtigste Raadgiver, Vicekansleren Schafigrof, Westphalen om at formaa Kongen til ikke at opgive Landgangstanken. Han tog endog sin Tilflugt til Historien og mindede om, hvorledes Romerne, til Trods for, at Hannibal stod i Italien, dog havde ført Krigen med Karthaginienserne over i disses eget Land. Man vilde, sagde han, faa at se Kongen af Sverige i Bukkespring komme tilbage fra Norge, saa snart man angreb ham i Skaane¹⁾.

Allerede inden dette Svar kom fra Czaren, havde Frederik IV imidlertid vundet Sindsro. Efterretningerne fra Norge begyndte at lyde gunstig, det varede ikke længe, førend det var klart, at Karl XII havde gjort sit Angreb med en altfor ringe Styrke, og den 11. April sejlede Viceadmiral Gabel til Norge med en anselig Eskadre og et Hjelpekorps paa 4000 Mand, som man kunde haabe, vilde kaste et afgjørende Lod i Vægtskaalen. Dette Haab skuffedes ikke. Det sejrrige Overfald paa den svenske Besætning i Moss (24. April) nødte Karl XII til at rømme Kristiania og trække sig mod Syd ned til Egnen om Frederikshald.

Det var derfor kun en kort Tid, at Frederik IV havde opgivet Tanken om Toget til Skaane, og den 15. April²⁾ rejste han over til Gottorp for lettere personlig at kunne træffe sammen med Czar Peter og mundtlig aftale alt med ham om det paatænkte Tog. Et saadant Møde havde i

¹⁾ Depeche fra Westphalen 11. April 1716.

²⁾ Angivelsen den 16. April, som man tit ser, er urigtig.

længere Tid været Czarens ivrige Ønske, og Tanken derom modnedes, efterhaanden som han levede sig ind i Planen om et Angreb paa Skaane, saameget mere som han helst selv vilde føre sine Tropper paa denne vigtige Expedition. Hertil kom, at Lægerne efter det voldsomme Sygdoms-anfald, han havde havt i December 1715, stærkt havde til-raadet ham at gjøre en Baderejse til Pyrmont. Da han saaledes vilde komme til at gennemrejse Nordtyskland, vilde han faa god Lejlighed til at mødes personlig med den dansk-norske saavel som med den preussiske Konge. Frederik IV havde fra sin Side med Tilfredshed faaet Efter-retningen om, at Czaren ønskede en Samtale med ham. Det vilde, skrev han til Westphalen, være baade meget nyttigt og glædeligt¹⁾. Men han saa dog helst, at et saadant Møde tillige kom til at omfatte Kongen af Preussen og om muligt ogsaa Kongen af England eller i det mindste, at denne sidste, saafremt han ikke kunde komme selv, vilde lade sig repræsentere af en Diplomat ved Sammenkomsten²⁾. Det svarer nøje til hans Ønske om ikke blot at skulle gjøre Toget i Forening med russiske Tropper.

Men hvor skulde Mødet finde Sted? Karl XII's Angreb paa Norge gjorde det naturligt for Frederik IV, at han ønskede kun at fjærne sig saa lidt som muligt fra sine egne Stater, og han vilde derfor helst have, at Czaren paa sin Rejse til Pyrmont skulde komme til ham i Holsten eller i det mindste mødes med ham i Nærheden af Grænsen. Czar Peter havde ogsaa først stillet Valget imellem enten Holsten eller Stralsund; men han frafaldt snart Tanken

¹⁾ Depeche af 18. Februar 1716.

²⁾ Brev fra Frederik IV til Czar Peter af 7. Marts 1716 og til Kongen af Preussen 28. Januar 1716, Depecher til Söhlenthal af 14. Marts, til Westphalen af 7. April og til Meyer af 24. Marts 1716.

om Holsten og holdt paa Stralsund eller et Sted i Mecklenburg, rimeligvis fordi Aftalen saa kunde sluttet saameget desto snarere. Det viste sig ikke at være let at enes om et Modested. Imidlertid var Czaren den 6. Februar rejst fra Petersborg Vest paa og den 29. kommen til Danzig. Selv om han vilde ofre en Del Tid paa Forholdene i Polen, hvor August II laa i Strid med et stort Parti af Adelen, syntes det dog, som om han maatte kunne mødes ved Foraarstid med Frederik IV. Da han personlig vilde være med paa Toget imod Sverige, kunde dette først finde Sted, efter at han havde brugt Badene i Pyrmont. Men endnu efter denne Tid vilde man have den største Del af Sommeren til Raadighed.

Det saa imidlertid tidlig ud, som om der kunde stille sig Vanskeligheder i Vejen for en stærk Tilnærmelse imellem de tvende Fyrster. Czar Peter fandt ingenlunde Frederik IV ivrig nok. Medens han selv talte om, at han vilde gjøre Angrebet paa Sverige med mere end 40 Batailloner, klagede han over, at den danske Regering ikke traf Forberedelser til Toget, men næsten lod til at ville blive staaende ved at belejre Wismar¹⁾. Det kunde kun skærpe hans Misnoje, da han mærkede, hvor skræmmet Kong Frederik var bleven ved Svenskernes Indfald i Norge, ja han udtalte endog Frygt for, at Kongen havde aabnet Forhandlinger med Sverige om en Særfred²⁾. Hertil kom Sammenstød imellem den russiske Ambassadør i Kjøbenhavn, Fyrst Dolgorucky og Regeringen her. Denne fandt, at Dolgorucky handlede egenmægtig ved uden at sætte sig i Forbindelse med den at henvende sig til Bagerlavet i Kjøbenhavn om at faa

¹⁾ Depeche fra Westphalen af 31. Marts.

²⁾ Se f. Ex. Westphalens Depecher af 11. og 18. April 1716.

bagt et stort Parti Beskøjter og ved paa egen Haand at lade Mandskab fra nogle russiske Krigsskibe blive indkvarteret i Byen. Dolgorucky meldte harmfuld Czar Peter, at man havde modsat sig Skridt, han havde gjort for at faa Møllerne i Kjøbenhavn til at male Mel til Brug for det russiske Korps, som til Sommeren skulde tage Del i Toget imod Skaane. Vistnok paastode de danske Ministre, at det var umuligt at opfylde hans Forlangende, da de først maatte have, hvad den danske Hær og Flaade trængte til, og Møllerne havde fuldt op at gjøre hermed. De tilbøde ham ogsaa, at de vilde skrive til Magistraten i forskjellige sjællandske Kjøbstæder om at drage Omsorg for, at det Mel, Russerne ønskede, kunde blive malet der. Men Dolgorucky opfattede det kun som Udflugter, og hans Indberetning derom satte Czar Peter saaledes i Harnisk, at Westphalen maatte døje et voldsomt Optrin med ham. Den hidsige Fyrste var saa opirret, at han for bedre at skaffe sin Vrede Luft blandede russiske Ord ind i sin Tale¹⁾. Skjønt dette Sammenstød ikke vedrørte noget væsentligt Punkt, var det dog uheldigt, og det kom desuden paa et Tidspunkt, da Frederik IV havde ment at maatte afslaa en Anmodning, Czaren havde rettet til ham om at sende nogle Orlogsskibe op til Nordseen for der at møde et Par russiske Krigsskibe, som vare paa Vejen fra

¹⁾ Se om disse Sammenstød Skrivelse fra Kongen til Westphalen 18. Febr., fra Wibe til samme 27. April, fra Westphalen til Sche-stedt 18. April 1716. Derimod er det urigtigt, naar det i *Leben Frederici Augusti Königs in Pohlen von D. F.* (Hamburg u. Franckfurth 1733) p. 720 og derefter hos Brasch: *Gamle Ejere af Bregentved* (Kjbhvn. 1873) S. 409 hedder, at Russerne vare blevne misfornøjede over, at de Danske alene besatte Rügen og Stralsund. Det er en Sammenblanding med, hvad der skete ved Wismars Kapitulation.

England, og saa ledsage dem igjennem Kattegat. Ligesom Czar Peter havde ønsket dette af Frygt for den svenske Flaadeafdeling i Göteborg, saaledes var netop denne Aarsagen til, at Frederik IV afslog hans Anmodning, thi han havde endnu ikke saa mange Skibe udrustede, at han kunde spærre Göteborgs Havn dermed. Saa længe til dette var sket, henviste han de russiske Skibe til at søge Læ i en eller anden norsk Havn¹⁾.

Naar Czar Peter i denne Tid kunde faa Tvivl, om det var muligt at stole paa Medvirksomhed fra Danmark-Norges Side, var dette uberettiget, for saavidt Stemningen hos Regeringen her overvejende gik i den Retning. Skjønt det ingenlunde fattedes Frederik IV paa Karakterfasthed, har han dog til forskjellige Tider ladet sig paavirke af Mænd af meget forskellige Meninger. Hans Konsejl var paa denne Tid sammensat af D. Wibe, O. Krabbe, Chr. Sehestedt og I. G. Holstein, af hvilke de tre første vare Mænd af dansk Byrd, Holstein derimod en født Mecklenburger. Medens Holstein ligesaa fuldt nu, som dengang Krigen brød ud 1700, nærede Mistro til, at der kunde vindes noget ved et Forbund med Rusland, vare Wibe og Sehestedt i Aaret 1716 ikke mindre end i 1709 stemte for at virke sammen med Czar Peter. Det var med Føje, at denne kaldte Wibe «vor oprigtige Ven» og udtalte sig med Anerkjendelse om Chr. Sehestedt²⁾. Og disse tvende Mænd, til hvem Krabbe kjendelig sluttede sig, havde i denne Sag mest at sige hos Frederik IV. Wibe var endnu afgjort den Minister, hvis Raad i det Hele gjaldt mest hos Kongen³⁾, og Sehestedt havde ved

¹⁾ Brev fra Frederik IV til Czaren 21. Marts 1716.

²⁾ Depeche fra Westphalen af 20. Maj 1715 og fra Sehestedt til Westphalen af 21. Marts 1716.

³⁾ Hojers Opfattelse af Modsetningen imellem I. G. Holsteins og

sin Stilling som Oversekretær i det tyske Kancelli, hvorved han tillige var Udenrigsminister, ikke ringe Indflydelse paa den ydre Politik. Netop han har paa denne Tid omstændelig udviklet for Kongen, af hvor stor Vigtighed det var i den Sommer, der nu forestod, at lægge Kraft i Krigsførelsen imod Sverige, det gjaldt om at forfølge de i det forrige Aar vundne Fordele og drage Gavn af den hele heldige politiske Stilling ikke mindre end af den løftede Stemning, som de lykkelige Kampe havde vakt hos Officerer, Soldater og Matroser. Spildte man nu Øjeblikket til at tilkæmpe sig en hæderlig og fordelagtig Fred, kunde der gaa Aarhundreder hen, inden et saadant Øjeblik vendte tilbage. Men Hovedpunktet i en kraftig Krigsførelse var for Sehestedt netop at prøve en Landgang i Skaane i Forening med Tropper fra Kongens Forbundsfæller, samtidig med at Czaren fra Finland gjorde et stærkt Angreb paa Sverige, og medens man tillige burde forurolige Svenskerne fra den norske Grænse¹⁾.

Czar Peter kunde, det er utvivlsomt, stole paa den dansk-norske Regering i den Sag, hvorom her var Tale; men den havde unægtelig ikke Lyst til blindt at følge hans Politik i alt eller til af Hensyn til ham at fjerne sig fra andre Forbundsfæller. Uheldigvis skulde der komme Forhold frem, som maatte vanskeliggjøre en nøje Tilslutning til ham.

Wibes Standpunkt (anf. St. I, 292), hvilken han rimeligvis har fra Holstein, stadfæstes ved det Indtryk, Datidens Aktstykker give.

¹⁾ Forestilling paa Fransk af Sehestedt til Kongen, dateret 16. Marts 1716, der findes i Haandskriftsamlingen paa Ravnholt. Pastor A. Crone i Herrested har vist mig den Velvilje at sende mig en Afskrift deraf.

2. Det mecklenburgske Spørgsmaal og Wismars Kapitulation.

Rundt omkring i Nordeuropa begyndte man at blive bange for, at Czar Peter havde store og farlige Planer. Ved sine Erobringer fra Sverige havde han vitterlig lagt Grunden til, at Rusland kunde komme til at spille den vigtigste Rolle ved Østersøen. Vilde han blive staaende ved at sikre sig de nyerebrede Landskaber eller de fleste af dem? Man saa, hvorledes han havde leet sig som Herre i Polen og ladet sine 30 Batailloner foruden flere tusend Mand Ryttere ligge Vinteren over i dette Land. Den Overlegenhed, hvormed han efter Sigende havde behandlet Kong August, da denne i April mødtes med ham i Danzig, kunde vel vække Formodning om endnu større Planer. Og nu vare 15 Batailloner og 1000 Ryttere i Begyndelsen af Aaret dragne ind i Tyskland ad Mecklenburg til, og en ligesaa stor Styrke rykkede i April efter i samme Retning, medens 45 Gallejer med hans 3 Garderegimenter 18. April vare stukne i Søen ved Libau for at sejle Vest paa. Blev denne store Styrke ikke snart brugt mod Sverige, vilde den vække stor Uro i Tyskland. Men netop nu skærpede et nyt politisk Spørgsmaal Mistanken imod ham.

I de første Maaneder af 1716 blev det bekjendt, at et Ægteskab var paa Bane imellem Hertug Karl Leopold af Mecklenburg-Schwerin og Czar Peters Broderdatter Katharina Ivanovna, og denne Sag blev fremmet saaledes, at Brylluppet kunde fejres den 19. April under Czarens Ophold i Danzig. Hvor ringe Magt Hertugen end havde, var dette Ægteskab dog en politisk Begivenhed af første Rang. Baade hans Personlighed og hans Lands Beliggenhed virkede dertil. Han var nemlig ikke blot en selvraadig, opfarende Mand med utaalelige Luner, der hurtig ragede uklar med sin

ligeledes selvraadige Adel; men det var en vel kjendt Sag, at, som han holdt af at efterligne Karl XII i Paaklædning, saaledes vare hans Sympathier under Krigen stærkt paa dennes Side. Ingen af Nabofyrsterne, hverken Frederik Vilhelm I, Georg I eller Frederik IV havde et godt Øje til ham, og Uviljen imod ham forøgedes af mecklenburgsk fødte Adelsmænd, der indtog høje Stillinger i Danmark og Hannover, hos Frederik IV af I. G. Holstein og General Dewitz, hos Georg I af A. G. Bernstorff, der mere end nogen anden havde Indflydelse over sin Konge, og hvem man har kaldt Sjælen i det mecklenburgske Ridderskab¹⁾.

Hvor svensksindet Karl Leopold end var, havde han intet imod, at Wismar blev frataget Sverige, forudsat at det kunde tilfalde ham selv, og da han det foregaaende Aar indrømmede Frederik IV Ret til under det pommerske Felttog at have Magasiner og Garnison i Rostock, havde han som Vederlag faaet Løfte om, at Kongen vilde bruge sine *„gute Officia“* hos Kejseren og sine Forbundsfæller, for at han ved Krigens Slutning kunde faa Wismar, dog kun efter at Fæstningsværkerne her vare sløjfede²⁾. Men det kan være tvivlsomt, om Frederik IV har ment det alvorlig med dette Tilsagn, thi han var faa Uger i Forvejen bleven enig med Preussen og Hannover om, at de vilde arbejde paa, at Wismar, naar det var erobret fra Svenskerne, blev gjort til en fri Rigsstad³⁾. Hvad enten Hertugen har kjendt

¹⁾ Droysen anf. St. 152 og 99.

²⁾ Konvention i Retzkow af 1. Juli 1715. Gehejmearkivet.

³⁾ Depeche til Westphalen af 31. Marts 1716. Kong Frederik har senere lejlighedsvis i et Brev af 5. Februar 1718 til Kongen af Preussen udviklet, at Konventionen i Retzkow ikke stred mod hans Traktater med Preussen og Hannover, fordi han ved hin Konvention ikke havde lovet andet end *„unsere gute Officia, die aber denen förmlichen Tractaten nicht derogiren“*; men netop

denne Aftale eller ikke, havde han god Grund til ikke at opfatte nogen af disse tre Magter som en vel sindet Nabo. Man kan ikke undre sig over, at han søgte at finde Støtte hos Czar Peter, eller, saafremt det første Skridt til Tilnærmelsen er sket fra russisk Side, over at han da skyndte sig med at gribe den Haand, der blev rakt ham.

Hos den dansk-norske Regering vakte hans Giftermaal nærmest Uro, fordi han gjaldt for at være svensksindet, og fordi man frygtede for, at Czaren skulde arbejde for, at han fik Wismar¹⁾. Men den holdt utvivlsomt heller ikke af Udsigten til, at russisk Indflydelse vilde faa et fast Støttepunkt saa langt imod Vest. Det var ikke heldigt, naar man stræbte at frigjøre sig for Sveriges truende Naboskab imod Syd, saa at skulle tænke sig, at den Sejr, man haabede at vinde, maaske kun vilde føre til, at den svenske Besætning i Wismar blev afløst af russiske Tropper eller af mecklenburgske, der adløde Befalinger fra Petersborg. Overhovedet var man allevegne opfyldt af Tanken om, hvilke Planer Czar Peter knyttede til sin iøjnefaldende Forbindelse med Hertugen af Mecklenburg. Skulde Giftermaalet være det første Skridt til at gøre hans Land til en russisk Provins? Vilde Czaren maaske, naar han sandsynligvis om ikke lang Tid fik Raadighed over Kurland, da paa- node Hertugen dette Landskab, medens han selv tilknyttede Mecklenburg til Rusland? Ingen kunde sige noget sikkert om hans Planer, og intet paalideligt er den Dag idag oplyst om dem. Men den Ærgjerrighed og den Udvidelseslyst, han allerede havde vist, maatte lade frygte for det værste.

derfor faar man det Indtryk, at Løftet til Hertugen ikke har været alvorlig ment.

¹⁾ Samme Depesche til Westphalen.

Hvilke Tanker Czar Peter end har havt med det mecklenburgske Giftermaal, var det en stor politisk Fejl. Det stod i den mest skærende Strid med Planen om en Landgang i Skaane, thi denne forudsatte ikke blot en kraftig Medvirken af Danmark-Norge, men ogsaa enten Hjælp eller i det mindste en velvillig Holdning fra Preussens og England-Hannovers Side. Czar Peter maatte kunne sige sig selv, at han ved at lade sin Broderdatter ægte Hertugen af Mecklenburg vilde vække den stærkeste Mistanke imod sig. Allerede det var slemt nok, at den tyske Kejser og et stort Tal tyske Fyrster raabte Allarm og bleve ilde stemte imod det nordiske Forbund, fordi det havde givet ham Anledning til at lade Tropper rykke ind i Nordtyskland, hvor de syntes at skulle bruges til at fremme ærgjerrige Planer for ham. Men endnu værre var det, at hans egne Forbundsfæller maatte fatte Mistro til ham. Der var kun Mening i dette Skridt af ham, saafremt han hemmelig havde sikret sig en Særfred med Sverige eller i det mindste med en saadan for Øje kun brugte Landgangsplanen som en Maske til at skjule Planer imod Tyskland. Men det var vitterlig ikke hans Tanke.

Det mecklenburgske Spørgsmaal skulde oven i Kjøbet faa en Braad, der gjorde det endnu farligere. Wismar var blevet holdt indesluttet siden Slutningen af 1715. Midt i Vinteren havde Hertugen gjort et Forsøg paa at faa Byen i sine Hænder ved at foreslaa, at det skulde overlades ham at holde den besat indtil den endelige Fred. I saa Fald skulde den svenske Besætning strax drage hjem, og han vilde lade tilbyde den svenske Vicegouvernør i Byen en Sum Penge for at faa ham til at gaa ind derpaa. Dette Forslag, der tydelig var dannet efter Forbilledet af, hvad der var sket ved Stettin 1713, blev tilraadet af den preussiske

General, der var med ved Belejringshæren; men det førte ikke til noget¹⁾. Belejringen havde længe været indskrænket til en Blokade, da den engelske Konge ikke vilde samtykke i en stærk Beskydning med Bombardement, som efter hans Paastand let kunde vække Uvilje i det tyske Rige imod ham og hans Forbundsfæller. Overhovedet kan der ikke tænkes noget dorskere end Georg I's Deltagelse i Krigen. Det stuariske Oprør 1715 havde stærkt optaget hans Kræfter, og han viste sig desuden som en forsigtig Forretningsmand, der ikke vilde gøre det mindste Skridt, inden han havde faaet Betalingen derfor. Førend Frederik IV faktisk havde afstaaet ham Bremen og Verden, rørte han ikke en Finger til at opfylde den Traktat, som han tidligere i Aaret havde sluttet med ham. Senere havde han attraaet at faa Danmark-Norge til at slutte en ny Traktat, hvorved han iblandt andet tilbød en Del Skibe til Hjælp imod Sverige, forudsat at Kong Frederik garanterede den protestantiske Thronfølge i England, med andre Ord hans og hans Slægts Ret til dette Rige²⁾. Men samtidig var det langt fra, at han gjorde noget for at fremme Wismars Belejring.

Strax i Begyndelsen af Aaret 1716 var det Kongen af Preussens Mening at lade sine egne Tropper ved Wismar afløse af de russiske Batailloner, der vare paa Marchen ind

¹⁾ Brev fra Chefen for det danske Korps ved Wismar General Leegardte af 20. Januar 1716 til Frederik IV og dennes Svar, at han i denne Sag ikke vilde handle uden efter Aftale med sine Allierede. — Det lader ikke til, at Frederik Vilhelm I har havt noget imod en Underhandling som den af Hertugen foreslaaede. (Depeche fra Meyer i Berlin af 12. Februar 1716.)

²⁾ Traktaten skulde tillige være en Garanti for den saakaldte Barrieretraktat. Depecher fra Söhlenthal af 17., 21., 28. Jan., 14. Febr., 6. og 13. Marts 1716. Lignende Forslag har Georg I rettet til Preussen. Droysen IV, 2, 147.

i Nordtyskland og forplejedes paa hans Bekostning¹⁾. Fra dansk Side havde man intet at indvende herimod²⁾, og Kong Georg samstemmede i den Grad med en saadan Tanke, at Bernstorff selv udtalte, at hvis 12 Batailloner af disse russiske Tropper bleve trukne hen til at deltage i Belejringen af Wismar, vilde Kong Georg yde en Tredjedel af, hvad der gik med til deres Underhold³⁾. Men Opfattelsen blev en anden, da den mecklenburgske Giftermaalsplan udviklede sig. Da ser man Kongen af Danmark forestille Frederik Vilhelm I, hvor vigtigt det vilde være at tvinge Wismar til Overgivelse, inden de russiske Batailloner kom derhen. Selv om de kun bleve brugte her faa Dage, vilde de dog gjøre Krav paa Del i det Bytte, der her blev gjort, «og søge paa den ene eller den anden Maade at stille store Prætensioner». Han bad derfor Kongen af Preussen om at lade sine Tropper blive staaende her endnu i 14 Dage, i Løbet af hvilken Tid man kunde haabe, at Fæstningen vilde overgive sig. Det vilde, udtalte han udtrykkelig, være lidet ønskeligt, at Hertugen af Mecklenburg fik Wismar⁴⁾. Frederik Vilhelm gik fra sin Side ind paa den danske Konges Opfattelse og lovede, at Fodfolket skulde blive staaende endnu længere end 14 Dage, hvis det var nødvendigt. Derimod maatte han have sit Rytteri bort derfra⁵⁾. Størst Virkning havde det mecklenburgske Ægteskab dog paa Georg I og hans hannoveranske Raadgivere. De havde nylig faaet et Bevis paa Hertugen af Mecklen-

¹⁾ Depeche fra Meyer af 11. Januar 1716. Droysen anf. St. IV, 2, 154.

²⁾ Depeche til Meyer af 1. Februar 1716.

³⁾ Depeche fra Söhlenthal af 11. Febr. 1716, jvfr. Depp. fra samme af 28. og 31. Januar.

⁴⁾ Depecher til Meyer af 17. og 31. Marts.

⁵⁾ Depeche fra Meyer til Sehestedt af 29. Marts.

burgs Sindelag, da denne bestemt havde afslaaet Kong Georgs Ønske om, at hannoveranske Tropper maatte komme til at ligge i Garnison i Rostock sammen med de danske Batailloner, som Hertugen det foregaaende Aar havde optaget i denne By¹⁾. Dette Sindelag kunde blive farligt, naar det fik Rusland at støtte sig til. Da man desuden fra hannoveransk Side, til Trods for, at Frederik Vilhelm I var Kong Georgs Svigersøn, nærrede en indgroet Mistillid til Berlinerhollet, følte man sig dobbelt ængstelig ved Tanken om, hvad der mulig kunde ske i Mecklenburg.

Fyrst Repnin med de russiske 15 Batailloner nærmede sig i Virkeligheden stærkt dette Land. Men Frederik IV stræbte at komme ham i Forkjøbet, og General Dewitz, den danske Generalgouvernør i Pommern, der nu havde overtaget den øverste Ledelse af Belejringen og givet den forøget Kraft, fik Paabud fra ham²⁾ om i Forening med de andre Generaler, der kommanderede ved Wismar, at formaa Vicegouvernøren og Kommandanten her til at kapitulere inden 2 Gange 24 Timer. Dette Tilbud blev afvist (8. April); men tre Dage efter gjenoptoges Forhandlingerne fra svensk Side, og imidlertid kom den hannoveranske Landdrost Werpup, Bernstorffs egen Svigersøn, til Dewitz med Bud om, at «Hans storbritanniske Majestæt ønskede paa enhver Maade at afværge, at Moskoviterne kom til at faa Del i Besættelsen af Wismar». Dewitz skrev strax til Kongen for at faa at vide, hvad han skulde gjøre, saafremt Russerne kom, inden Fæstningen havde overgivet sig. Men han fik ikke Tid til at oppebi en saadan Instrux, som han besynderlig nok ikke havde faaet tidligere, uagtet han flere

¹⁾ Rapport fra General Dewitz 18. Marts.

²⁾ Skrivelse fra Kongen af 31. Marts.

Gange havde anmodet derom¹⁾. Da Repnin, som rykkede frem «over Hals og Hoved», naaede Wismar med nogle af sine Batailloner, var Kapitulationen indledet, men heller ikke mere. Allerede inden han kom hertil, havde han fra Güstrow skrevet til Dewitz, at han haabede, denne ikke vilde indlade sig paa nogen Kapitulation uden hans Vidende²⁾. Nu fordrede han, at en Del af hans Soldater, i Forhold til den Styrkes Størrelse, som han førte med sig, skulde lægges i Garnison sammen med de danske, hannoveranske og preussiske Tropper³⁾.

Dewitz vidste, at hans Konge helst var fri for at se Russerne i Wismar, Kong Georg havde paa det stærkeste udtalt sig imod, at de kom til at danne en Del af Garnisonen her⁴⁾, og personlig delte han som født mecklenburgsk Adelsmand sine Standsfællers Vrede imod Hertug Karl Leopold, hvem han mindst af alt undte, ved Russernes Hjælp at faa Wismar⁵⁾. Det kom derfor strax til et alvorligt

¹⁾ Rapport af 14. April. Dewitz var dengang tilfældigvis i Lübeck, men skyndte sig tilbage til Wismar.

²⁾ Brev fra Repnin til Dewitz, dateret Güstrow 7. April.

³⁾ Droysen anf. St. S. 156 fortæller, at Repnin kom til Wismar „Anfang April“ og tilbød den svenske Vicegouvernør Schultz de fordelagtigste Vilkaar, hvis han vilde overgive ham Fæstningen. Dette er urigtigt. Schultz har i Følge et Brev fra ham til Dewitz af 9. Maj aldrig staaet i Underhandlinger med Repnin. „*Mir ist, skriver han, zu der Zeit von dem Fürsten Repnin wegen seiner Ankunft und Einrückung ins Lager keine Notifikation geschehen, ich habe auch bei der genauen Einsperrung davon keine Wissenschaft haben können.*“

⁴⁾ Rimeligvis som Fortsættelse af sine mundtlige Udsalelser faa Dage i Forveien havde Werpup tilskrevet ham, „*dass er von seinem Hofe Ordre hatte keine andere als von denen drei daran-gelegenen nordischen Puissancen zur Besatzung in Wismar einzulassen*“ (Rapport fra Dewitz af 20. April).

⁵⁾ Det er betegnende for Dewitz's Stemning, at han, uagtet Rostock i Følge Konventionen i Retzkow skulde rømmes af de

Sammenstød mellem ham og Repnin. Forgjæves søgte denne at skræmme ham ved at erklære, at han ikke vilde erkjende Gyldigheden af den Kapitulation, om hvilken der blev forhandlet, men vilde optræde som Fjende imod den svenske Garnison. Dewitz iagttog — i det mindste efter sit eget Sigende — stor Høflighed imod ham og tilbød ham, at de skulde skiftes om at give Parolen, hver sin Uge; men han gav ellers ikke efter. Den 19. April underrettede han den russiske General om, at Kapitulationen var fuldstændig sluttet samme Morgen, han vilde gjerne have opfyldt hans Ønsker, men han havde ikke nogen Ordre dertil og maatte derfor afvente en saadan.

Hvis Dewitz var bleven staaende ved denne Erklæring, vilde han have været uangribelig. Men han tilføjede, at han vilde finde det saa meget mere betænkeligt at gjøre, hvad Repnin ønskede, som den derværende «storbrittanniske Minister» med samme Dags Post atter havde modtaget en Skrivelse fra sit Hof om, at de nordiske Forbundsfæller vilde blive sigtede for at forbryde sig imod Rigsforfatningen, saafremt de uden Kejserens og Rigets Samtykke optog et stort Korps af en fremmed Nations Tropper i Riget. Deraf vilde Frankrig kunne tage Anledning til at lade Tropper rykke ind paa tysk Grund til Gavn for Sverige. Dewitz henstillede derfor til Repnin, om denne ikke vilde finde, at der under slige Forhold var Grund nok for ham til ogsaa uden Ordre at nægte hans Tropper Tilladelse til at deltage i Byens Besættelse.

Skjønt Dewitz paa en Maade skjød Kong Georg frem

Danske, saa snart Wismar havde overgivet sig, dog vilde have Frederik IV til at vedblive med at holde den besat indtil den almindelige Fredslutning (Rapport til Kongen af 7. Marts).

som Dække for sig, havde han i Virkeligheden udtalt sin egen Opfattelse saaledes, at han derved stillede sig i Brechen imod den Forbittrelse fra russisk Side, som han vel vidste, ikke vilde udeblive. Oven i Kjøbet gjorde han, hvad han kunde, for at faa Frederik IV til ikke at ændre det Forbud, han selv foreløbig havde udstedt imod, at Russerne fik Del i Garnisonen. Han fremhævede nemlig stærkt i en Skrivelse til Kongen, at der ikke blot fra hannoveransk Side var nedlagt Indsigelse imod Opfyldelsen af Repnins Ønske, men at ogsaa Preusserne tydelig havde vist, at de ej heller gjerne saa, at det blev opfyldt. «Saafremt han», tilføjede han, «med næste Post fik Paabud fra Kongen om at lade Russerne rykke ind, vilde han dog ikke handle derefter, inden han fik Svar paa, hvad han nu tilskrev Kongen»¹⁾. Han havde den Tilfredsstillelse, at denne ikke blot godkjendte, men ogsaa roste den Holdning, han havde vist²⁾.

Repnin blev opbragt over Dewitz's Svar, og da en Afdeling preussiske Soldater 20. April skulde rykke ind i Fæstningen, lod han 1000 Mand af sit Fodfolk prøve paa at rykke ind sammen med dem. Men den hannoveranske General Pentz erklærede dem, at han havde Ordre fra Dewitz til ikke at lade dem komme ind. De trak sig da rolig tilbage. Ogsaa paa en anden Kant af Fæstningen stod en russisk Afdeling rede til at marchere ind; men her hindrede Dewitz det personlig ved en i al Høflighed holdt Samtale

¹⁾ Rapport af 20. April.

²⁾ Skrivelse fra Kongen til Dewitz 29. April. I tvende foregaaende Skrivelser af 19. og 23. April siger Kongen, at han kun vilde indrømme Optagelsen af russiske Tropper i Fæstningen, naar de optraadte som preussiske Hjælpetropper. Men det lader ikke til, at der har været forhandlet imellem Dewitz og Repnin om en saadan Udvej.

med vedkommende Officerer¹⁾. Repnin saa, at han kun ved at bruge Magt vilde kunne tiltrodse sig Adgang til Fæstningen; men dertil var hans Styrke for ringe. Han maatte nøjes med at give sin Forbitrelse over Dewitz's Færd Luft i sin Rapport til Czar Peter, og denne var ikke sen med at sende Frederik IV en Strøm af bitre Klager.

Da Dewitz havde erklæret Repnin, at han ikke endnu havde faaet Ordre hjemmefra, holdt Czaren i sin Klage til Kong Frederik sig ogsaa udelukkende til ham, hvem han stemplede som ledet af ond Vilje. «Han har», skrev han, «erklæret vor General og vore Tropper aabne Fjendtligheder og dermed Os selv Krig, saa at han fuldstændig har undergravet det smukke Venskabsbaand og den Alliance, som knyttede os sammen.» Hvis ikke Repnin havde vist sig saa maadeholden, vilde det efter Czarens Paastand være kommet til et aabent Brud, han maatte altsaa have «Satisfaktion», saaledes som Billighed krævede det, og han ventede, at Frederik IV vilde lade et forholdsmæssigt Tal Russere drage ind i Wismar²⁾.

Frederik IV kunde umulig lade Dewitz falde, da denne vitterlig kun havde gjort, hvad han vidste, stemmede med Kongens Synsmaade. Men da Czaren opfattede, hvad der var sket, som en alvorlig Krænkelser, kunde det let faa farlige Virkninger for den fælles Expedition imod Skaane. Hvor meget Frederik IV end holdt paa sin egen og sin Stats Værdighed, kan det vel derfor være et Spørgsmaal,

¹⁾ Saaledes fremstille Dewitz og General Leegardte Sagen i deres Rapporter af 20. April. I Følge den almindelige Fremstilling var Repnin kun bleven afholdt fra at trænge ind i Fæstningen derved, at de hannoveranske Tropper paa truende Maade havde gjort Front imod hans Folk.

²⁾ Brev fra Czar Peter til Frederik IV af 29. April, jvfr. Depecher fra Westphal 22. og 25. April.

om han ikke vilde have indrømmet Czarens Paastand paa at faa et forholdsmæssigt Tal af sine Soldater optaget i Fæstningen, saafremt han ikke havde vidst, at dette stred baade mod den engelske¹⁾ og den preussiske Konges Ønsker. Det var kun faa Dage siden, at den preussiske Statsafsending i Kjøbenhavn, Kniphausen, indstændig havde opfordret den dansk-norske Regering til ikke at lade russiske Tropper komme ind i Wismar²⁾. Naturligvis paaberaabte Frederik IV sig denne den engelske og den preussiske Konges Opfattelse i Svaret til Czaren, ligesom han gjorde gjældende, at Dewitz kun kunde have indrømmet Repnin at rykke ind i Fæstningen, saafremt der havde fundet en foregaaende Aftale Sted imellem de tre Magter, hvis Tropper havde belejret den³⁾. Russerne vare og bleve udelukkede fra Wismar.

Dette Sammenstød var det første Vidnesbyrd om den Fare for Forbundet imod Sverige, der laa i det mecklenburgske Spørgsmaal. Først og fremmest med Hensyn til Forholdet mellem Georg I og Czar Peter. Medens Czaren tidligere ikke blot havde udtalt sig med Velvilje og Højagtelse om den engelske Konge, men endogsaa stærkt attraaet at se ham knyttet til det nordiske Forbund, kom han nu i Harnisk imod ham og hans hannoveranske Raadgivere, som han vidste, ivrig havde arbejdet for Russernes Udelukkelse fra Wismar. Paa dansk Side blev General Dewitz Gjenstand for hans udprægede Had. Allerede inden Wismars

¹⁾ Udtalelser fra Bernstorffs Side til Söhlenthal gik i den samme Retning som Werpups til Dewitz (Depeche fra Söhlenthal af 24. April og fra Holtze, der ogsaa var i London, 5. Maj 1716).

²⁾ Skrivelse af 21. April fra Wibe og Schestedt til Kongen. Dengang vidste man endnu ikke i Kjøbenhavn, at Wismar havde overgivet sig.

³⁾ Brev til Czar Peter af 11. Maj, hvormed kan sammenholdes Kongens Skrivelse til Westphalen af 30. April.

Kapitulation havde han hørt, at Dewitz var ilde sindet imod Hertugen af Mecklenburg, og han havde ladet Repnin tilskrive ham, at det havde været ham «meget *sensible*» at høre om denne hans Stemning imod Hertugen, den maatte han lade fare¹⁾. Nu saa han, at Opfordringen intet havde frugtet, og han opfattede Dewitz's Færd som dikteret af dette hans Had, der ogsaa havde bragt ham til at mistro Russerne.

Men skjønt han overvejende kastede Ansvaret for den Krænkelser, han havde lidt, over paa denne General²⁾, maatte der dog i hans Øjne ogsaa falde en Skygge over den dansk-norske Regering. Det var næppe et tilstrækkeligt Plaster paa Saaret, at Frederik IV skyndte sig med efter hans Ønske at lade sine Soldater rømme Rostock, der nu atter kom i Hertugen af Mecklenburgs Besiddelse³⁾. Kong Frederik gjorde i Virkeligheden ikke derved andet end, hvad han traktatmæssig havde lovet Hertugen at gjøre, saa snart Wismar havde overgivet sig.

Men hvor nær Czar Peter end tog sig, hvad der var hændet ved denne Bys Overgivelse, opgav han dog ikke Planen om i Fællesskab med Frederik IV at gaa løs paa

¹⁾ Brev fra Repnin til Dewitz af 14. April i „Acta vedrørende Krigen 1709—1720“ (Gehejmearkivet).

²⁾ Ligesom han i sin Klage til Kong Frederik blot holdt sig til Dewitz, saaledes har han i sin Dagbog kun talt om denne som den skyldige (Baumeister anf. St. S. 23: „*die Widerspenstigkeit seines Generals Dewitz*“).

³⁾ Højers Fortælling (anf. St. I, 310—311), at Czar Peter for-gjæves tilbød Frederik IV og Georg I en stor Sum Penge, hvis de vilde overlade Hertugen af Mecklenburg Wismar, kan ikke være rigtig. Der er i det mindste ikke i de danske Aktstykker Spor til en saadan Forhandling. Højers Beretning findes i flere nyere Fremstillinger f. E. hos Hermann: *Geschichte des russischen Staats* IV, 295 (Hamburg 1849).

Sverige. Den Grund, han havde havt til at fatte denne Plan, nemlig Tanken om, at han kun ved et saadant afgjørende Stød kunde tvinge Karl til at overlade ham de Landskaber, han attraaede Øst for Østersøen, vedblev at være lige stærk hos ham. Om han end var vranten over den Holdning, som den dansk-norske Regering havde vist baade i enkelte Henseender tidligere og især nu ved Wismars Kapitulation, behøvede han den dog som Forbundsfælle ved et saadant Foretagende. Men utvivlsomt varslede den Mistemning, han nærede imod den, uheldig for Planens Udførelse. Den skabte en Jordbund, der kun var altfor gunstig for enhver fremtidig Mistillidens Spire.

3. Konventionen i Altona.

En af de første Dage i Maj 1716 brød Czar Peter op fra Danzig for at rejse til Mødet med Kong Frederik og til Pyrmont. Men paa Vejen vilde han sikre sig Frederik Vilhelm af Preussen. Denne havde været med om ikke at unde hans Tropper Adgang til Wismar, og det var i Mecklenburg kommet til Rivninger imellem Russere og Preussere, der havde sat den preussiske Konge i en meget ophidset Stemning. Skjønt det for saavidt saa truende ud imellem dem, var Frederik Vilhelm I's Venskab i dette Øjeblik Czar Peter altfor vigtigt til, at han ikke skulde søge at komme paa en god Fod med ham. Det lykkedes ogsaa ved en Sammenkomst imellem dem i Stettin (17. Maj). Den forsigtige Preusserkonge havde vistnok ikke Lyst til at tage Del i Toget imod Sverige, med mindre man vilde betale ham godt derfor¹⁾. Hvad han hidtil havde lovet at

¹⁾ Depeche fra Meyer af 1. Marts, til hvem Frederik Vilhelm I sagde „*d'une manière très gracieuse qu'il fallait aussi que du*

gjøre, var kun at hjælpe Frederik IV med at faa Leverance fra preussiske Stæder af Tovværk, han havde erklæret sig villig til at yde Transportskibe for Betaling¹⁾, og han havde givet Tilsagn om at opfordre Georg I til i Tide at støtte Danmark med en klækkelig Forstærkning af Tropper og Skibe²⁾. Derimod havde han stedse tidligere afslaaet Frederik IV's Ønske om at faa preussiske Hjælpetropper med paa Toget, idet han udtalte, at han ikke vilde gaa ud over, hvad han havde forpligtet sig til ved Traktaten af 1715, nemlig at virke til at fordrive Svenskerne fra Tyskland. Heller ikke nu i Stettin vilde han overlade Czar Peter en Del Rytteri til Angrebet paa Sverige; men han samtykkede dog i for Betaling at stille en Snes Transportskibe til hans Raadighed. Vigtigst var det, at han gav sit Minde til, at Wismar, naar dets Fæstningsværker vare sløjfede, blev overgivet til Hertugen af Mecklenburg³⁾. Forholdet imellem de tvende Fyrster blev saa venskabeligt, at Czaren kunde rejse til Mødet med Frederik IV, sikker paa, at Preussen ikke vilde træde i Vejen for Toget imod Sverige.

Imidlertid havde Frederik IV utaalmodig ventet i Slesvig

côté de V. M. on lui procurât des avantages au delà de ceux qu'il avait par les traités et que l'on prit des mesures pour cela“. Meyer var ikke i Tvivl om, at han derved mente det af de Danske besatte Svensk Pommern.

¹⁾ Depeche fra Meyer af 22. Marts.

²⁾ Brev fra Frederik Vilhelm I til Frederik IV af 15. Febr.

³⁾ Droysen anf. St. 158—59. For øvrigt har der her som saa tidt i dette vigtige Aar været vilde Rygter i Gang, der senere have gjældt som troværdige Efterretninger. Man finder saaledes hos Gordon: *The history of Peter the great II* (1755) S. 75 og hos Fryxell: *Berättelser ur svenska historien XXIX* (1859) S. 31 den Efterretning, at Czaren og den preussiske Konge endes om, at Danmarks Planer imod Skaane skulde hindres. Riegels: *Udkast til Fjerde Friederichs Historie* (1799) II, 109 har en lignende Meddelelse.

og Holsten paa Czar Peters Komme. Tilbøjelig som han var til at fatte Mistanke, havde han ikke holdt af, at denne havde havt en Sammenkomst med den preussiske Konge alene. Derimod havde han ikke blot gjerne villet have Frederik Vilhelm med ved sit eget Møde med Czaren; men han havde helst set, at Preusserkongen var kommen til ham et Par Dage før end Czaren, for at de kunde træffe fornøden Aftale med hinanden om Forhandlingerne med denne¹⁾. Han stolede paa, at han skulde kunne udøve Indflydelse paa Frederik Vilhelm. Men denne kom slet ikke til Mødet, idet han undskyldte sig med en nødvendig Rejse til Kleve. Hans virkelige Grund var vistnok den, at han ikke vilde have mere at gøre med Toget til Skaane end at yde nogle Transportskibe. Samtidig trak det ud med Mødet imellem Frederik IV og Czar Peter. Maaske lod denne vente paa sig, fordi han vilde have sine Tropper saa langt som muligt paa Vejen imod Vest inden Mødet; men ogsaa Kong Frederik virkede til Udsættelsen; thi efter at der først fra begge Sider havde været Tale om at lade Wismar være Mødestedet, vilde han dog bag efter ikke vide noget deraf, dels paa Grund af de Uenigheder, der havde været om denne Bys Besættelse, dels fordi de russiske Tropper spillede Mester i Mecklenburg²⁾. Han vilde ikke fjærne sig længere fra Grænsen end højst til Lüneburg.

Det blev ogsaa tæt ved hans Riges Grænse, at Mødet endelig fandt Sted den 28. Maj, nemlig paa et Lyststed Ham und Horn i Nærheden af Hamburg. Hamburgerne gjorde deres bedste for at vise de tvende Fyrster deres Ærbødighed paa den underdanigste Maade³⁾.

¹⁾ Depecher til Meyer i Berlin af 18. og 11. Maj 1716.

²⁾ Depeche til Westphalen af 11. Maj.

³⁾ Herom har *Theatrum Europæum* XXI (1738) S. 474 en for

Da baade Frederik IV og Czar Peter havde flere af deres vigtigste Mænd hos sig, kom det til en afsluttende politisk Forhandling om Angrebet paa Sverige. Fra dansk Side deltog Wibe, I. G. Holstein, Dewitz og Westphalen i Forhandlingerne, fra russisk Side Storkansleren Gollofkin, Vicekansleren Schafirof, Gehejmeraad Tolstoi og Ambassadoren ved det danske Hof, Fyrst Dolgorucky. Man samledes i det Hus i Hamburg, hvor Gollofkin bode.

Det ser underlig kluntet og hensynsløst ud, at Frederik IV valgte at lade tvende af sine Repræsentanter være den af Czar Peter siden Wismars Kapitulation afskyede Dewitz¹⁾ samt I. G. Holstein, der med Føje gjaldt for at være en Modstander af Tilslutningen til Rusland. Men politisk Takt udmærkede meget lidt Frederik IV, og især synes det at have gjældt som en Trossætning i Kjøbenhavn dengang, at man ved at vise sig føjelig og eftergivende overfor Czaren kun opnaaede, at denne blev dobbelt fordringsfuld og utaalelig. Selv om der vistnok var en Del sandt heri, kan det dog næppe være tvivlsomt, at det var uklogt ved en Lejlighed som denne at tage saa lidet Hensyn til hans vel kjendte Stemning.

Datidens Smag karakteristisk, uoversættelig Beretning. Det hedder: „*In der Stadt Hamburg war jederman darüber höchstens erfreut, dass I. K. M. v. Dännemark wie selbige sich zu Ihre Czarischer Majestät nach Ham und Horn begaben, durch bemeldte Stadt in höchster Person durch fahren und solche mit dero allerhöchsten Gegenwart begnädigten, welche hohe Gnade die Stadt seither Anno 1603 und also in 113 Jahren nicht gehabt . . . Es hatte auch der Magistrat beyde Mayest. Mayest. durch einen Syndicum und zwei Rathsherren complimentiren und allerhand Weine und Victualien in abundance präsentiren lassen.*“

¹⁾ Denne havde selv ved sin Skrivelse af 29. April til Kongen bedt om Fritagelse for at være tilstede ved Mødet med Czaren.

Heldigvis var Wibe, til hvem Czar Peter maatte have Tillid, den ordførende iblandt de danske Statsmænd. Forhandlingerne drejede sig først og fremmest om, med hvor stor Styrke man skulde gøre Toget. Wibe erklærede, at Kongen var rede til at sætte over til Skaane med 10000 Ryttere og 23 Batailloner, han opstillede det Regnestykke, at Sverige kunde rejse en væbnet Styrke paa 40000 Mand; men da 14200 Mand maatte trækkes herfra som nødvendige til Garnisoner og til at besætte Flaaden, mente han, at 30 russiske Batailloner i Forbindelse med den danske Hær vilde være tilstrækkelige til at sikre et sejrrigt Udfald af Felttoget, saa meget mere som Czaren havde lovet, samtidig med, at der skete Angreb paa Skaane, at ville gøre Landgang paa Sveriges Østkyst med 20000 Mand. Atter her har man Indtrykket af, at Frederik IV nødigt saa, at den russiske Hjelpehær blev større end højst nødvendigt. Den Ængstelse, han vitterlig havde for, at Czar Peter kunde falde paa at bruge sin Overlegenhed paa en trykkende Maade, maatte nødvendigvis være bleven stærkere ved det seneste Sammenstød. Enhver vidste desuden, hvorledes Frygten rundt omkring i Tyskland for Czarens formodede Erobringsplaner var voxet, da hans 15 Batailloner vare rykkede ind i Mecklenburg, hvor man fortalte alskens Træk om deres Udskejelser og Overgreb. Kom nu 15 Batailloner til ind paa tysk Grund, vilde Mistanken imod ham og dermed Uviljen imod det nordiske Forbund utvivlsomt stige, selv om det nok saa meget hed sig, at Tropperne snart vilde blive satte over til Sverige¹⁾.

Men ligesom Czaren stødse tidligere den ene Gang

¹⁾ Dette fremhæves stærkt i et Brev fra Frederik IV til Kongen af Preussen af 18. Maj. Han ønsker her blot at faa de 15 Batailloner, som allerede stode i Mecklenburg, og saa den russiske Garde.

efter den anden havde sagt, at han vilde bruge omtrent 40 Batailloner til Toget, saaledes stode hans Statsmænd nu under Forhandlingerne i Hamburg fast herved. Derimod vare de, efterat de først havde foreslaaet, at der fra russisk Side skulde ydes 6000 Ryttere til Toget, villige til med Hensyn til denne Vaabenarts Styrke at rette sig efter de Danskes Ønsker¹⁾. Czar Peters Fordring var vistnok fuldstændig berettiget fra et militært Standpunkt. Det var naturligt, at han, der i det Hele var forsigtig som Feltherre, vilde være sikker paa et heldigt Udfald. De Danskes Nederlag ved Helsingborg 1710 var i frisk Minde, og enhver kunde sige sig selv, at Karl XII vilde forsvare sig med Fortvivlelsens Tapperhed, naar man gik ham paa Livet i selve Skaane. Czarens Fordring svarede godt til Kong Frederiks egne Ord i et Brev til ham nogle Maaneder i Forvejen (7. Marts), hvori han skrev, at «Nødvendigheden uforbigængeligen udkræver, at saafremt den intenderede Descente paa Skaane og Invasion udi Sverige med Succes skal exequeres, dertil en stor Magt maa bruges og samme Dessein med Vigueur pousseres». Men intet er rimeligere, end at Czar Peter, ved at gjøre sit Tilskud til Felttoget saa stort, tillige har tænkt sig at ville blive sikker paa at holde den endelige politiske Afgjørelse i sin Haand.

Forhandlingerne førte hurtig til en Afslutning ved en Traktat, der er dateret Altona, 3. Juni. Man enedes herved om, at der i dette Aar skulde foretages en Landgang i Skaane; samtidig vilde Czaren angribe Sverige fra Øst med 20000 Mand, saa snart den svenske Flaade var indesluttet

¹⁾ Protokol over denne Forhandling findes afskrevet i Gehejme-registraturprotokollen for Aaret 1716 i Gehejmearkivet.

i Karlskrona og der ingen Fare truede fra den svenske Eskadre ved Stockholm. Til Landgangen i Skaane vilde han bruge 40 Batailloner og 2000 Ryttere, desuden lovede Kongen af Danmark endnu at overføre et tredje Tusend russiske Ryttere, hvis han fik de nødvendige Skibe dertil; men han kunde ikke *«formellement»* forpligte sig dertil. Af denne russiske Hær skulde den danske Konge forpleje de 15 Batailloner og 1000 Ryttere paa egen Bekostning, saa snart de kom til Danmark, og han vilde lade overføre 30 Batailloner og 1000 Ryttere fra Rostock til Sjælland. De andre Batailloner, som bestode af Gardetropper, vilde Czaren selv føre til Danmark paa sine Gallejer, og 1000 Ryttere skulde sammen med det danske Rytteri marchere over Halvøen og Fyen til Sjælland. Kongen af Danmark forpligtede sig til at stille 10000 Ryttere og 20 Batailloner samt til at lade 18 Linieskibe stikke i Søen. Man fastsatte, at Skaane og de andre fra Kronen Danmark *«injuria temporum»* frarevne Provinser skulde tilfalde den danske Konge; men Czaren holdt ikke nogen særlig Garanti for disse Provinser for at være nødvendig, da den maatte siges at ligge i den gjensidige Sikkerhed, han og Kong Frederik havde givet hinanden ved Traktaten 1709, «hvilken man fra begge Sider hellig vilde overholde, ogsaa i dette Stykke». En Række Bestemmelser var tilføjet med Hensyn til Kommandoen, Garnisoner i de skaanske Stæder, ligesom ogsaa om, hvorledes der skulde vindes Sikkerhed imod mulige Skridt fra Frankrigs Side til Gavn for Sverige. Da man haabede at kunne faa en engelsk Flaade med til virksom Deltagelse i Kampen, blev det vedtaget at virke for, at denne Flaade kom til at tage Del med i at spærre Karlskronas Havn. Hos Preussen vilde man søge at faa Hjælp af Transportskibe. Czaren lovede at skrive til Kong Frede-

rik Vilhelm i »de pressanteste Termini» for at skaffe Kongen af Danmark slige Skibe »for en civil og billig Pris» ¹⁾).

Samme Dag, denne Traktat blev undertegnet, gav Frederik IV paa lignende Maade, som Kong Frederik Vilhelm havde gjort ved Mødet i Stettin, Czar Peter et skriftligt Tilsagn om at gjøre sit yderste, for at Wismar, naar dets Fæstningsværker vare sløjfede, kunde blive overdraget til Hertugen af Mecklenburg. Til Vederlag skulde Hertugen love at vise Dronningen af Danmark og hendes Sødskende »prompte Retfærdighed» med Hensyn til den dem efter deres Fader Hertugen af Mecklenburg-Güstrow efterladte Arv. Frederik lovede vistnok ikke her andet end, hvad han havde forpligtet sig til ved sin Konvention med Hertugen det foregaaende Aar; men det var dog en tydelig Indrømmelse til Czaren og kan kun opfattes som en Slags Tillæg til Altonaerkonventionen.

Hvor liden gjensidig Velvilje der end havde været imellem Czaren og Frederik IV, kan man ikke tvivle om, at de sluttede Altonaerkonventionen med en alvorlig Tanke om at gennemføre Planen mod Sverige. Allerede meget snart efter Begivenhederne 1716 blev det imidlertid fortalt, at en anset russisk Diplomat Kurakin havde udkastet en Plan til en hemmelig Overenskomst imellem Rusland og Sverige, hvorefter Karl XII skulde gjøre Czar Peter store Indrømmelser, men til Vederlag med Russernes Hjælp vinde vigtige Fordele paa Hannovers og Danmark-Norges Bekostning. Denne Plan skal Kurakin have givet Czaren Smag

¹⁾ Denne Traktat, der hidtil har været ukjendt i det enkelte, findes i Afskrift baade i det Langebekske Diplomatarium i Gehejmearkivet og i Udenrigsministeriets Arkiv. Den er tilføjet som Tillæg Nr. 3, aftrykt efter den sidst nævnte Afskrift, der er langt bedre end den anden.

for, dengang han i Stettin havde sit Møde med Kongen af Preussen¹⁾. Men ligesaa sikkert som det er, at Kurakin kom til Czaren i Stettin, ligesaa upaalideligt er alt, hvad der er blevet fortalt om hans Samtaler ved denne Lejlighed med Czaren. Den Forhandling, han paa den Tid førte med Regeringen i London, er fuldkommen tilstrækkelig til at forklare hans Rejse til Stettin. Under alle Omstændigheder viser Czar Peters Holdning i en stor Del af Sommeren afgjørende, at han i denne Tid tænkte paa alt andet end en Særfred med Sverige²⁾.

4. Rustninger i Danmark. Forhold til England-Hannover og Preussen.

Efter at alt var bragt i Orden ved Forhandlingerne i Hamburg og Altona, rejste Czaren til Pymont for at bruge Badet der, og imidlertid gjaldt det om at træffe alle de Forberedelser til Toget, som det var muligt at komme til Ende med. Den særlige Opgave, der var stillet den dansk-norske Regering, var at skaffe Transportmidler tilveje og at gjøre det umuligt for Sverige at hindre Troppernes Overførelse fra Tyskland til Sjælland.

Ingen kan være i Tvivl om, at dette Aar 1716 har krævet overordentlige Ofre og Anstrængelser fra Danmark-Norges Side. I Januar havde Regeringen i største Hast maattet opbyde alt for at forsvare Kjøbenhavn imod Karl

¹⁾ Hojer anf. St. I, 321—22 og 312. Den samme Opfattelse findes i forskellige nyere Fremstillinger.

²⁾ Kong Frederiks Synsmaade er udtalt klart i et Brev fra ham til Czaren af 19. Maj, hvor han taler om Nødvendigheden af at gjøre et kraftigt Angreb paa Skaane: „*denn ich sehe kein Mittel als dieses den opiniatren Feind zu Friedensgedancken zu bringen und diesem langwährigen Kriege ein, ob Gott will, erwünschtes und glorreiches Ende zu machen*“.

XII's paatænkte Angreb over Isen. Saa kom den farlige Krig i Norge i Foraarsmaanederne, og selv om det havde vakt Jubel at se Kong Karl blive nødt til at gaa tilbage fra Kristiania, maatte Regeringen dog opfatte Stillingen som kritisk, da den saa ham sætte stor Kraft ind paa at erobre Frederikshald. Netop i de Dage, i hvilke Mødet ved Hamburg fandt Sted, skreve de af Konseillets Medlemmer, som vare i Kjøbenhavn, Sehestedt og Krabbe, til Wibe, at det saa farligt ud deroppe, og at der maatte drives paa Krigen i Norge med al Vigueur (30. Maj). Gjentagne Gange blev der sendt Forstærkninger derop, dels af Tropper, dels af Skibe. Man havde samtidig ikke blot maattet holde Besætninger i det nys erobrede Pommern; men indtil Slutningen af April stod der 10000 Mand ved Wismar. Alt dette havde saaledes lagt Beslag paa de svage Pengekræfter, at det havde været umuligt i Tide at faa en Styrke til Søs udrustet, der var i Stand til at holde Svenskerne Stangen. Da en Eskadre paa 14—16 svenske Orlogsskibe den 7. Maj lagde sig ved Falsterbo, blev Forbindelsen med Pommern afbrudt. En stor Del Transportfartøjer, omtrent 100 i Tallet, vare heldigvis komne tilbage fra Pommern dels til Kjøbenhavn, dels til Smaaøerne¹⁾; men der var stærk Trang til de Stykpramme og Gallejer, som under Sehestedts Førelse havde spillet en saa smuk Rolle ved Rügen det foregaaende Aar. Det var desuden lidet lysteligt at se Svenskerne spille Mester langs Sjællands Kyster, sende armerede Chalupper tæt ind til Kjøge, gjøre Farvandene usikre ved deres Krydsere og

¹⁾ For at spare de store Udgifter til Fragten af dem bleve de sendte til deres Hjemsteder, om end saaledes, at der blev optaget en Liste over dem (Protokol over Gehejmekonseillets Møder 1716. 28. April).

endog opbringe en stor Mængde danske Handelsskibe¹⁾. Regeringen var nødt til at træffe Forsvarsforholdsregler baade ved Kjøbenhavn og ved Kjøge, saavel som paa forskjellige Steder af den sjællandske Kyst. Hvis den svenske Flaade sejlede til Norge, var det klart, at Gabels Eskadre deroppe²⁾ kunde komme i en alvorlig Fare, og alt blev derfor anspændt for at kunne forstærke den saaledes, at den kunde byde Svenskerne Spidsen.

Men, hvad enten Grunden har ligget i Brist paa Levnetsmidler eller i, at det skortede paa Energi hos de højstkommanderende Søofficerer, saa udrettede den svenske Flaade langt fra, hvad den havde kunnet. Den gik tilbage til Karlskrona. Nu kunde i Juni Stykprammene og Gallejerne komme over fra Pommern, og de bleve strax sendte op til Norges Sydkyst, hvor Tordenskjold med dem udførte sit Livs skønneste Stordaad, da han (8. Juli) vandt Sejren i Dynekilen. Fire Dage i Forvejen havde den voldsomme Kamp staaet ved Frederikshald, der fremfor alle andre har gjort denne Byes Navn dyrebart for alle Nordmænd og Danske. Karl XII maatte opgive Kampen i Norge.

Den Frygt for Norges Skjæbne, som Kong Frederik saa stærkt havde følt i Martsmaaned, var bleven forvandlet til Glæde, og Vaabenskiftet havde i dette Halvaar ligesom i 1715 ført til Sejr for den dansk-norske Stat; men paa Grund af de Anstrængelser, som havde maatte gjøres, var det blevet umuligt at træffe Forberedelser til Angrebet paa Skaane. Czar Peters Klager i Foraarsmaanederne over, at der intet skete i saa Henseende fra dansk Side³⁾, vare derfor ube-

¹⁾ Skrivelser fra Konseillet af 8., 9. og 12. Maj 1716.

²⁾ Jvfr. S. 16.

³⁾ Bergmann: Peter der Grosse IV, 76; Depeche fra Westphalen af 31. Marts 1716.

rettigede. Han vilde ikke kunne kaste Skylden paa andre end paa sin rastløse Fjende Karl XII, der, selv om hans Angreb paa Norge faldt uheldig ud, ved dette virkede til at svække den dansk-norske Stats fattige Hjælpekilder og dermed vanskeliggjorde det for den at fremskynde Forberedelsen af den for ham saa farlige Plan imod Skaane. Set paa denne Maade har Karl XII ved sin uheldige Krig i Norge gavnet Sverige.

Det ligger imidlertid i Sagen selv, at den dansk-norske Regering ikke lod lang Tid gaa hen efter Afslutningen af Traktaten i Altona, inden den tog fat paa Forberedelserne til Toget. Der blev (13. Juni) givet Paabud om, at 3 Rytterregimenter, der stode i Pommern, skulde bryde op og marchere hjem, en Række Bestemmelser bleve truffet om Leverancer og Magasiner, Admiralitetet skulde undersøge, om de Orlogsskibe og Fregatter, der laa paa Reden, vare stærke nok til at dække en Transport fra Rostock eller andre Byer (26. Juni), og det blev forbudt at sende mere Mandskab til Norge, da alt, hvad man kunde samle, skulde bruges til Toget imod Skaane (26. Juni). Samtidig havde General Scholten faaet Ordre til at sørge for, at Feltartilleriet var i Stand (13. Juni), og til at afgive Betænkning om, hvorledes Hæren skulde lægges i Lejr, naar den blev samlet paa Sjælland (19. Juni). Efter at dernæst Generalkommisariatet (30. Juni) havde faaet Paabud om «uden at spille en eneste Minut» at udkaste en Marcheroute for de forskjellige Afdelinger, der skulde samles ved Kjøbenhavn, blev der (3. Juli) sendt Ordre til en Række Regimenter paa Halvoen og paa Fyen om at marchere til Kjøbenhavn.

Samme Dag disse sidste Ordre bleve udstedte, og Dagen efter at Tordenskjold med sin Flotille var sejlet fra Kjøbenhavn til Norge, tog Regeringen fat paa Transport-

væsenet. Da blev der sendt Befaling til alle Amts- og Kjøbstadsøvrigheder, saavel paa Øerne som paa Østkysten af Halvøen, om under haarde Straffe at give Generalkommissariatet Oplysninger om de Skibe og Fartøjer, der fandtes indenfor deres Omraade. Ikke et eneste af disse maatte sejle bort, men alle skulde bruges for Betaling i Kongens Tjeneste og, saasnart Søen blev fri, sendes til Kjøbenhavn med Hø og andre Nødvendighedssager. Generalkommissariatet tillige med Admiralerne Sehestedt og Judichær fik Paabud om at gjøre Overslag over, hvor mange af Hans Majestæts Skibe der vare nødvendige til at overføre russiske Tropper, og de skulde «ufejlbart» den 18. Juli møde i Rostock; alle fremmede ballastede Skibe, der laa paa Reden eller kom hertil for at gaa til Østersøen, skulde lægges under Beslag for at bruges til Transport, alene med Undtagelse af dem, der gik under engelsk eller hollandsk Konvoy. Samme Dag sendtes der Admiral Gabel ved Norges Sydkyst Befaling til at sørge for, at alle Skibe, som ikke vare nødvendige deroppe, senest inden Maanedens Ende bleve sendte til Kjøbenhavn, medtagende «Brændeved og andet Træværk», dog saaledes at Skibene ikke sinkedes derved. Admiral Judichær blev Dagen efter (4. Juli) udnævnt til at lede «den forehavende Descente paa Skaane» og fik Ordre til at sørge for, at de nødvendige Fartøjer i rette Tid kunde være forhaanden. Endelig udnævntes Kongens Generaladjutant Oberst Povl Løvenørn og Oberstlieutenant Bestenböstel (6. og 11. Juli) til at staa i Spidsen for Transporten af de russiske Tropper fra den mecklenburgske Kyst. Man kunde fristes til at tro, at Regeringen trods al den Iver, Czar Peter hidtil havde vist, har været bange for, at han skulde blive liggende i Nordtyskland, optagen af de mecklenburgske Sager. I det mindste

gav Frederik IV (6. Juli) baade Løvenørn og Westphalen Paalæg om at trænge stærkt ind paa Czaren og hans Generaler, for at Overførelsen af de russiske Tropper kunde ske snart¹⁾.

Men det skulde trække længere ud med denne, end Regeringen dengang anede. Man ser jævnlig, at der ved de kongelige Ordre i denne Tid om Transporten er tilføjet de Ord «saasnart Søen bliver fri», eller lignende Udtryk. Skulde Transportbaadene sejle over Østersøen, maatte den svenske Flaade ikke kunne forulempe dem; men Sikkerhed herfor mente Regeringen kun at kunne faa ved en afgjort Overmagt til Søs. Den vilde ikke udsætte sig for noget Uheld, og den vidste, at den kun med Opbydelse af Pengeofre, som det maatte være den vigtigt at undgaa, vilde være i Stand til at holde Svenskerne Stangen i Østersøen, samtidig med at den havde en Del af sin Flaade liggende oppe ved den norske Kyst. Den havde derfor baade i Vinteren 1715—16 og hele Foraaret 1716 ladet sin Statsafsending i London, Baron Söhlenthal, sammen med en anden Diplomat, Justitsraad Holtze, der blev sendt derhen, af al Magt virke for, at der kunde komme en engelsk Flaade til Østersøen, men saaledes, at denne skulde optræde ganske anderledes kraftig, end den havde gjort det foregaaende Aar. Det Stivsind, Karl XII havde vist overfor den engelske Regerings Ønsker om Forandringer i det svenske Kaperreglement, gav Frederik IV Haab om, at den ikke blot vilde finde sig i, at der skete Landgang i Skaane, men endog støtte denne med en Flaade. I sin Iver for at gjøre et godt Indtryk paa Kong Georg og det i England herskende

¹⁾ Alle de her anførte Ordre findes i Gehejmearkivet i de fra Krigsministeriet afleverede Papirer.

Whigparti havde han ikke blot strængt forbudt at sende de stuartske Oprørere Ammunition, men ogsaa tilsendt Georg I et Brev ubrudt, som han havde modtaget fra den stuartske Prætendent, og ladet nogle skotske Oprørere arrestere, da de vare flygtede til Norge¹⁾.

Det var imidlertid vanskeligt at faa nogen ret Gavn af Forbundet med Kong Georg. Han havde hidtil vist sig som en alt andet end handlekraftig Forbundsfælle, og det var desuden usikkert, om de engelske Statsmænd vilde gaa saa vidt imod Karl XII, som den dansk-norske Regering ønskede. Det kunde let ske, at Frygten for at se et russisk Herredømme udvikle sig ved Østersøen og den gamle Opfattelse, at ikke samme Magt burde beherske begge Øresundets Kyster, kunde overvinde deres Vrede imod Karl XII og afholde dem fra at yde et Landgangstog imod Skaane den nødvendige Støtte. I saa Fald var den Nytte bortfalden, som Forbundet med Kong Georg kunde bringe. Thi skjønt det var som hannoveransk Kurfyrste, han havde sluttet Forbundet med Danmark-Norge, satte Frederik IV og hans Ministre væsenlig Pris paa det, fordi de haabede, at Georg og hans politiske Mentor Bernstorff skulde kunne formaa de engelske Ministre til at overvinde deres Betænkeligheder ved et Brud med Sverige.

Medens Bernstorff i de første Maaneder af 1716 stærkt drev Danmark-Norge fremad og ivrig tilraadede Landgangsplanen imod Skaane, skiftede temmelig modsatte Meninger hos de engelske Ministre. I Marts meldte den svenske Statsafsending i London, Grev Cyllenborg hjem, at England var rede til at forbinde sig med Sverige om at

¹⁾ Brev fra Frederik IV til Georg I af 23. Nov. 1715, Depecher til Söhlenthal af 14. Januar og 21. Maj 1716.

fordrive Rusland fra Østersøen, hvis Karl XII vilde glemme, hvad der var sket, og søge Vederlag i Rusland for sine Tab i det tyske Rige¹⁾. Men kort efter gave de to vigtigste engelske Ministre Lord Townshend og Lord Sunderland Söhlenthal Tilsagn om, at der skulde blive sendt Kongen af Danmark en Flaade til Hjælp; de vilde, sagde de, se at finde et Paaskud, hvormed de kunde forsvare et saadant Skridt for Parlamentet²⁾.

En Hovedbetingelse for, at Frederik IV. skulde kunne naa sit Ønske, var, at ikke Ruslands og England-Hannovers Interesser tørnede sammen. Czar Peter havde i Marts sendt sin højt betroede Diplomat, Fyrst Kurakin til London for at underhandle om en Alliance med England; men det viste sig umuligt at komme til Enighed, hvad enten Aarsagen var, at den engelske Regering krævede en Handelstraktat, som Kurakin sagde, at han fattedes Fuldmagt til at slutte, eller Czar Peter har villet drive England til mere bestemt fjendtligt Skridt imod Sverige, end det vilde indlade sig paa³⁾. Efter at allerede dette havde fremkaldt en Udsættelse af Flaadens Afsendelse og endmere svækket de engelske Ministres næppe synderlig store Iver for denne Sag⁴⁾, kom

¹⁾ F. F. Carlson: Om Fredsunderhandlingarne 1709—1718 (Stockholm 1857) S. 92, Note 1.

²⁾ Söhlenthals Depecher fra de første Maaneder af 1716 indeholde adskillige Meddelelser om Udtalelser af Bernstorff og af de engelske Statsmænd. Den i Texten citerede Ytring staar i Söhlenthals Depeche af 17. April. — I Depechen af 7. April siger han, at Bernstorff var saa ivrig for at faa Flaaden sendt til Østersøen, som om han var Kong Frederiks egen Minister.

³⁾ Det første omtales i Söhlenthals Depecher som Aarsagen, det sidste i den af Lord Stanhope i Februar 1720 affattede Svarnote til Rusland, som er aftrykt i (Rabener): *Leben Peters des ersten* (1725) S. 581.

⁴⁾ Depecher fra Söhlenthal og Holtze i London 14., 17., 21., 24., 28. April, 5. og 8. Maj.

den mecklenburgske Tvist til og voldte alvorlige Vanskeligheder¹⁾. Nu var det ikke blot Handels- og Sømagts-spørgsmaal, det gjaldt om, nu kom ogsaa hannoveransk-mecklenburgske Lidenskaber i Bevægelse. Bernstorff og Czar Peter bleve paa et saare vigtigt Punkt hinandens skarpe Modstandere.

Virkningen heraf var strax, at Georg I besluttede at prøve paa at afværge det Stød, der truede Karl XII, forudsat at denne vilde tage Hensyn til, hvad hans dynastiske Interesse og Englands Handel krævede. Kong Georg haabede, at Karl XII vilde vise Eftergivenhed, da det russisk-danske Angreb paa Skaane let kunde blive skjæbnesvangert for ham. Rimeligvis har den svenske Statsafsending i London givet Haab om, at han vilde være føjelig.

Da Admiral Norris omtrent den 1. Juni sejlede ad Sundet til med 22 Orlogsskibe og Fregatter samt ikke færre end 300 Handelsskibe under Konvoy, fik han en Note med sig, som han efter sit Komme til Sundet tilsendte den engelske Resident i Stockholm, og som denne overrakte den svenske Kansler den 15. Juni. Der stilledes i den vistnok alvorlige Fordringer til Kong Karl. Han skulde give England den Oprejsning for Opbringelsen af engelske Handelsskibe, som det ikke havde været muligt det foregaaende Aar at fravriste ham, han skulde tage sine Kaperforordninger tilbage og give Tilsagn om hverken umiddelbart eller middelbart at yde det stuartske Parti Hjælp. Endelig skulde han opgive alle Planer om at erobre Norge eller nogen af de Øer, som hørte under den danske Krone. Vægrede han sig herved, maatte Kong Georg opfatte det som en Pligt imod Storbritanniens vigtigste Interesser at bruge alle de

¹⁾ Depeche fra Söhlenthal af 19. Maj.

Hjælpemidler, Gud havde lagt i hans Haand, til at kuld-kaste slige Planer. Men hvis Kong Karl gik ind paa den engelske Konges Ønsker, var denne rede til ikke blot selv at fastholde den gode Forstaaelse, der længe havde hersket imellem England og Sverige; men han vilde ogsaa gjøre sit bedste for at udjævne Striden imellem Sverige og de andre nordiske Magter¹⁾. I Følge hvad Bernstorff udtalte til

¹⁾ Denne Note er aftrykt i flere af Detidens Flyveskrifter f. Ex. i *The interest of Great Britain*, London 1716, samt i *Lettres historiques* fra samme Aar (La Haye et Amsterdam). Droy-sen anf. St. 160 har vendt op og ned paa den engelske Politik med Hensyn til Norge, idet han lader Kong Georg kræve dette Land afstaaet til Sverige, hvis det vilde overlade ham Bremen og Verden og erkjende Danmarks Ret til det gottorpske Slesvig. Ja Droyesen lader endog dette Forslag blive forelagt det danske Hof og der finde Talsmænd i Bernstorffs Landsmænd. Han citerer ingen Kilde for denne forunderlige Meddelelse, hvorefter Bernstorff skulde have rettet et Forslag til Frederik IV, om hvilket han maatte vide, at det vilde skabe et ulægeligt Brud imellem den dansk-norske Regering og England-Hannover, et Forslag endelig, der ved, hvad det indeholdt om Norge, stod i den grelleste Mod-sætning til den engelske Note til Karl XII. Endelig vilde et saadant Forslag stride bestemt imod, hvad Bernstorff fortalte Söhlenthal om Præliminairernes Indhold. Der er i det Hele ikke i de danske diplomatiske Aktstykker Spor til, at et sligt Forslag er gjort den dansk-norske Regering. — Sammesteds fortæller Droy-sen, ogsaa uden at anføre nogen Kilde, at Georg I i de Dage, Czaren forhandlede med Frederik IV i Hamburg, søgte at afværge Rustningerne imod Sverige ved at tilbyde ham, at han maatte beholde alt, hvad han havde frataget Sverige, blot med Und-tagelse af et Stykke af Lilland, som Hertugen af Gottorp skulde have som Vederlag for sin Del af Slesvig. Men dette Tilbud havde Czaren afvist! — Altsaa samtidig med, at England-Hannover af Frygt for Ruslands stigende Magt ved Østersøen vilde søge at mægle en Fred for Sverige, skal det have arbejdet paa, at Sverige kom til at ofre alt, hvad det havde Øst for Østersøen, deriblandt selve Finland, som Czar Peter stedse havde tænkt at give tilbage til Sverige! Det ser baade besynderligt og nederdrægtigt ud, og det i den Grad, at man har Ret til at drage Rigtigheden af denne Meddelelse i Tvivl saa længe, til man ser en paalidelig Kilde anført som Støtte for den.

Söhlenthal, vilde Georg I opstille som Fredspræliminairer, at han saavel som den danske Konge skulde beholde, hvad de havde besat¹⁾.

I god Samklang hermed vilde England-Hannover have Frederik IV til foreløbig at udsætte Landgangsplanen. Man maatte, sagde Bernstorff til Söhlenthal, paa Grund af Czarens Holdning først høre Kongen af Sveriges Udtalelser om Fred; thi der var kommet sikre Efterretninger om, at denne var fredelig stemt. Da Frederik IV ved et Brev (18. Maj) indstændig havde opfordret Georg I til at sende en Flaade til Østersøen, svarede den engelske Konge vistnok (5. Juni) saaledes, at det kunde opfattes som imødekommende; men Udtrykkene vare holdte svævende, og det var klarere Tale, naar han personlig udtalte til Söhlenthal, at han under de daværende Forhold ikke kunde raade den danske Konge til at lade moskovitiske Tropper komme ind i sit Land²⁾. Ogsaa var det betegnende, at netop nu foreslog Kong Georg Frederik IV at lægge en «Sauvegarde» i Amtet Neuënkloster ved Wismar og at opgive Tanken om at sløjfe Fæstningsværkerne ved denne By. Ingen kunde være i Tvivl om, at disse Forslag vare rettede imod Russerne, og at han særlig vilde have Wismar bevaret som Fæstning for at hindre, at den kom i Hertugen af Mecklenburgs Hænder. Selvfølgelig afvistes begge Forslag af den dansk-norske Regering, der dengang ved Altonakonventionen havde sluttet sig nøje til Czar Peter³⁾. Forbitrelsen over Russernes Optræden i Mecklenburg bragte endog Kong Georg til at ophidse Kejser Karl VI imod Czarens formentlige Planer her, og han lod udtale i Wien (16. Juni): «Vi

¹⁾ Depeche fra Söhlenthal af 26. Maj.

²⁾ Depeche fra Söhlenthal af 29. Maj.

³⁾ Depeche til Söhlenthal af 16. Juni.

ville gjøre os al mulig Umage for, at den russiske Landgang i Sverige ikke skal finde Sted¹⁾.

Man kan sige sig selv, at under saadanne Forhold maatte Admiral Norris's Instrux gaa ud paa, at han ikke blot skulde afholde sig fra at støtte Landgangsplanen, men ogsaa fraraade den. «Norris», skrev Chr. Sehestedt 30. Juni til Söhlenthal, «har givet mig at forstaa, at hans Hof i høj Grad ønsker, at vor ophejede Hersker vil ændre sin Plan om en Landgang i Skaane, da der er Sandsynlighed for, at man fra svensk Side snart vil gjøre antagelige Fredsforslag; han siger, at han har faaet Meddelelser herom ved Residenten Jackson i Stockholm.» Den Vending i den engelsk-hannoveranske Politik, som dette stærkt gav Indtryk af, kunde nok vække Betænkeligheder; thi selv om det ikke blev til Alvor med Fredsforhandlingen med Karl XII, var der foreløbig ikke Udsigt til Hjælp fra engelsk Side ved Landgangsforetagendet, langt snarere til, at Norris vilde søge at hindre det. Netop nu var det, at der skulde træffes Forberedelser til Transporten. Den dansk-norske Regering var imidlertid saa langt fra at give tabt, at den tvært imod for den russiske Ambassador i Kjøbenhavn fremstillede Nødvendigheden af en fast Optræden fra Ruslands og Danmarks Side. Kun indskærpede den, at Czaren ved en formelig Traktat burde berolige England med Hensyn til sine Planer²⁾.

Men den engelsk-hannoveranske Politik slog hurtig om. Hvad der end har været Grund dertil³⁾, standsede ikke

¹⁾ Droysen anf. St. 177.

²⁾ Depeche til Westphalen af 30. Juni, hvorved er vedlagt Afskrift af Protokol over et Møde i Anledning af denne Sag imellem Konseillet og Dolgorucky.

³⁾ Her er et Punkt, der trænger til at oplyses fra engelsk Side. — Söhlenthal fortæller i sin Depeche af 26. Juni, at Fyrst Kurakin havde sagt ham, at han nu havde faaet Fuldmagt til at slutte

blot al Tale i London om, at Planen imod Skaane burde opgives; men Bernstorff forsikrede allerede i Slutningen af Juni, at om Norris end ikke vilde kunne gaa angrebsvis frem imod Sverige, inden han fik Svar fra Kong Karl paa den Note, han skulde tilsende ham ved Hjælp af Residenten i Stockholm, vilde han dog faa Ordre til at lægge sig ved Bornholm eller Karlskrona for at hindre Svenskernes Flaade fra at løbe ud. Den danske Konge kunde imidlertid uforstyrret lade de russiske Tropper føre over fra Nordtyskland¹⁾. Ja, snart efter hørte Söhlenthal baade af Bernstorff og af Kong Georgs anden vigtige hannoveranske Minister, Grev

en Handelstraktat med England og et Forsvarsforbund til Sikkerhed for den protestantiske Tronfølge her. Skjønt Söhlenthal tilføjer, at Czaren til Vederlag vilde have Hjælp af engelske Skibe paa Vilkaar, som han ikke troede, at England vilde indrømme, er det muligt, at de engelske Statsmænd have opfattet Kurakins Tilbud som beroligende med Hensyn til Czar Peters Politik. I Flyveskriftet: *The interest of Great Britain* S. 161 hedder det, at Norris fik Ordre til at forene sig med den danske og den russiske Flaade, fordi Karl XII svarede truende paa Jacksons Note; men den engelske Regering kan umulig have faaet Svar fra Karl XII, inden den skiftede Holdning. Desuden vise Bernstorffs Udtalelser til Söhlenthal, at man, da dette skete, endnu ikke vidste, hvordan det svenske Svar vilde blive, og det Svar, som Kong Karl gav, er da ogsaa først dateret Lund 17. November 1716. (Nordberg anf. St. 582.) I Danmark har man troet at vide, at den engelske Flaade først blev bragt til at virke noget „solidt“, da Karl XII sendte den engelske Note tilbage uaabnet (Betænkning af Wibe til Kongen 5. Oktober); men Karl har, som anført, svaret paa Noten, om end senere. Den berømte engelske Diplomat H. Walpole fortalte i Slutningen af Juli 1716 i Haag til den derværende danske Resident v. Stöcken, at den engelske Statssekretær Lord Stanhope kort i Forvejen under sit Ophold i Haag havde faaet Efterretning om, at Svenkerne laa med en Flaade paa 22 Krigsskibe ved Bornholm. Dette havde havt den Virkning, at der strax var blevet sendt Norris en ny Instrux, om hvilken Walpole sagde, at den vilde svare til den danske Konges Ønsker. (Depeche fra v. Stöcken 28. Juli 1716.)

¹⁾ Depeche fra Söhlenthal af 26. Juni.

Bothmar, at Norris vilde faa en skærpet Befaling til at dække de russiske Troppers Transport, støtte Landgangen i Skaane og hjælpe til at holde Sundet frit for svenske Skibe, samt til at lade de af sine Skibe, der ikke var Brug for ved Konvoyeringen, forene sig med den danske Flaade. Naar den svenske Konge havde svaret afslaaende paa den engelske Note, hvad man sikkert ventede, vilde ske, skulde Norris gaa angrebsvis frem imod Sverige. Om muligt endnu vigtigere var det, at saa vel den engelske Statssekretær Lord Townshend som Prinsen af Wales, der under Kongens Fraværelse i Hannover var Regent i Landet, udtalte sig paa en aldeles lignende Maade¹⁾. Det havde i Sammenligning hermed lidet at sige, at Kong Georg afslog at yde en Hjælp af 4 Eskadroner²⁾, som Frederik IV formodentlig havde ønsket som en Slags Sikkerhed for hans Politiks Paalidelighed, men som militært vare uden Betydning.

Saaledes var alt endelig kommet i god Orden; men det var først den 24. Juli, at Norris fik sine nye Ordre³⁾. Frederik IV klagede over, at megen Tid var gaaet tabt⁴⁾. Han har formodentlig savnet den engelske Flaade til at hjælpe med at holde Soen fri for svenske Krigsskibe; derfor havde ingen Transportskibe kunnet stikke i Soen⁵⁾, Forbindelsen med de andre Landsdele havde været vanskeliggjort, og Tilsendelsen af, hvad der skulde

¹⁾ Depecher fra Söhlenthal af 14. og 31. Juli.

²⁾ Depeche fra Söhlenthal af 30. Juni.

³⁾ Skrivelse fra Sehestedt til Norris af 24. Juli.

⁴⁾ Depeche til Söhlenthal af 18. Juli og af 8. December, hvor det udtrykkelig siges, at derved var „*der Transport der Russen so sehr verspätet und alles rückgängig geworden*“.

⁵⁾ Han havde under disse Forhold afslaaet en Opfordring, som Fyrst Dolgorucky allerede 27. Juni havde rettet til ham om at sende Transportskibe til Mecklenburg (Protokol om denne Forhandling er vedlagt *Ordres de la cour* til Westphalen 1716).

bruges i Lejren ved Kjøbenhavn, var bleven forsinket. Vistnok havde han 4. Juli givet Ordre til »af yderste Formue ved Nat og Dag at stræbe at faa udrustet 21 Orlogsskibe«; men denne Ordre blev aldrig fuldt udført, hvad enten det var umuligt at faa det nødvendige Mandskab, eller en Del af Skibene viste sig ubrugelige¹⁾. Derfor havde Regeringen (18. Juli) sendt Bud efter Gabel, at han skulde komme ned fra Norge med de fleste af sine Skibe.

Imidlertid havde Frederik IV 27. Juni faaet sluttet en »Kontrakt« med Kongen af Preussen, hvorefter denne paa visse Vilkaar overlod ham 50 Skibe til at overføre Tropper fra Pommern og Mecklenburg²⁾, og senere tilbød Frederik Vilhelm I ham endnu 20 til, der oprindeligt vare lovede Russerne, men som disse havde givet Afkald paa³⁾. Frederik IV vilde kun tage imod 60 i det Hele⁴⁾. Allerede et Par Dage før Kontrakten blev sluttet, havde vedkommende preussiske Embedsmand, Gehejmerraad Massow, i sin Konges Navn udstedt Ordre til samtlige Redere og Skippere i Alt Stettin om at holde deres Fartøjer sejlferdige til den 15. Juli. Rederne vilde nødig dertil; de maatte først reparere, sagde de. Men Massow svarede, at en dansk Kommissær

¹⁾ Man faar et klart Indtryk af Flaadens daarlige Tilstand, naar det i en kongelig Resolution af 30. Oktober hedder, at »der ikke atter maa blive udsendt slige Skibe, hvilke ligesom udi sidst forledne Campagne, saa snart de i Søen kom, igjen Reparation nødig havde«.

²⁾ De vigtigste Paragrafer af den ere trykte i Tillæget til denne Afhandling som Nr. 4.

³⁾ Depecher fra Meyer af 15. og 22. Juli, samt et herved vedlagt Brev fra den preussiske Gehejmerraad Massow til Meyer af 20. Juli. — Man kan derfor ikke, som Droysen gjør anf. St. S. 161, opfatte det som et Vidnesbyrd om en vis Kulde fra preussisk Side imod Rusland, at »*die versprochenen Transportschiffe wurden nicht den Russen sondern den Dänen gestellt*«.

⁴⁾ Depeche til Meyer af 21. Juli.

Sasse skulde undersøge, om det var sandt, alle Reparationer skulde ske saa hurtig som muligt, der vilde blive givet gratis Træ hertil, de, der fattedes Penge, skulde faa Kredit, men al Vrangvilje vilde blive haardt straffet¹⁾. Mere kunde foreløbig ikke kræves af den preussiske Regering, og da det var overdraget en saa virksom Mand som Povl Løvenørn at lede den vigtigste Del af Transportvæsenet hernede, kunde der haabes paa god Fremgang.

Men der optaarnede sig store Vanskeligheder, og det væsenlig paa Grund af Fejl fra den dansk-norske Regerings Side. Kontrakten fastsatte, at der fra dansk Side skulde betales 4 Rdlr. preussisk Mønt pr. Læst om Maaneden; denne Betaling skulde første Gang udredes en Maaned forud og derefter forud Uge for Uge. Og som et levende Vidnesbyrd om den Mistillid, den preussiske Regering eller de preussiske Skibsredere havde til Frederik IV's Pengekasse, var det fastsat, at en i Preussen bosat Kjøbmand skulde paatage sig Udbetalingen af disse Penge samt være Borgen for, at Skibsrederne bleve holdte skadesløse med Hensyn til det Tab, de under et Felttog kunde lide paa deres Fartøjer. Førend alt dette var bragt i Orden af den danske Regering, skulde Rederne ikke være forpligtede til at lade deres Fartøjer gaa til Søs.

Det maatte være en Hovedopgave for den dansk-norske Regering at klare disse Pengeforhold saa snart som muligt for at undgaa Tidsspilde. Forskudet af Betalingen for den første Maaned blev ogsaa sendt, saaledes at, om det end paa Grund af en mindre praktisk Fremgangsmaade først blev udbetalt Skibsrederne i Slutningen af Juli,

¹⁾ Manuskriptsamling. Dansk Adelshistorie paa det kgl. Bibliothek. Pakke 40.

voldte det ingen Forsinkelse. Men uforsvarligt var det, at Sagen om Kautionen for Transportskibene ikke blev ordnet i rette Tid. Da der uheldigvis intet stod i Kontrakten om, hvor stor denne Kautionssum skulde være, var det nødvendigt, at man maatte komme til en Enighed derom, og naturligvis krævede Transportskibenes Redere, der kjendte Kontrakten til Punkt og Prikke, at dette skulde bringes i Orden, inden de vilde lette Anker. Lovenørn, som ved at se Tiden blive spildt var ved at tabe sit sædvanlig usvigelig gode Humør, klagede i den ene Rapport efter den anden over Chikanerier fra Gehejmeraad Massows Side, hvem han endog i et Brev til Wibe kaldte en Belzebub. Men Massow gjorde kun sin Pligt, naar han krævede Kontrakten overholdt, saaledes som Skibsrederne kunde forlange det, og det var højst naivt, naar den danske Statsafsending i Berlin, Meyer, skrev til ham, at den bedste Sikkerhed, der kunde tænkes, var givet derved, at Kong Frederik havde ratificeret Kontrakten.

Vistnok havde den preussiske Konge det i sin Magt at klare Vanskelighederne. Han kunde have befalet, at Transportskibene skulde sejle, idet han paatog sig at bringe Kautionssagen i Orden med den dansk-norske Regering. Men skjönt Frederik Vilhelm saa, at Toget til Skaane kunde gavne ham selv ved at tvinge Karl XII til en Fred, der kunde sikre ham Stettin og skaffe Ro i Nordevropa, var han ingenlunde nogen haardnakket Fjende af Sverige, og han undte det Fred paa maadeholdne Vilkaar, hvis det vilde slutte en almindelig Fred med sine Fjender¹⁾. Han følte sig derfor ikke oplagt til at gjøre Frederik IV nogen Tjeneste for at fremskynde dets Ulykke, saa meget mindre som han af flere Grunde i Øjeblikket var vrantent

¹⁾ Droysen anf. St. 172.

stemt imod den danske Konge. Det ærgrede ham, at denne, efter at have faaet Stralsund i sine Hænder, krævede Told af forbisejlende Skibe, deriblandt ogsaa af preussiske, ligesom Svenskerne havde gjort, medens de havde havt Byen; han mente, at han ved Delingen af Byttet i Stralsund ikke havde faaet alt, hvad der tilkom ham; men især var han vred over, at Hannoveranerne havde faaet en Del af Byttet i Wismar, der efter hans Mening burde deles lige imellem ham og Frederik IV. Han paastod, at derom var han bleven enig med denne tidligere, og han vilde gjøre Kong Frederik ansvarlig for, at Kong Georg havde dristet sig til at kræve en Del af Byttet. Medens det sidste synes at være ubilligt fra hans Side, ser det uklogt ud af Frederik IV, paa et saadant Tidspunkt at tirre Frederik Vilhelm ved en Slags Sundtold udfor en By som Stralsund, i hvis Erobring Preusserne havde havt saa væsenlig en Del. Men under alle Omstændigheder var det højst uheldigt for Transportsagen, at dette Vranteri var paakommet Kongen af Preussen. Han krævede Kautionen stillet. Endelig den 8. August havde Generalkommissariatet faaet truffet de nødvendige Forholdsregler til at melde Meyer, at der kunde stilles en Kaution paa 12000 Rdlr., og det opfordrede ham til endelig at sørge for, at Skibene bleve sendte afsted saa hurtig som muligt, saa meget mere som Admiral Gabel var kommen ned fra Norge med sin Eskadre, og man altsaa haabede nu at faa den hele Transportsag i Gang¹⁾. Men uheldigvis afviste Massow de 12000 Rdlr. som utilstrækkelige, og ikke bedre gik det, da Meyer bed 20000. Den ene Uge gik til spilde efter den anden af Augustmaaned.

¹⁾ Om disse brydsomme Forhandlinger se Meyers Depecher for Juli og August med vedlagte Breve til Massow.

Endelig lykkedes det Meyer, ved personlig at søge Foretræde hos den preussiske Konge paa hans Lystslot Wustershausen, at formaa ham (21. August) til at paabyde, at Skibene skulde sejle, paa det Vilkaar, at Meyer satte «sin Ære i Pant paa», at han vilde skaffe en tilstrækkelig Kaution for Skibene fra den danske Konge¹⁾.

Frederik IV var bleven i højeste Grad utaalmodig under alt dette. Dengang Generalkommissariatet havde sendt Meyer Meldingen om de 12000 Rdlr., og Kongen troede, at det nu vilde lykkes at faa Kautionssagen i Orden²⁾, gav han (14. August) Løvenørn Ordre til strax at indskibe et dansk Regiment, der laa i Pommern, og sejle med de Fartøjer, som bleve tilovers, til Warnemünde for sammen med Oberstlieutenant Bestenböstel «at skynde paa, at de russiske Tropper ufortøvet kunde blive førte over til Danmark». Men han blev hurtig revet ud af Illusionen. Da gav han i et Brev den 18. August til Frederik Vilhelm I sin Misstemning Luft i stærke Udtryk. Han mindede om, hvorledes han ikke blot havde udredet 10000 Rdlr. i Forskud paa Betalingen for Transportskibene, men ogsaa lovet en Kaution paa 20000 Rdlr. Til Trods herfor vedblev Gehejmerraad Massow efter hans Paastand at gjøre «den ene Diffikultet efter den anden for at sinke Skibenes højst nødvendige Afsendelse», og han kunde derfor ikke andet end føle en meget «*sensible chagrin*» ved at se, hvorledes den kostbare Tid gik tabt ved disse Forsinkelser, medens Fjenden fik Lejlighed til «at rekolligere sig» og træffe sine Modforholdsregler. Idet han ikke glemte at forsikre om sin Tillid til sin kongelige Broders «gode Intention», bad han ham derfor om indtrængende at paabyde Transportskibenes Afsendelse til Warnemünde, og han

¹⁾ Korrespondanceprotokol med Generalkommissariatet.

²⁾ Jvfr. Brev fra Wibe til Løvenørn af 8. August.

udtalte det Haab, at han vilde vise saa meget desto større Iver, som ellers «de slettænkende og svensksindede let kunde naa deres Maal, nemlig ad slige Veje at hindre den Plan, man havde lagt». Men ikke nok hermed, Frederik IV vilde endog sætte den engelske Konge i Bevægelse, for ved hans Hjælp bedre at faa Bugt med de Vanskeligheder, der gjordes fra preussisk Side¹⁾.

Det var ubilligt, naar Frederik IV gav Massow Skylden for Forsinkelserne. Han kunde have Grund til at anke over, at hans preussiske Broder ikke viste sig meget tjenstvillig; men det var væsenlig hans egen og hans Ministres Brist paa Omsigt, der havde voldt Tidsspildet. Desuagtet har hans Brev til Frederik Vilhelm Interesse ved det Indtryk, det giver af, at han følte sig forpint ved, at Tiden var gaaet tabt, og dog anede han ikke, hvilke Virkninger det skulde faa.

Frederik IV's Brev kom først til Berlin, efter at Kongen af Preussen havde opfyldt Meyers Ønske. Den 23. August havde Løvenørn faaet de preussiske Transportskibe til sin Raadighed, og nu endelig kunde han indskibe det danske Regiment Ingenhaven, der skulde sendes hjem fra Pommern; men saa fik han Modvind at kæmpe med. «Vi maa arbejde Dag og Nat imod Vinden,» skriver han den 26. August til Wibe²⁾. Da dette Regiment var sendt afsted, var Augustmaaned saa godt som endt, uden at det endnu havde været ham muligt at føre en eneste russisk Soldat over til Danmark fra den nordtyske Kyst.

¹⁾ Depeche til Söhlenthal af 25. August.

²⁾ Om Løvenørns Kvaler ved at faa Transportvæsenet ordnet handler en Række Koncepter til Breve fra ham i Samlingen Dansk Adels-historie paa det kgl. Bibliothek 42de Pakke Pars II. Nogle af dem ere benyttede i Brasch: Gamle Ejere af Bregentved S. 413 ff.

5. Czar Peter i Kjøbenhavn.

Dengang var det allerede over en Maaned, siden Czar Peter var kommen til Kjøbenhavn. Efter at han havde brugt en kort Kur i Pyrmont, rejste han til Mecklenburg og saa Hovedmassen af sit Fodfolk samlet ved Warnemünde, hvorhen ogsaa hans 45 Gallejer¹⁾ med de tre Garderegimenter vare komne. I sin utaalmodige Iver sejlede han den 14. Juli afsted paa en Hukkert til Falster, lændede om Natten ved Gjedesby og holdt sit Indtog paa dansk Grund med at jage en Kromand og hans Kone op af deres varme Seng og kaste sig selv i den med Støvlerne paa. Man fik travlt i Nykjøbing med at tage imod den fornemme Gjæst, og »Byens honnette Madamer» maatte op paa Slottet for at lave Mad til ham; men endnu større blev Røret i den stille Provinsby, da hans Gallejer Dagen efter naaede til den. Alt gik venskabelig til. Falstringerne morede sig over de besynderlige Fremmede, der tændte Ild paa Strandbredden under deres Feltkjæder og lavede deres Maaltid af Nelder og anden Slags simpelt Grønt, som de skare i smaa Stykker og kogte i Kjædlerne med en salt Sild i hver. Russerne paa deres Side følte sig vel iblandt den venlige Befolkning, der efter deres Mening modtog dem som sine Forsvarere²⁾. I Nykjøbing gik Czaren ombord paa sin Gallejflaade og kom med den til Kjøbenhavn den 17. Juli.

¹⁾ Tallet angives ogsaa undertiden til 48.

²⁾ Bacmeister: Beiträge II, 32. Naar Czaren her fortæller i sin Dagbog, at Falstringerne gjorde hans Folk til gode med Frugt, har man ondt ved at forstaa, hvad anden Frugt der har været paa den Tid end maaske nogle Jordbær og saa umodne Æbler, Pærer og Stikkelsbær. Om Czarens Ophold i Nykjøbing se Apotheker Seidelins Levnetsbeskrivelse: Historisk Tidsskrift III, 2. Bind S. 269 ff. og Rhode: Laalands og Falsters Historie, 2den Udgave, II, 17.

Han blev modtaget med store Æresbevisninger. Kongen sejlede ham imøde ud paa Reden, Militæret og Borgerne paraderede i Gaderne. Efter Aftensmaaltid hos Kongen paa Slottet overnattede han hos sin Ambassadør, Fyrst Dolgorucky, der boede i det nuværende Thottske Palais; Gællejerne fik Plads indenfor Toldbodbommen hen til Kvæsthuset. Sex Dage efter kom Czarinde Catharina, hvem han havde ondt ved at undvære, om han end tidt var hende utro. Hun var fra Warnemunde rejst over Lübeck igjennem Holsten og derfra sat over til Lolland og Falster, hvor hun i Nykjøbing efter de gode Borgeres Mening havde fundet megen Behag i den Mad, som Byens Madamer skiftedes om at lave til hende paa Slottet¹⁾. Fra Nykjøbing rejste hun igjennem Sjælland til Kjøbenhavn, og da Kong Frederik tillige med Czaren var kjørt hende et godt Stykke Vej imøde, holdt de deres Indtog sammen i Byen igjennem Vesterport (23. Juli).

Czar Peter holdt af at være fri for alle Etikettehensyn. Ganske som da han det næste Aar kom til Berlin, vilde han ogsaa nu helst have sit Opholdssted udenfor Byen, og han havde derfor ønsket at bo paa det Lyststed, som Kongens Broder Prins Karl ejede udenfor Nørreport, den saakaldte «Have». Maaske vilde han ogsaa helst være i Nærheden af de russiske Soldater, der bleve lagte i Lejr udenfor Nørre- og Østerport. Da imidlertid Russerne ikke gjaldt for at være meget hensynsfulde Gjæster, ønskede Prins Karl mindst af alt Æren af at laane den mægtige Hersker Hus, og Kongen afværgede det ved at sige Czaren, at han ikke i Broderens Fraværelse kunde raade over hans Hus²⁾.

¹⁾ Historisk Tidsskrift smstds.

²⁾ Brasch: Vemmetoftes Historie II, 103 (Kbhvn. 1860).

Czaren og Czarinden kom da til at bo i en anselig Gaard, der tilhørte en Kjøbmand Edinger og laa der, hvor nu Prinsens Palais ligger.

I det Hele var Kong Frederiks Modtagelse af Fyrsteparret udsegt høflig. En af Czar Peters Biografer fortæller, at da Czarinden var kommen til Staden, bød Kongen hende velkommen ved at drikke hendes Skaal af en med Ædelstene smykket Guldpokal, som han derefter skjænkede hende som Gæstegave¹⁾. Det blev forsøgt — skjønt som det synes uden Held²⁾ — at more de høje Gæster med Opera og Komædie, der blev holdt Tafler og Smaafester for dem, og paa Kongens Fødselsdag d. 11. Oktober saaledes, at det blev tilladt «alle honnette Folk under Masque at indkomme paa Galleriet i Riddersalen, hvor Tafler holdtes, men efter Maaltidet ned i Salen, og diverterede Czaren sig samme Tid med Dans samt ellers viste sin store Fornøjelse over en og anden Masques Artighed». Der blev holdt Karoussel til Vands i Rosenborg Have, hvor Czar Peter sad i samme Jolle som Dronning Louise, Frederik IV i samme som Czarinde Katharina, man morede Czaren med Parforcejagt i Dyrehaven o. a. l.³⁾.

Men dog har Kong Frederik følt sig trykket ved at have Peter den store som Gæst. Allerede dennes Vaner og Væsen stødte idelig an imod, hvad der gjaldt som sømmeligt ved

¹⁾ Bergmann anf. St. S. 93.

²⁾ Montaignus Breve til Løvenørn i Samlingen Dansk Adelshistorie paa det kgl. Bibl. 43de Pakke Pars I.

³⁾ Et Hovedsted om Czarens Ophold i Kjøbenhavn er den i 4de Bind af Maanedskriftet Orion trykte Meddelelse derom efter et Haandskrift i den Thottske Haandskriftsamling paa det kongelige Bibliothek. — Beretningen kan dog ikke være fuldstændig redigeret førend en Del Aar efter Czarens Ophold her; den nævner nemlig Nygade, der først blev anlagt efter Branden 1728.

de fleste vesterlandske Hoffer. Man tænke sig den Dragt, han holdt af at gaa med, naar han ikke tog Del i en eller anden Fest, en gammel og meget plettet rød Kjole af «gement» og grovt Klæde, tilskaaren som en Skipperkofte, en smal Hørlærreds Klud om Halsen, en grov Skjorte uden Manskjetter, Matrossko med Messingspænder paa Fødderne, og en Huggert ved Siden, der havde en truende Lighed med et Bøddelsværd! Og saa denne grove Tale, som han ikke skaanede selve Kongen for! Det hændte en Dag ved et Taffel, at Kong Frederik, formodentlig paa et vidt fremrykket Stadium af Maaltidet, sagde som Spøg til ham: «Ah! jeg hører, kjære Broder, at ogsaa I har en Maitresse.» Men Czar Peter forstod ikke Spøg. Han svarede: «Kjære Broder! de Fruentimmer, jeg holder, koste mig ikke mange Skillinger, men hun, som I holder, koster Eder Tusender af Rigsdaler i Sølv, som I kunde bruge paa en langt nyttigere Maade.» Vanskelig kunde en Snært være blodigere end denne Hentydning til Anna Sofie Reventlow. Det ceremoniose Etikettevæsen, der fandtes ved det danske Hof, var Czaren en Gru, og allerede Dagen efter sit Komme til Kjøbenhavn klagede han i et Brev til Czarinden over at have maattet tage Del i en Ceremoni, som han ikke i 20 Aar havde oplevet Magen til¹⁾. Han satte sig derfor ud over sligt, hvor han kunde, og brød sig ej heller det mindste om at tage Hensyn til Kongens Bekvemmelighed, naar han havde Lyst til at tale med ham²⁾. Hvad maa

¹⁾ Peters des Grossen Briefwechsel mit Katharina. Von A. Brückner i Raumer: Historisches Taschenbuch (herausgegeben von W. H. Riehl) V, 10 S. 227.

²⁾ Om disse Træk se Documents relatifs à l'histoire de Russie vol. XX (Petersborg 1867) S. 61—64, Brev fra den saxisck-polske Statsafsending i Kjøbenhavn 14. Aug. 1716.

det ikke endelig have kostet Frederik IV saa vel som Dronning Louise at skulle vise Opmærksomhed imod Czarinden! De saa naturligvis i hende kun et gement Fruentimmer, der efter først at have været holdt af Menzikof siden havde været Czarens Frille, inden hun blev hans Hustru. Hvor ypperlig en Forstand hun end maa have havt, gjaldt hun dog for at være uden Dannelse, hun kunde kun tale slet Tysk, havde et Væsen som en tysk halvsimpel Skuespillerinde og klædte sig uden Smag. Hendes Kjole var behængt med Ordener, Portrætter af Helgener og Relikvier, der raslede paa en besynderlig Maade, naar hun gik, og hun var en lille tyk Skikkelse uden nogetsomhelst indtagende ved sig¹⁾. Det var næppe uden Overvindelse, at Frederik IV's Søster Hedvig Sophie, der gav sig af med Portrætmaleri, malede baade Czarens og Czarindens Portrætter²⁾.

Værre var det imidlertid, at man frygtede Czarens Luner, herskesyge Væsen og skarpe, eller, som man opfattede det, lurende Blik. Han havde næppe betraadt Kjøbenhavns Gader, førend man fandt, at han teede sig, som om han var Herre og Mester²⁾. Hans sære Luner kunde visselig tidt vække Morskab, som da han og Czarinden kørte op paa Toppen af Rundetaarn. Ikke mindre maatte man more sig over hans grænseløse Videbegjærighed, der er en af hans mange storslaaede Sider. Saaledes naar han

¹⁾ Saaledes beskriver Markgrevinden af Bayreuth hende, efter at hun det følgende Aar 1717 havde set hende i Berlin. (*Mémoires de Frederique Sophie Wilhelmine Margrave de Bareith* (Brunswick 1845) I, 42.) Et mere tiltalende Billede giver dog Westphalen af hende i et Brev til Wibe 20. Juni 1716, hvor han karakteriserer hende som „*femme de bon sens traitable et d'une conversation assez aisée*“. Dans var efter hans Sigende hendes Yndlingsfornejelse.

²⁾ Brasch: *Vemmetoftes Historie* II, 103.

endelig vilde overvære en Præsteordination i Frue Kirke, eller naar han fængsledes ved at se Kunstkammerets Rariteter og var glad ved der at faa et Stykke saakaldet forstenet Brød og et Par laplandske Træsko forærende, som han kunde sende hjem til Petersborg. Men Videbegjærligheden og Nyfigenheden blev besværlig og mistænkelig, da man saa, med hvilken Iver han lagde Mærke til Voldenes Højde og Tykkelse, Fæstningsgravenes Brede, Broernes Beliggenhed ikke mindre end Geværernes Forarbejdelse, Kanonernes Kaliber og Skibsværfternes Indretning. Hvor klart det end var for Kongen og hans Ministre, at de ikke kunde undvære ham som Forbundsfælle, frygtede de dog allerede hans store Udvidelsesplaner. De holdt hverken af hans Kritik eller af hans Efterlignelseslyst.

Der gaves én Hjælp imod alt sligt. Det var at faa Toget imod Skaane til at gaa for sig ret snart. Medens hans Garderegimenter allerede laa i Lejr og den danske Hær Dag for Dag voxede ved tilmarcherende Regimenter, laa en mægtig Flaade af Linieskibe for Anker i Sundet tæt ved Kjøbenhavn. Det danske, det russiske, engelske og hollandske Flag vajede Side om Side. Efter at et Par russiske Linieskibe havde overvintret ved Kjøbenhavn, vare dels nogle Krigsskibe komne hertil fra Archangel, dels nogle fra England, hvor Czaren havde kjøbt dem, endelig vare syv Linieskibe og sex mindre Skibe under Anførsel af Kommandørkapitain Sievers, en født Kjøbenhavner, saa heldige at naa til Sundet den 28. Juli fra Reval. Det var lykkets dem at undgaa Svenskernes Opmærksomhed. De russiske Linieskibe vare nu 14 i Tallet¹⁾; efter Czar Peters Onske var der fra det kongelige Arsenal blevet afgivet 186

¹⁾ Baumeister anf. St. II, 39 og Bergmann: Peter der Grosse IV, 93.

Kanoner til Bestykning af 3 af dem¹⁾. Endnu flere engelske Skibe havde Admiral Norris ført hertil, nemlig 19 paa 40 Kanoner og derover, og der var kun gaaet faa Dage efter Czar Peters Komme til Kjøbenhavn, inden Norris havde faaet Ordre om at støtte Landgangsplanen og lade de af sine Skibe, som ikke vare nødvendige til Konvoyering, forene sig med den danske Flaade. Den hollandske Eskadre, der laa i Sundet ved Siden af de andre, var mindre og kun sendt herhid for at konvoyere og iagttage Begivenhedernes Udvikling. Skjønt Hollænderne delte Englændernes Harme over Karl XII's Kaperreglement og nok vilde være med til Demonstrationer, der kunde bringe ham til at slutte Fred, saa de skjævt til den russisk-danske Plan om Landgangen i Skaane, som de frygtede for, skulde i altfor høj Grad trykke Sverige ned. Man fortalte i Kjøbenhavn, at den her værende hollandske Envoyé Robert Goës ikke havde kunnet lade være at give sin Bitterhed Luft derover. Da han en Dag mødte Wibe, netop som denne kom fra Konseillet, sagde han til ham: «Agter den danske og russiske Hær at gjøre Landgang i Skaane?» Wibe svarede: «Ja!» «Det», fortsatte Goës, «bliver der ikke noget af; jeg vædder 1000 Dukater derimod. Kortene ere allerede forblandede, der bliver intet af det alt sammen, det tjener Eder ikke²⁾).

¹⁾ Ordre fra Kongen til Konseillet af 29. Maj, altsaa givet under hans Møde med Czaren ved Hamburg.

²⁾ E. Torm: Antegnelser til Kong Frederich den IVdes Historie i Suhm: Nye Samlinger II, 35. Ved en besynderlig Fejltagelse (der ogsaa findes i et Haandskrift i Generalstabens Arkiv og altsaa ikke skyldes Udgiveren), kaldes her den hollandske Diplomat Görtz istedenfor Goës (denne var Resident her fra 1701—1723). Dette har førført Brasch: „Gamle Ejere af Bregentved“ S. 423 til at tro, at det skulde være den bekjendte gottorpsk-svenske Statsmand Görtz, som han mener, dengang var her som hollandsk Envoyé, og han har ladet

Men Hollænderne vare ikke nu, hvad de havde været i Midten af 17. Aarhundrede; enhver vidste, at de ikke dristede sig til at handle imod, hvad den engelske Rege- ring ønskede¹⁾.

Skjønt de dansk-norske Krigsskibe, der laa udrustede paa Kjøbenhavns Red, maatte være tilstrækkelige til i For- ening med den russiske og den engelske Eskadre at jage den svenske Flaade tilbage til Karlskrona og dække Trans- porterne fra Pommern, vilde Frederik IV ikke tillade, at Flaaderne stak i Søen, inden Gabel, efter hvem der var sendt Bud, kom ned fra Norge med den Del af Eskadren deroppe, som Sejren ved Dynekilen havde gjort overflødig. Gabel kunde ventes hver Dag, og den dansk-norske Rege- ring ønskede aabenbart selv at yde det stærkeste Kon- tingent til den forenede Flaade, hvad enten det laa i en naturlig Nationalfølelse eller i, at den ikke stolede paa Russernes Somandsdygtighed saa lidt som paa, at Eng- lænderne vilde vise sig ivrige, hvis det kom til Slag med den svenske Flaade. Men uheldigvis blev Gabel saaledes sinket af Modvind, at han først den 7. August kunde naa

denne nytte sin diplomatiske Stilling til med afgjørende Virk- ning at modarbejde Landgangsplanen. Han har overset, at Görtz netop dengang opholdt sig som Karl XII's Afsending i Haag. Det er klart, at de Hypotheser om Görtz's Virksomhed, Brasch har fremsat, falde til Jorden som kun hvilende paa en uheldig Navneforvexling. — Hvis det overhovedet er værdt at gjøre Gis- ninger om Goës's Udtalelse, vilde det ligge nærmest at hensætte den til Juni, da det saa ud til, at England vilde modarbejde Toget, og tænke sig den af Rygtet henført til en lidt senere Tid. Men det er ikke umuligt, at han har fremsat denne Ytring, da han mærkede, at Russerne vare misfornøjede over, at det trak i Langdrag med Forberedelserne.

¹⁾ Et *Non plus ultra* af Besynderlighed er derfor Riegels' Op- fattelse af Hollændernes Rolle ved denne Lejlighed (Udkast til Fjerde Friderichs Historie II, 114).

Kjøbenhavns Red. Den dansk-norske Østersøflaade, over hvilken Generaladmiral U. Chr. Gyldenløve tog Kommandoen, talte nu 19 Linieskibe foruden 4 Fregatter og mindre Skibe. Den var baade den engelske og den russiske Flaade langt overlegen, saavel med Hensyn til Skyts som Mandskabets Tal.

Det kildne Spørgsmaal om Overkommandoen paa Flaaden blev efter en Del Forhandlinger afgjort saaledes, at Czar Peter under Titel af Viceadmiral, med Standeren vajende paa Linieskibet Ingermanland, skulde have Kommandoen over den russiske og den dansk-norske Flaade, Norris derimod vilde føre Kommandoen uafhængig over sin Flaade, men handle i Overensstemmelse med Czaren i Følge, hvad man enedes om i et Krigsraad. I Tilfælde af Slag skulde den engelske Flaade danne Avantgarden, den dansk-norske *Corps de bataille*, den russiske Arrieregarden¹⁾.

Havde Norris slet ikke villet indrømme Czaren Overkommandoen, havde U. Chr. Gyldenløve kun med største Uvilje gjort det. Enten af Mistillid til Peter den stores Sømandsdygtighed og politiske Vederhæftighed eller af krænket Stolthedsfølelse havde han nogle Dage i Forvejen (4. August) bestemt fraraadet Frederik IV at lade Czaren faa Kommandoen over den danske Flaade. Hvis dette skete, bad han om Fritagelse for at gaa til Søs med, han kunde under alle Omstændigheder ikke paatage sig det ringeste Ansvar²⁾.

¹⁾ Vedtaget i et Møde 10. August imellem danske og russiske Ministre, Norris, de danske Admiraler Gyldenløve, Sehestedt, Gabel og Trojel samt den engelske Statsafsending Polwarth og den danske Diplomat Westphalen. En Afskrift af den ved dette Møde affattede Protokol findes i Gehejmearkivet. Det fremgaar heraf, at det er urigtigt, naar Czar Peter i Almindelighed fremstilles som førende Overkommandoen ogsaa over den engelske Flaade.

²⁾ Danske Magazin 3dje Række III, 33—35.

Men den Instrux, Gyldenløve fik, fritog ham ingenlunde for Ansvaret. Den fastsatte, at han vel skulde adlyde Czarens Befalinger og Signaler, men dog kun, for saavidt de ej vare til Skade for den danske Flaade, hvis «Konservation skulde være det fornemmeste Øjemærke», det kom til at paahvile ham selv at bestemme Kursen og Manøvrerne, og han maatte ikke ankre andre Steder, end hvor han mente, Flaaden laa sikkert¹⁾.

Den 16. August skulde de forenede Flaader stikke i Søen for at rense Farvandet for svenske Krigsskibe, den nødvendige Forudsætning for, at de russiske Tropper, der stode i Mecklenburg, kunde blive overførte til Sjælland. Vistnok ærgrede Gyldenløve Czaren ved, uvist af hvilken Grund, at blive liggende med sin Eskadre paa Kjøbenhavns Red, medens de andre Eskadrer lettede Anker; men et Par Dage efter forenede han sig i Kjøgebugt med disse, og da ogsaa de hollandske Krigsskibe havde sluttet sig til Russerne og Englænderne, saa man en saa mægtig Flaade, som vel aldrig endnu havde været samlet i Østersøen, styre ad Bornholm til. En stor Mængde Handelsskibe fulgte med under dens Varetagt. Medens Svenskerne søgte Ly i Karlskronas trygge Havn, følte Czar Peter sig som Fører for en vældig Styrke, og efter Tidens Skik blev hans Kommando forherliget ved en Skuemønt. Denne bærer Indskriften: «Han byder over fire»²⁾, Ord, der ligne saamange af Datidens Medailleindskrifter i Pral og Usandhed.

¹⁾ Garde: Efterretninger om den danske og norske Sømagt (Kjbhvn. 1832—35) II, 337.

²⁾ Lundblad: Geschichte Karl des Zwölften, nach dem schwedischen Original übersetzt u. s. w. von G. F. v. Jenssen, II, 499 Note.

Norris foreslog at følge efter de vigende Svenskere og sejle til Karlskrona. Czaren gik gjerne ind herpaa; men Gyldenløve vilde ikke samtykke deri, da han efter sit Sigende ikke havde Ordre dertil¹⁾. Frederik IV havde ganske vist den 3. August fattet en Resolution, som dengang maa være bleven meddelt Czaren og gik ud paa, at «Flaaden ved at lægge sig paa Højden af Møen og Tornebusken vilde sikre Transporten, og at det med Hensyn til Landgangen vilde være tilstrækkeligt at lade Flaaden lægge sig i Kjøgebugt og udsende nogle Skibe, dels imod Øst for at holde Øje med Karlskronaflaaden, dels imod Nord for at hindre fjendtlige Skibe fra at komme ned fra Göteborg». Dette kunde være sandt nok; men tænker man paa, at Svenskerne kun havde havt 14—16 Linieskibe i Seen og vitterlig ikke kunde bemande flere i dette Aar, bliver man forbavset over at se Kongen tilføje, at «andre Planer vilde være for besværlige og vovelige». Det er en endnu mere utrolig Ængstelighed end den, der tidligere i Aaret indtil nu havde ladet ham give de danske Farvande til Pris for Svenskerne, en uforstaaelig Ængstelighed fra en Konges Side, der havde vundet den ene Fordel efter den anden til Søs i de sidste halvandet Aar og havde saa dygtige Admiraler som Sehestedt og Gabel og en saa genial ung Søkriger at raade over som Tordenskjold²⁾. Her som allevegne i Krigens Ledelse savnes en kraftig Haand i Statens Midte. Skjønt der nu ved Sætøgtet til Østersøen ikke

¹⁾ Baumeister: Beiträge II, 45.

²⁾ Det fortjener maaske her at nævnes, at Ministeren Chr. Sehestedt i sin tidligere (S. 21) omtalte Forestilling til Kongen af 16. Marts ved Siden af at opfordre til kraftige Forholdsregler imod Sverige tilraader ikke at hazardere noget med Flaaden, med mindre man var haardt nødt dertil, fordi „*sans la flotte les états de V. M., composés des îles, ne peuvent pas être ni soutenus ni défendus*“.

var Tale om at kunne vinde nogen Sejr over Svenskerne, da de selvfølgelig ikke vilde vove en Kamp med en mere end tredobbelt overlegen Fjende, var denne Tilbageholdenhed fra dansk Side højst uheldig. Hvor let kunde den ikke friste en virksom, men tillige pirrelig og mistænksom Mand som Czar Peter til at opfatte den som fremkaldt enten af umandig Frygt eller af ond Vilje!

Med Gyldenløves Vægring faldt Togtets Fortsættelse bort, et Vidnesbyrd om, hvor lidt Czarens Overkommando havde at sige. Nu da Farvandet endelig var rensat for de svenske Krigsskibe, kunde Transporten fra den nordtyske Kyst gaa sin Gang. Czar Peter lod Hovedstyrken af Flaaerne blive liggende ved Bornholm og sejlede selv (25. August) til Stralsund for at skynde paa, at de preussiske Førselsskibe kunde blive sendte til Rostock for at tage hans Tropper ombord. Ingen var villigere til at fremme dette end Løvenørn, der netop for faa Dage siden havde faaet Skibene udleverede. Men nu døjede han af Modvind, og han maatte nøjes med baade skriftlig og mundtlig at berolige Czaren med, at han vilde gjøre sit bedste¹⁾. Den

¹⁾ Bacmeister, Beiträge II, 48 og Konzept til Brev fra Løvenørn til Czaren, dat. Stralsund 28. August 1716 (Manuskriptsamlingen: Dansk Adelshistorie paa det kgl. Bibl. Pakke 40). Der er ingen Grund til at søge andre Motiver til Czar Peters Rejse til Stralsund end hans Iver for at skynde paa Transporten. Imidlertid har Droysen anf. St. 174 kombineret den med en Plan, hvormed Rygtet havde travlt i Berlin. Czaren skulde have krævet Svensk Pommern som Løn for at hjælpe til Toget imod Skaane, og Danmark havde ikke blot indrømmet det, men ogsaa tilbudt ham Stettin. Unægtelig et mærkeligt Rygte. Altsaa ikke blot skulde Czar Peter nu have indladt sig paa at vække Danmarks stærkeste Mistro ved at opstille nye Betingelser for at gjøre Toget til Skaane; men Frederik IV, som vitterlig saa skjævt til Czar Peters formodede Planer i Nordtyskland, skulde have villet overlade ham Rügen og Forpommern, hvorved han netop vilde have faaet

31. August sejlede Czar Peter ad Kjøbenhavn til, og den 1. September naaede han tilbage hertil, samme Dag som ogsaa Skibe kom fra Pommern med den første Transport fra Nordtyskland, nemlig det danske Regiment Ingenhaven¹⁾.

Men tilbage stod endnu Overførelsen af de russiske Korpser i Mecklenburg. Vistnok vilde man, saa snart Farvandet var rensat for Svenskerne, have kunnet sende de Transportskibe, der vare samlede ved Kjøbenhavn, afsted til Warnemünde for at hente Tropper her, og det blev paa-staaet fra russisk Side, at Admiral Judichær, der havde at gjøre med disse Skibes Afsendelse, havde spildt Tiden, indtil det var blevet Modvind og altsaa nye Forsinkelser vare komne i Vejen. Skjønt Judichær nægtede, at Vinden havde været gunstig til at lade dem sejle²⁾, og han maaske havde Ret heri, kan det ogsaa tænkes, at den dansk-norske Regering slet ikke har villet afsende disse Skibe, inden den mente, at Løvenørn havde faaet de preussiske Fartøjer til sin Raadighed. Frederik IV maatte nemlig

ham i en saare farlig Nærhed, og saa skulde han oven i Kjøbet ved et grovt Forræderi have villet gjøre Preussen til sin bitre Fjende! Med Føje bestrede de danske Ministre dette taabelige Rygte, og det behøver næppe at tilføjes, at der i den vidtløftige Række Aktstykker, vi have tilbage fra denne Tids Forhandlinger imellem Czar Peter og Frederik IV, ikke er den ringeste Antydning til sligt. Droyzen siger rigtignok, at den russiske Vicekansler Schafirof skal have sagt det til den preussiske Statsafsending i Kjøbenhavn, Cnyphausen; men for det første var det værd at vide, hvad Schafirof har sagt, for det andet, selv om han havde sagt det, hvem véd da, om han ikke har villet binde Cnyphausen noget paa Ærmet!

¹⁾ Det Ingenhavenske Regiment, 1343 Mand stærkt, var ikke, som Brasch, Gamle Ejere o. s. v. S. 414 mener, et Rytterregiment, men et Regiment Fodfolk.

²⁾ Protokol over Møde imellem russiske og danske Ministre o. s. v. 24. August 1716.

onske, at de russiske Tropper i Mecklenburg bleve førte over saa samlede som muligt og saaledes, at Landgangen i Skaane kunde gaa for sig meget hurtig efter deres Komme. Dels paahvilede det ham for en stor Del at forpleje Halvdelen af de 30 russiske Liniebatailloner, saa snart de vare landede paa dansk Grund — en Udgift, han nødigt bar længere end højst nødvendigt —, dels var den russiske Hær ham paa flere Maader et ubehageligt Naboskab.

Hvilken Grundten end har været, blev Tordenskjold først den 29. August sendt afsted med Transportskibene fra Kjøbenhavn eller rettere fra Dragør, hvor de fleste laa¹⁾. Den 1. September kom han til Warnemünde, Dagen efter at Løvenørn havde naaet derhen med den Del af Transportskibene, som ikke var bleven brugt til at overføre det Ingenhavenske Regiment til Kjøbenhavn. Der var til Raadighed 186 Fartøjer, 92 fra Kjøbenhavn, 54 fra Pommern og 40, som Russerne selv havde skaffet tilveje. De 30 Batailloner, i alt 19044 Mand stærke, af hvilke dog kun 16902 vare Kombattanter²⁾, overførtes i 3 Afdelinger og kom til Kjøbenhavn den 9., 10. og 15. September³⁾. Men Admiral Judichær havde gjort en gal Regning, idet han ikke havde taget Hensyn nok til Proviant og Bagage, og der var derfor ikke Skibe nok til at overføre 2 russiske Dragonregimenter, som stode i Mecklenburg⁴⁾. Det maatte opsættes at føre

¹⁾ C. P. Rothe: Tordenskjolds Levnet (Kjbhvn. 1749) II, 87 og Ordre til Tordenskjold af 28. August (Gehejmearkivet).

²⁾ Løvenørns og Bestenbüstels Liste over Transportskibene og det paa dem indskibede Mandskab. Saml. Dansk Adelshistorie Pakke 40 paa det kgl. Bibl.

³⁾ Baumeister: Beiträge II, 51—52.

⁴⁾ Skrivelse fra Løvenørn til Kongen fra en af de første Dage af September. (Datoen er utydelig paa Koncepten, der findes i den tidt nævnte Manuskriptsamling. Pakke 42. Pars III.)

dem over, indtil en Del af Skibene kunde komme tilbage og hente dem.

Der var imidlertid allerede en større Styrke af russiske Ryttere paa dansk Grund, end der var fastsat ved Altonatraktaten. I Følge denne skulde 2000 russiske Dragoner deltage i Toget, og et tredje Tusend kunde føjes dertil, hvis man havde Skibe (§ 2). Men der var kommet 4 Regimenter Dragoner eller mindst 4000 Mand til Danmark. Det ene Regiment var overensstemmende med Altonakonventionen marcheret sammen med en Del af det danske Rytteri igjennem Landet. De tre andre Regimenter under General Bauer bleve paa Skibe, som Russerne selv lejede i Lübeck, førte over fra Travemünde. Da de ikke kunde komme bort herfra førend den 8. September, naaede de først til Sundet omtrent samtidig med den sidste Transport fra Warnemünde. Frederik IV havde slet ikke med Glæde set disse Dragoners Komme, om hvilke der intet stod i Altonakonventionen, og han havde, om end forgjæves, gjort Forestillinger imod, at de afsejlede fra Travemünde. Oven i Købet voldte en Del af dem ham den Ærgrelse at gaa i Land ved Korsør istedenfor at sejle til Sundet. Men endnu stod foruden de tvende Dragonregimenter i Mecklenburg et tredje i Holsten, hvor det ønskede at indskibe sig i Heiligenhafen¹⁾.

¹⁾ Om de russiske Troppers Overførelse fra Travemünde og Marche til Heiligenhafen se Depecherne fra den danske Resident Brandis i Lübeck samt to Breve fra Baron Christoph Blome til Kongen, daterede Farve 31. Aug. og 14. September (Acta vedrørende Krigen fra 1709—1720) og en Promemoria af I. G. Holstein i den Ledreborgske Haandskriftsamling, hvorom se S. 88. Jvfr. Baumeister anf. St. II, 59 og 63, hvor det i Czar Peters Dagbog urigtig hedder, at der kun var 3 Dragonregimenter i det Hele.

Skjønt Czar Peter helst vilde have havt disse Regimenter med, var alt i den fornødne Orden til, at Toget til Skaane kunde gaa for sig. Det russiske Fodfolk var blevet landsat tæt Nord for Kjøbenhavn, og det laa i Forening med de tidligere ankomne Garderegimenter i Lejr udenfor Øster- og Nørreport. Gardens Telte strakte sig tæt ved Kysten fra Syd til Nord op imod Svanemøllen; en mindre Afdeling Dragoner havde sine Telte ved den nuværende Jagtvej imellem Store og Lille Vibens Hus, General Weydes Division laa i Lejr tæt Nord for Store Vibens Hus i Retningen fra Øst til Vest, medens Fyrst Repnins Division laa nærmere ved Byen paa Nørre- og Østerfællid i Retningen fra S.-V. til N.-O. Derimod havde den langt overvejende Del af de russiske Dragoner deres Lejr paa Hveen¹⁾, som de Danske havde besat under Krigen. Ogsaa den danske Hær laa nu næsten fuldstændig samlet i sin Lejr, der strakte sig i 2 lige Linier fra St. Jørgensø i nordvestlig Retning²⁾, og den hele Landgangshær maa nærmest have udgjort 30000 Mand Russere og 25000 Mand danske Tropper. Paa Kjøbenhavns Red saa man en Mangfoldighed af større og mindre Fartøjer, som kunde bruges til Overfarten til Skaane, deriblandt mange Fiskerbaade. De nødvendige Aftaler om Kommandoen vare truffet, baade Czar Peter og Frederik IV vilde gaa

¹⁾ Gillberg: Beskrifning öfver Malmöhus Län. 2. Upp-
lagan. Lund 1840. S. 217 fortæller, at Russerne 1716 landede
16000 Mand i Tallet paa Hveen, et Vidnesbyrd om, hvorledes
Traditionen har forøget Russernes Tal der paa Øen, men ogsaa
et Vidnesbyrd om, at det maa have været et ikke ubetydeligt
Tal, der har ligget der. Den samme Tradition tillægger disse
russiske Soldater at have ødelagt, hvad der var tilbage af Uranie-
borg.

²⁾ Her er fulgt et Kort over „Campementet“, som findes i General-
stabens Arkiv og har tilhørt den bekjendte Krigshistoriker Scheel
i forrige Aarhundrede.

med og tage Overbefalingen over deres Hære. Den 14. September blev det paabudt, at den først kommende Søndag skulde Præsterne i Bønnen efter Prædiken fra Prædikestolen gjøre «hjærtelig og alvorlig Bøn til den allerhøjeste Gud, at han Landgangen for os vil gjøre lykkelig»¹⁾. Frederik IV fastsatte eller rettere foreslog den 21. September til at være den Dag, paa hvilken Toget skulde gaa for sig.

6. Czar Peter opgiver Landgangsplanen.

Czarens hele Færd i disse Maaneder giver Indtryk af hans vante urolige Iver. Ikke nok med, at han havde havt travlt med at iagttage alt, hvad der kunde have Interesse for ham i Kjøbenhavn. Han havde skyndet stærkt paa Transporten, og han havde gjentagne Gange stræbt at rekognoscere den skaanske Kyst og udsat sig for Kugler fra svenske Kystbatterier. Udflugten til Stralsund var et Vidnesbyrd om den samme Iver, og enhver maatte tro, at Tanken om Toget imod Skaane mere og mere fyldte ham. Den 6. September skrev han til sin Søn, den snart saa ulykkelige Alexej: «Dersom Du vil gjøre Dig duelig til Tronfølger, da opsæt ikke Din Rejse hertil længere end otte Dage. I saa Fald vilde Du endnu kunne komme til at tage Del i Felttoget»²⁾.

Det syntes, som om Begivenheder af den mest gennemgribende Vigtighed forestod. Statsmænd og Regenter rundt omkring i Europa saa med Spænding hen til, hvad der vilde ske ved Sundets Kyster. Hvilken Kamp paa Liv og Død vilde ikke bryde løs, naar henved 53000 Mand

¹⁾ Sjællandske Tegnelser.

²⁾ Bergmann: Peter der Grosse IV, 101 og Theatrum Europæum XXI, 463—464 a.

landede i Skaane og Karl XII kastede sig imod dem med, hvad han kunde samle af Tropper! Hele Nordeuropas Skjæbne stod paa Spil. Men pludselig opløste alt sig til intet. Den 17. September, fire Dage førend den Dag, Frederik IV havde foreslaaet til at vove Toget, lod Czaren sine Ministre erklære, at nu var det blevet for silde til Expeditionen; derimod vilde han til næste Foraar gjøre Alvor af Planen. Vel gjorde de danske Ministre strax en Række stærke Indvendinger, som de russiske Ministre lovede at indberette til Czaren; men denne gav den 19. September en «kategorisk Resolution» i Overensstemmelse med, hvad han havde ladet sine Ministre udtale to Dage tidligere.

Den Iver, Czar Peter havde følt for Toget, havde givet Plads for andre Stemninger, nu da Haabet om at kunne bruge Sommermaanederne til Toget var blevet skuffet. Enhver kunde sige sig selv, at Svenskerne havde brugt den Tid, som deres Fjender havde ladet dem faa, til at træffe kraftige Forsvarsforholdsregler. Medens Malmø fra tidligere Dage var stærkt befæstet, blev der af al Kraft arbejdet paa Kristianstads Fæstningsværker, Masser af Levnetsmidler og svært Skyts hidførtes langs Kysten fra Stockholm, Norrköping og andre Byer over Åhus til Egnen om Kristianstad, en Artilleripark af Feltkanoner stod i Midten af August i Karlshamn saaledes, at alt var rede til hurtigt Opbrud, Fodfolket laa for Størstedelen i Kvarterer imellem Kristianstad, Lund og Malmø, med Mødeplads i Hørby, tæt ved Ringsjön, hvorfra Afstanden var lige lang til Landskrona, Malmø og Kristianstad, Rytteriet kantonnerede noget længere tilbage; i Malmø laa der 2000 Mand som Garnison, og langs Kysten var der anlagt Batterier paa de Steder, hvor Angrebet nærmest kunde ventes. Kong Karl ledede selv Forsvaret fra Lund, hvor han havde taget sit Kvarter

i Augustmaaned. Men trods alle Anstrængelser var Styrken næppe 20000 Mand, og skjønt disse vistnok vilde have gjort deres Pligt til det yderste i Tilfælde af Angreb, kan det ikke vække Forundring, at der var højt staaende Officerer, som imødesaa Landgangen med Bekymring¹⁾. Noget paa-lideligt Kjendskab til, hvad der gik for sig i Skaane, havde Czar Peter og Frederik IV ikke; deres meste Kundskab havde de fra nogle Skaaninger, der vare fangne ved en Rekognoscering af en Afdeling russiske Kosakker, som var bleven landsat derovre. De fortalte blandt andet, at Kong Karl var kommen, og at han havde 20000 Mand at byde over²⁾. Ved at rekognoscere langs Kysten havde Czar Peter faaet en skarp Hilsen fra svenske Kystbatterier, der gav ham et stærkt Indtryk af, at Svenskerne vare paa deres Post. Tanken om, at det var en Fjende som Karl XII, han vilde faa at gjøre med, bragte ham til snarere at over-vurdere den Modstand, han og Frederik IV vilde møde, end

¹⁾ Der fattes en Fremstilling fra svensk Side af Rustningerne i Skaane. Hvad her er fortalt derom, støtter sig til en Beretning af en russisk Emissær, en Tysker Heinrich Holterling, der efter Czar Peters Ordre rejste til Sverige fra Lübeck og, under Maske af at være en lübecksk Kjøbmand, i August Maaned saa sig godt omkring i Skaane, personlig saa Kong Karl i Lund og iblandt andet havde en længere Samtale med den tidligere svenske Gouvernør i Pommern, Meyerfeldt, der aabent ytrede sin Bekymring for, hvad der forestod. Denne Emissær naaede ikke førend i Januar 1717 over Norge til Kjøbenhavn, hvorfra han har dateret sin Indberetning til Czaren 17. Februar. Den er affattet i en jævn Tone og gjør et paalideligt Indtryk. Den findes i Gehejmearkivet.

²⁾ Bacmeister: Beiträge II, 52 og en Beretning om Forhøret over dem i Gehejmearkivet. Paa det kgl. Bibl. Ny kgl. Samling 685 b. findes en skreven Fortegnelse over den svenske Troppestyrke, affattet paa svensk og dateret Kjøbenhavn 9. August 1716. Efter den var der 6000 Mand Ryttere og 4100 Mand Fodfolk i Skaane foruden 2 Batailloner i Landskrona.

til at sætte den for lavt, og saa kom Skrupler til som en Følge af Aarstiden.

Naar man husker, hvor stærkt Frederik IV i de første Dage af Juli indskærpede Løvenørn og Westphalen at arbejde paa, at Russerne saa snart som muligt gjorde sig færdige til Overfarten, skulde man tro, at han og hans højere Officerer dengang have ment, at Toget vilde kunne finde Sted om kort Tid. Men de have aldrig kunnet regne at have alt færdigt førend i Slutningen af August. I Følge den Marcheroute, som Generalkommissariatet udkastede 1. Juli for de Regimenter, der stode paa Halvøen, vilde Hæren ikke kunne være samlet ved Kjøbenhavn inden den 20. August, ligesom det russiske Dragonregiment, der skulde følges med det danske Rytteri til Sjælland, ikke kunde naa Øresundets Kyst førend den 19. August¹⁾. Det ligger i Sagen selv, at Czar Peter har faaet eller skaffet sig Underretning om disse Marcherouter²⁾, og han kan derfor heller ikke have tænkt paa at komme til at gjøre Toget tidligere. Maaneder igjennem var der blevet talt om Landgangsexpeditionen, og selv naar den fandt Sted i Slutningen af August, vilde der være givet Svenskerne et stort Spillerum til at ruste sig. At der behøvedes saa lang Tid til Forberedelsen, er et paa-faldende Vidnesbyrd om, hvilke Vanskeligheder det kostede i det fattige Land at samle, hvad der var nødvendigt til Toget, og

¹⁾ Feltkommissariatets Protokol. Man kan se, at i Virkeligheden vare alle de til Landgangsexpeditionen bestemte Tropper endnu den 25. August ikke komne over Beltet. (Ordre til Judiehær af 25. August i Registratur over Krigskancelliets modtagne Ordre 1716.) Den 14. Juli fik General Scholten Ordre til senest i Midten af August at møde i Lejren ved Kjøbenhavn „mit seiner Equipage“.

²⁾ Han vilde simpelthen have kunnet regne sig dertil, da der i Følge Marcherouterne regelmæssig skulde indtræffe et Regiment til Lejren hver anden Dag.

hvilken Tid Transport og Gjennemmarche igjennem et Land krævede, naar man nogenlunde vilde skaane Befolkningen i de Egne, Tropperne droge igjennem. Men nu var der gaaet fire Uger efter den beregnede Termin, og de russiske Generaler, Szeremetef, Weide, Repnin o. a., gjorde, da de kom til Sjælland, deres bedste for at skræmme Czar Peter fra hans Forehavende¹). Rimeligvis med Tanken om, hvor tidlig det plejede at blive Vinter i Rusland, fandt de, at det var blevet for sent paa Aaret, de frygtede for, at de ikke skulde kunne faa tilkæmpet sig faste Stillinger, inden Vinteren brød løs, og de vidste, at Karl XII sidst af alle vilde lade der være Stilstand om Vinteren, selv om den blev nok saa haard. Da Czar Peter 12. September holdt Krigsraad, vare alle Deltagerne, Ministre saa vel som Generaler, enige om, at Toget burde udsættes til næste Aar, og et nyt Krigsraad, der efter Fyrst Repnins Komme blev holdt den 16. September, fastslog den samme Opfattelse²).

Maaske vilde Skrupler og Tvivl ikke have faaet Overhaand hos Czar Peter, hvis han havde havt Tillid til de Danske. Men han havde liden Tro til deres Generalers Dygtighed, og han lod endog sin Ringeagt for dem skinne frem i Ytringer til Frederik IV selv. Da de danske Ministre under en Forhandling 10. September klagede derover, maatte Russerne for Husfredens Skyld give en Forklaring paa Czarens Vegne, der dog i Virkeligheden intet sagde. Men endnu mere tilbøjelig var Peter til at harmes over Sendrægtighed og ond Vilje hos de Danske. At Gabels

¹) Efter hvad „une personne de confiance“ i Berlin fortalte Meyer ved Nytaarstid 1717, havde det især været General Weide, der havde ført Ordet for at opgive Toget (Depeche fra Meyer 3. Januar 1717).

²) Bacmeister: Beiträge II, 53.

Komme maatte oppebies, inden Flaaderne stak i Søen, har han bag efter været saa høflig at indrømme; men han lod sin Vicekansler Schafirof den 24. August klage skarpt over, at det trak ud med Afsendelsen af Transportskibene fra Kjøbenhavn til Rostock, og Schafirof udtalte ved denne Lejlighed et truende Ord, som snart skulde gaa i Opfyldelse, at hvis man tøvede længere med Transporten, kunde det hele Felttog let blive til intet. Ligesaa misfornøjet var Czar Peter over, at Frederik IV ikke vilde sende Skibe fra sin Flaade til den bothniske Bugt for at understøtte det Angreb fra Finland imod Sveriges Østkyst, som han ved Altonakonventionen havde paataget sig at gjøre, samtidig med at Hovedstødet skulde rettes imod Skaane¹⁾. Men for ikke at tale om, at denne Diversion, hvis den skulde finde Sted nu i Efteraaret, vilde komme altfor sent til at lette Udførelsen af Toget til Skaane, var det en Selvfølge, at Czaren burde bruge sine egne, ikke de dansk-norske Krigsskibe til at sende derhen. Hvad maatte ligge den mistroiske Frederik IV nærmere end at tænke sig, at enten skulde hans Skibe bruges til at tage den værste Tørn af, naar det kom til Kamp med den svenske Eskadre ved Stockholm, eller at Czaren ønskede dem for i dem ligesom at have et Pant paa Troskaben ved den danske Politik. Man kan derfor ikke undre sig over, at han svarede med et Afslag. Men dette ærgrede Czar Peter, og han har endog ladet skrive i sin Dagbog, at Diversionen fra Aalandsoerne havde maattet opgives, fordi de Danske trods Aftalerne i Altona ikke havde villet tage

¹⁾ Om disse forskellige Forhandlinger se Protokoller over Møder i denne Tid imellem danske og russiske Statsmænd og Officerer, der findes i Gehejmearkivet, for Størstedelen i Gehejmeregistraturprotokollen for 1716.

Del i den. Traktatens Text viser klart, at Frederik IV slet ikke havde forpligtet sig til sligt; men dertil har han i sin Lidenskab ikke taget Hensyn.

Den samme daarlige Vilje fra dansk Side troede han at mærke i den, ganske vist noget vrantne Holdning, som Gyldenløve viste under Togtet til Bornholm, og i at man fra dansk Side ikke havde villet udstrække dette Togt længere imod Øst. Der kan ej heller være Tvivl om, at han ogsaa har taget Frederik IV det ilde op, at en Anmodning fra hans Side om af Hensyn til de Indkjøb, hans Soldater maatte gjøre, at faa 100000 Rdlr. i Kopeker omøntede i dansk Smaamønt blev afslaaet, fordi Mønten i Forvejen havde altfor meget at gjøre (10. September).

Hvor utilfreds han var med den dansk-norske Rege-
rings Holdning, ser man tydelig af det Afsnit af hans
Dagbog, som omhandler Sommeren 1716, og maaske endnu
stærkere af adskillige Breve, han skrev i denne Tid. Alle-
rede et Par Dage efter sit Komme til Kjøbenhavn skrev
han til Czarinden: «Med Hensyn til Sagernes Gang her
har jeg kun at fortælle, at vi spille Tiden til ingen Nytte.
Det gaar med vort Forbund, som naar man spænder unge
Heste for en Vogn. Man vil bringe den midterste Hest
fra den rette Vej, men den har ikke Lyst til at give efter»¹⁾.
«Gud alene véd», hedder det i et Brev fra ham (20. Aug.)
til den højst kommanderende Admiral i Rusland, Apraxin,
«hvad jeg maa døje med de Danske, da de lade den bedste
Tid gaa tabt, som om det var noget dem uvedkommende,
hvormed de have at gjøre. Jeg vilde gjerne have sendt
nogle Skibe af alle tre forenede Flaader til Aalandsøerne

¹⁾ A. Brückner: Peters des Grossen Briefwechsel etc.
S. 228.

for at yde Eder Sikkerhed der. Englænderne vare nok villige til at gaa ind derpaa; men jeg kunde ikke faa de Danske til at give et eneste Skib dertil. Nu vil jeg endnu engang prøve paa at faa Landgangen i Stand. Kan være, at det allerede er for silde —, men om den end skete sent, den vilde dog altid være noget stort¹⁾. Efter at han saa havde maattet opgive Landgangsplanen, giver han sit Misnøje Luft i et nyt Brev til Apraxin, hvor han skriver: «Da de Herrer Danske have smølet med alt, da de ikke førend i September have ført vore Tropper herover og endnu slet ikke have ført tre Rytterregimenter over, og da de ej heller i Overensstemmelse med den fastsatte Aftale have dækket Overfarten fra Aalandsoerne, kan det ikke mere blive til noget med Landgangen i Skaane, som «Partiet» har bragt til at strande Meddelende Eder dette med Bedrøvelse, forbliver jeg Eders Peter»²⁾. Det stemmer nøje med dette Brev, naar han den 13. Oktober skriver til Senatet i Petersborg: «Efter at de Danske have nølet i den Grad . . . og da et Tog ikke kan gaa for sig førend næste Aar, er der ikke andet at gjøre, end at man maa gaa løs fra Aaland, hvortil alle Forberedelser maa træffes. Man maa ikke falde i Søvn, saaledes som det er sket i dette Felttog»³⁾.

Naar Czar Peter i det ene Brev til Apraxin taler om et «Parti», har han tænkt paa flere ansete Mænd ved Kong Frederiks Hof, som han holdt for at være sine bitre Fjender

¹⁾ Bergmann: Peter der Grosse IV, 98.

²⁾ Bergmann anf. St. S. 102.

³⁾ Szoloviefs Ruslands Historie vol. XVII (Moskva 1867) S. 60. Da jeg ikke selv forstaar russisk, har Docent Dr. V. Thomsen vist mig det Venskab at oversætte de Sider for mig af dette Værk, som jeg efter Citaterne i Brückners Skrift Peter der Grosse (Berlin 1879) maatte antage, havde særlig Værd for mig.

og for at være paavirkede af den hannoveranske Regering, særlig af A. G. Bernstorff. Det Had, han havde fattet imod General Dewitz, havde han holdt fast ved siden. Dewitz var selv saa klar derpaa, at han valgte, saa længe som muligt, at blive borte fra Kjøbenhavn ovre paa sit Gods Frederiksgave i Fyen. Den Tanke laa ham ikke fjærn, at Czarens Forbitrelse kunde gjøre det nødvendigt for ham at maatte forlade Landet¹). Men han var en altfor dygtig og modig Rytterofficer, til at Frederik IV kunde undvære ham ved et Tog som det, der forestod, og han blev kaldt til Kjøbenhavn, hvor Czaren ikke saa blidt til ham. Rygtet har endog fortalt om ligefrem truende Ytringer, Czar Peter kom med til ham, da han her traf sammen med ham. Det var forgjæves, at Dewitz stræbte ved Schafirof som Mellemmand at faa ham til at lade dette Had falde nu, da der trængtes til Enighed²). Ikke meget større Velvilje nærede Czaren imod Gehejmerraad Johan Georg Holstein. I sin irritable Stemning glemte han, at Wibe endnu stedse havde mest at sige hos Kongen, han mente, at Holstein og Dewitz tillige med deres mecklenburgske Landsmænd dannede Flertallet af de danske Ministre og Generaler, han skruede sig op til den Indbildning, at de havde bestukket General Scholten, der stod i Spidsen for Generalkommissariatet, og var overtydet om, at de sammen med forskellige Holstenere, der vare stærkt svensksindede, havde den største Indflydelse. Han har utvivlsomt opfattet det som et Vidnes-

¹) Et interessant Brev fra Dewitz, hvori dette udtales (dateret 5. Aug.), findes i en Pakke paa Gehejmearkivet: Acta vedrørende Krigen 1709—1720. Det er stilet til en Excellence, uvist hvilken. Jeg formoder, det er til Wibe.

²) Brev fra Dewitz til Schafirof 2. Sept. i Gehejmeregistraturprotokollen for 1716.

byrd herom, at den dansk-norske Regering opfordrede ham til at vise Maadehold imod Adelen i Mecklenburg¹⁾, som han hjalp Hertugen med at kue. Det var paa en Maade en retfærdig Nemesis, der her rammede Kong Frederik, naar de mange Tyskere, med hvilke han havde fyldt sit Officerskorps, vakte Czarens Mistillid. Denne vilde langt mere have stolet paa Sindelaget hos en Kreds af Generaler og Oberster, der bestod af Danskere og Nordmænd.

Peter den stores Mistanke imod I. G. Holstein og Dewitz var for saavidt berettiget, som disse Mænd vare ilde stemte imod ham. Det er betegnende, at netop I. G. Holstein har gjort Udkastet til en »Pro memoria«, som indeholdt en skarp Klage over forskellige Skridt fra Czar Peters Side, f. Ex. over at han havde ladet en Del af de Dragoner, der overførtes fra Travemünde, blive landsatte ved Korsør isteden for, at de skulde føres lige til Hveen. Denne Klage er aabenbart aldrig bleven indgivet til Czaren; men den er karakteristisk til at vise sin Affatters mørke Syn paa ham²⁾.

¹⁾ Protokol over Møde imellem danske og russiske Ministre 3. August.

²⁾ Der findes ingen med den stemmende Deklaration iblandt de mange Aktstykker med gjensidige russiske og danske Klager og Forestillinger fra denne Tid, der haves i Gehejmearkivet. Maaske har I. G. Holstein ikke kunnet trænge igjennem med sit Forslag, maaske har det været vedtaget, at en saadan Klage skulde fremsættes; men den er da faldet bort af sig selv ved Czar Peters Beslutning at opgive Landgangsplanen den 17. Sept. Da Udkastet nemlig vitterlig støtter sig til Indberetninger fra Residenten Brandis i Lübeck og Baron Blome paa Farve, hvilke ere daterede den 14. September (jvfr. S. 77), kan det ikke være affattet førend den 16. og maaske den 17. September; men da var Toget allerede opgivet af Czaren. — Det her omtalte Udkast, skrevet med I. G. Holsteins egen Haand og fuldt af Rettelser, findes i Manuskriptsamlingen paa Ledreborg (Pakke i Folio med Paaskrift: I. G. Holsteins Autobiografi). En Afskrift, der

Det er i det Hele umuligt at undres over, at en saa skarpsynet og mistænksom Mand som Peter den store maatte faa den Tro, at al den Opmærksomhed, der fra Kongens Side vistest ham og Czarinden, kun var et tyndt Dække over en trykket og ubehagelig Følelse ved at skulle se ham og hans Folk saa længe paa sjællandsk Grund, ja endog over ligefrem Mistro. Ikke blot kom det jævnlige under Forhandlingerne imellem de russiske og danske Ministre til temmelig skarpe Sammenstød; men forskellige Skridt fra den dansk-norske Regerings Side viste tydelig slige Stemninger.

har været taget efter en Renskrift af dette Udkast og derfor er fri for nogle stilistiske Skjodesløsheder, som findes i Koncepten, men ellers stemmer ordlydende med denne, haves i den tidt nævnte Samling Løvenørnske Papirer paa Kongens Bibliothek (Pakke 39. Pars I). Brasch: Gamle Ejere af Bregentved S. 416 mener, at dette Aktstykke har været en Instrux for Løvenørn, hvorefter denne skulde udtale den alvorlige Klage for Czaren. Men Aktstykket (trykt hos Brasch S. 554—55) er udateret, uden Underskrift, det har flere Rettelser med en anden Haand end den, hvormed det er skrevet, det er i den Grad formløst, at det ender med et Komma, og der staar ikke et Ord i det om, at Løvenørn skal overrække Klagen. Det kan derfor umulig være en Instrux for ham; men det er slet og ret en Afskrift af et Aktstykke, han af en eller anden Grund har havt Lyst til at eje. Oven i Købet er det aldeles usandsynligt, at Løvenørn skulde være bleven brugt til at afgive en saadan Erklæring, thi han havde i denne Tid kun med Transporterne at gøre, og alle Udtalelser til Czaren eller hans Ministre fremsattes i Konferencer af det danske Konseils egne Medlemmer, undertiden med Tilkaldelse af Generaler eller Admiraler samt af den som Diplomat højt betroede Envoyé hos Czaren, Westphalen. Men allermindst kan der paa det skrøbelige Grundlag, som et saadant Aktstykke giver, opbygges de Gisninger, Brasch fremsætter om, at Frederik IV selv havde opgivet at gøre Landgangen, og at hans Bestræbelser for at faa Czaren til at forandre sin Beslutning kun have været rettede paa at frelse Skinnet af, at han selv fastholdt Planen.

Den 7. September bød Kongen Kjøbenhavns Kommandant, Generallieutenant Schönfelt at fordoble Vagterne ved Øster- og Nørreport, at lade stille Artillerister med brændende Lunter ved Kanonerne i de Bastioner, der stødte op til disse to Porte, at lade patrouillere stærkt ved Nattetid og at anvise Militæret og Borgerskabet i Byen bestemte Allarmpladser, hvor enhver strax skulde møde med skarp-ladet Gevær, saa snart der opstod nogen Urolighed enten ved Nat eller Dag. Det maatte undtagen i visse Tilfælde ikke tillades nogen Soldat enten fra Kongens eller den russiske Lejr at komme med Vaaben ind i Staden¹⁾. Skjønt denne Ordre maaske kun er fremkaldt ved Frygt for, hvad slet disciplinerede Soldater i Drukkenskab eller af Ondskabsfuldhed kunde falde paa²⁾, maatte det gjøre et uheldigt Indtryk paa Czar Peter, at det netop var de to Porte, der laa hans Troppers Lejr nærmest, ved hvilke Vagterne bleve fordoblede, og at denne Ordre blev givet i de Dage, da man ventede de 30 Batailloner fra Mecklenburg. Han har næppe følt sig behageligere tilmode ved at se, at en Fregat fik Plads imellem Hveen og den sjællandske Kyst for at hindre, at de russiske Dragoner, som bleve lagte i Lejr paa den lille Ø, kunde sætte over herfra til den sjællandske Kyst³⁾. Det laa nær for ham at opfatte disse Befalinger

¹⁾ Krigskancelliets Protokol for 1716. Hojer hensætter urigtig denne Ordre til 26. September.

²⁾ Ordren indledes med de Ord, at han skal: „zu Vorkommung und Abwehrung der bey den Thoren der hiesigen Residentz so wohl Tages als Nachts sich begehenden vielen desordres folgenden Punkten stricte nachleben“.

³⁾ Ordre af 5. og 7. September til Admiral Judichar. Jvfr. Garde, Efterretninger o. s. v. II, 338 om forskellige Ordre, som den danske Regering gav for at hindre, at de russiske Tropper, naar de kom til Sundet, landede andre Steder end ved Lejren udenfor Kjøbenhavn og paa Hveen. De Ordre til Gyldenløve af 11. og

som fremkaldte af Mistillid ikke blot til hans Soldaters Mandstugt, men ogsaa til hans egen Politik. Han har sikkert ogsaa følt sig stødt ved at se, hvor lidt Frederik IV syntes om, at han lod de 3 russiske Dragonregimenter blive førte over fra Travemünde. Ganske vist stod der ikke i Altonakonventionen noget om disse Dragoner, og maaske tænkte Kong Frederik, saaledes som han udtalte det, kun paa, at man i Forvejen havde Ryttere nok og blot vilde faa foregede Forplejningsvanskeligheder, naar de kom med; men Czar Peter blev naturlig bragt til heri at se et Vidnesbyrd om, at hans Forbundsfaelle nødig saa ham altfor stærk.

Al Sandsynlighed er for, at Frederik IV og de Mænd, som havde politisk Indflydelse hos ham, have været enige om at holde det for raadeligst at træffe forskellige Sikker-

16. September, som Garde sammesteds har anført, og hvorefter Generaladmiralen nøje skulde følge de russiske Krigsskibe, der vilde skille sig fra den kombinerede Flaade og sejle til den sjællandske Kyst, ere af for ung en Dato til at have kunnet faa Indflydelse paa Czarens Beslutning at opgive Planen. Men netop disse Ordre vidne om, at Frederik IV gik alt for vidt i sin Mistænksomhed. I det mindste viser et Brev fra Czar Peter til den øverst kommanderende Officer paa hans Krigsskibe, Kommandør Schelting (af 10. September), at han udelukkende gav ham Ordre til at sejle ad Sjælland til, fordi Schelting havde indberettet, at han ikke havde Proviant for længere Tid end til Midten af September. Peter skriver i den Anledning til ham, at der skal blive sendt Proviant til Dragør, hvor han kan hente den, og han byder ham udtrykkelig at meddele Gyldenløve og Norris, hvad der var Grunden til, at han maatte skille sig fra dem, men tillige at lade dem vide, at han strax vilde vende tilbage til dem (*Petri primi epistolæ. Petersborg 1830 (paa russisk) III S. 63, oversat for mig af Dr. V. Thomsen*). Peter har her vitterlig ikke handlet illoyalt; men det er nok muligt, at han har gjort sig skyldig i den Hensynsløshed ikke at meddele Frederik IV, at han gav en saadan Ordre. I det mindste faar man det Indtryk af Kongens Brev til Gyldenløve, saaledes som det lyder in extenso (Gehejmearkivet).

hedsforholdsregler, saafremt de ikke vilde udsætte sig for, at den voldsomme og bydende Czar kunde falde paa at gjøre sin Vilje gjældende paa en Maade, som man ikke var tjent med. Derimod er det utænkeligt, at de — bortset fra, hvad enkelte kunde falde paa — skulde paa dette Tidspunkt have frygtet Overfald eller fjendtlige Skridt fra hans Side. I saa Fald vilde det have været Vanvid at gjøre et Tog sammen med ham til Skaane, under hvilket man kunde vente et Forræderi fra hans Side, og Regeringen havde vitterlig ingenlunde opgivet Ønsket om, at Toget skulde finde Sted. Det er ogsaa værd at lægge Mærke til, at først den 15. og 16. September fastsattes Marcherouten for en Del af Livgarden til Fods, der laa i Kvarter i Vordingborg, Sorø og Ringsted, og for Grenaderkorpset, som laa i forskellige andre sjællandske Kjøbstæder¹⁾. Disse Afdelinger vilde herefter kunne komme tidnok til Bortfarten den 21. September, og Regeringen opsatte af Bequemmelighedshensyn saa længe at tilkalde dem for kun at have dem liggende saa kort Tid som muligt ved Kjøbenhavn, inden Toget til Skaane gik for sig. Men Frederik IV vilde naturligvis, hvis han havde frygtet fjendtlige Skridt fra Czar Peters Side, allerede tidligere have tilkaldt disse Regimenter, som dannede Eliten af Fodfolket.

Selv om imidlertid Mistilliden til Czaren ikke gik saa vidt, var der Træk nok, som kunde friste den pirrelige Mand til at føle en bitter Stemning imod de Danske. Han har ment at mærke den samme Ulyst til virkelig Samvirken med ham, som han havde troet at spore ved Felttoget 1712, dengang han i et Brev til Czarinden sagde om sit Forhold til Frederik: „Man har et gammelt Ord:

¹⁾ Udgangne Sager fra Feltkommissariatet.

to Bjørne forliges ikke godt i én Hule»¹⁾). Den Tanke har paastrængt sig ham, at de Danske blot vilde bruge ham og hans Hær til at gjøre Erobringer for dem selv, og at de aldeles ikke havde Lyst til at gjøre noget for ham. Ja han bildte sig vel endog ind, at de kunde falde paa at forraade ham. Misstemning herover slog sig sammen hos ham med Ængsteligheden ved at vove et Vinterfelttog, og han blev saaledes ført til at følge sine Generalers enstemmige Raad at opgive Landgangsexpeditionen.

7. Spændt Forhold og Forhandlinger imellem Frederik IV og Czar Peter fra 17. September til 27. Oktober.

Denne Czar Peters Beslutning voldte en overordentlig Skuffelse her hjemme. Staten havde maattet bære tunge Pengebyrder, og store Anstrængelser vare gjorte for, at Toget skulde kunne finde Sted. Saa godt som alle Kjøbstæder over hele Danmark vare blevne satte i Virksomhed med at bage Beskøjter og levere Mel; der var blevet rekvideret Hø efter stor Maalestok, og de nordsjællandske Amter havde maattet yde Tørv og Brænde til Lejren. Den næsten utrolige Fattigdom, som var et gjennemgaaende Træk ved de allerfleste Kjøbstæder, havde lagt alvorlige Hindringer i Vejen; paa nogle Steder forstod man sig ikke paa at bage Beskøjter, andre Steder mægtede man ikke at bringe det foreskrevne Kvantum Mel tilveje, eller man gjorde af ond Vilje passiv Modstand. Regeringen maatte endog true enkelte Byer med Exekution for at faa, hvad der var den nødvendigt. Ikke mindre kneb det undertiden med at faa Transportskibe til at overføre Artilleri, Ammunition eller,

¹⁾ A. Brückner: Peters des Grossen Briefwechsel mit Katharina anf. St. S. 225.

hvad der var rekvireret i Provinserne. Fattigt var Landet paa Skibe i Forvejen, og de svenske Kaperier havde tilføjet flere Kjøbstæders Skibsfart Tab, som de sent skulde forvinde. Oven i Kjøbet vedbleve de svenske Krydsere indtil op i Augustmaaned at vanskeliggjøre Kjøbenhavns Samkvem med Provinsbyerne¹). Endnu den 4. August indberettede Tolderen paa Samsø, at Fjenderne havde borttaget 9 Fartøjer. Det ser næsten terroristisk ud, naar Regeringen den 18. August paabød Amtmændene og Kjøbstædernes Magistrater at »paadrive og pressere alle de Fartøjer, som fandtes ved Søkanten, og det saaledes, at de indfinder sig her for Kjøbenhavn inden denne Maanedes Udgang . . . *in specie* alle Fiskerbaade og roende Fartøjer, saa mange som kunne afstedkommes»²). Men det er et Vidnesbyrd om, at Regeringen gjorde sit yderste for at faa, hvad den trængte til.

Under slige Forhold havde de danske Militærautoriteter havt et levende Indtryk af, hvilke Vanskeligheder Planens Gjennemførelse kostede. Den Mand, der var den vigtigste i Generalkommissariatet, General Scholten, var allerede fra først af ikke gaaet til Sagen med et let Sind. Dengang Planen til Toget først blev alvorlig drøftet, var han endog

¹) Om disse Træk se en Række Skrivelser i Generalkommissariatets og Feltkommissariatets Protokoller. Den 4. August skriver Wibe til Løvenørn: idag og iforgaars ere omtrent 100 Skibe komne fra Jylland med Ho og Mel. (Udenrigsministeriets Aflevering Nr. 56 i Gehejmearkivet.)

²) Sjællandske Tegnelse. Nordberg anf. St. S. 585 fortæller, at den danske Konge lod kundgjøre fra alle Prædikestole, at enhver, der havde Flæsk, Smør, Ost, Mel, Brændevin, Tobak eller andre Madvarer, skulde være forpligtet til at føre dem til Sjælland, om end naturligvis imod Betaling. Men et saadant Paabud findes ikke i sjællandske Tegnelse, hvor det maatte have sin Plads, og jeg nærer derfor Tvivl, om det er blevet udstedt.

bleven sigtet for at ville gjøre, hvad han kunde, for at hindre det, og skjønt han ivrig fralagde sig at tænke paa sligt, havde han dog udtalt alvorlige Betæneligheder, saaledes netop med Hensyn til Provianteringen¹⁾. Han og hans Embedsbrødre i Generalkommissariatet vare derfor ogsaa i de første Dage af September ilde tilmode ved at se, hvorledes det imod al Forventning trak ud med Toget til Skaane, thi de havde ikke Havre, Hø og Halm længere end til først i Oktober. De anmodede stærkt om, at der maatte blive udstedt de nødvendige Befalinger til at faa Forsyningen forøget²⁾. Men jo større Møje man havde havt, desto mere længtes man efter endelig at faa Toget i Gang. Da kom Budskabet om, at alt var opgivet. Det Arbejde og de Udgifter, man havde havt, vare fuldstændig spildte, de Forhaabninger, mange havde nærret om et glimrende Felttog, vare gaaede op i Røg. «Jeg havde», skriver saaledes Løvenørn 29. Oktober til den preussiske Gehejmeraad Massow, «smigret mig med at skulle faa store Nyheder at tilskrive Eder om vore Vaabens Held. Aldrig var der en saa skøn Udsigt dertil; men Skjæbnen har villet det anderledes»³⁾. I slige Stemninger mente man, at Czarens Paastand om, at det var for sent paa Aaret, kun var Mundsvejr.

Foreløbig anstrængte den dansk-norske Regering sig for at faa Peter den store til at tage sin «kategoriske Resolution» tilbage. Det ene Møde fandt Sted efter det andet imellem begge Fyrsters Ministre, og samtidig udvexledes skriftlige

¹⁾ Betænkning af 14. Juni. Danske Kongers Historie i Gehejme-arkivet.

²⁾ Skrivelse af 4. Septbr. Der vedblev da ogsaa hele Septembermaaned at komme Tilførsler til Hæren fra forskjellige Dele af Landet.

³⁾ Mskptsaml. Dansk Adelshistorie paa det kgl. Bibl. Pakke 42, Pars II.

Deklarationer og Forslag. Alvorlige Klager blandedes fra dansk Side stærkt ind med i Forestillingerne og Opfordringerne. Hvorfor, hed det saaledes, havde Czaren ikke længe i Forvejen udtalt sin virkelige Mening istedenfor nu uventet at sige sig løs fra Toget. Saa kunde Kongen have sparet sig de kolossale Udgifter — paa flere Tønder Guld —, som han havde havt. Man havde, hed det, anstrængt sig til det yderste for med ubeskrivelige Udgifter at skaffe Transportskibe fra alle Rigets Provinser og selv fra Preussen imod at stille paalidelig Sikkerhed. Toget maatte ske nu eller aldrig. Det var umuligt for Statskassen at bære de foregede Udgifter, der vilde være Følgen af en Opsættelse til Foraaret; man havde allerede udøvet et haardt Tryk paa al Handel og Skibsfart i Landet ved at lægge Beslag paa en Mangfoldighed af Fartøjer til Transportvæsenet; men det vilde være uforsvarligt at forny det til Foraaret. Og hvilke Ulemper vilde ikke en Udsættelse volde? Nu var Fjenden i »Konsternation«; men naar man lod ham i Ro, vilde han tænke, at Czaren og Kongen vare indbyrdes uenige, han vilde fatte Mod og træffe sine Forholdsregler eller maaske endog atter gaa løs paa Norge. Nu laa en engelsk Flaade i Sundet som Forbundsfølge; men den kunde der ikke senere regnes paa, og hvor let vilde ikke Tidsforholdene, som i Øjeblikket vare gunstige, kunne forandre sig, inden Foraaret kom; det var en Kjendsgjerning, at flere Magter ingenlunde med Glæde saa det Angreb gaa for sig, som var paatænkt imod Sverige. Og saa endelig den Tort, det vilde være overfor Europa at have truffet saa store Forberedelser, og dog ikke at have dristet sig til at vove Toget!

Men trods alle Klager udtalte Frederik IV tillige, at han havde fast Tillid til sin Forbundsfølge, og han gjorde

sit yderste for at rydde Czarens Betænkeligheder af Vejen. Der var, sagde de danske Ministre, samlet en saa stor Mængde Transportfartøjer i Øresund, at man paa engang kunde indskibe hele Fodfolket tillige med 3—4000 Mand Rytteri, og ved Hjælp af Smaafartøjerne kunde 15000 Mand ad Gangen sættes i Land. Oven i Kjøbet var det for Øjeblikket stærkt Maaneskin, saa at ogsaa Nætterne kunde bruges. De Farer, Czaren frygtede for, at den sene Aarstid skulde volde, vare i høj Grad overdrevne, thi Vinteren var ikke strængere end, at man godt kunde gjøre Felttog i en Del af den; der var høstet saa rigelig i Skaane, at man havde sikkert Haab om at kunne forsyne sig tilstrækkelig der, desuden havde General Scholten forpligtet sig til at erobre Landskrona i Løbet af 14 Dage, og naar den forenede Hær havde gjort dette og forskanset sig ved Helsingborg¹⁾, vilde den have faste Støttepunkter til videre Foretagender.

Uagtet denne Argumentation har enkelte svage Sider, var Hovedpunktet i den, at Toget maatte ske nu eller aldrig, uomstødeligt, og den er et uigjendriveligt Bevis for, at Frederik IV og hans vigtigste Raadgivere ønskede, at Toget skulde gaa for sig. Men Czaren var ikke til at rokke. Han fremhævede, hvilken Iver han lige siden det foregaaende Efteraar havde vist for at faa Toget i Gang, og hvor stor en Troppestyrke han havde været rede til at bruge, men at Forudsætningen stedse havde været, at Land-

¹⁾ I Czar Peters Dagbog (Bacmeister anf. St. II, 55) staar der ved en besynderlig Fejltagelse, der gjentages hos Szolovief XVII, 59, at de Danske ved en Forhandling sagde, man kunde overvinde ved Helsingør, hvor man kunde lade Mandskabet bygge Hytter i Jorden. Helsingør er naturligvis forvekslet med Helsingborg, ligesom Jordhytterne med Forskansningerne.

gangen kunde ske, inden det blev sent paa Aaret. Dette paastod han, at han og hans Ministre tidt havde udtalt, og den danske Regering havde derfor ikke Ret til at anke over, at han nu sagde sig løs fra at gjøre Toget. Han indrømmede, at Svenskernes Indfald i Norge havde maattet sinke de Danske, og at det havde været nødvendigt at oppebi Admiral Gabels Komme; men han gjorde gjældende, at naar der havde fundet en yderligere Udsættelse Sted af Transporterne, var det Admiral Jüdichærs Skyld. Det var saa langt fra, at han tillagde de danske Udtalelser om, at Toget let lod sig udføre, nogen Vægt, at han tvært imod paastod, at man ved at gjøre det nu vilde sætte hele Hæren og hele Forbundets Formaal paa Spil¹⁾. Derimod vilde det til næste Foraar kunne gaa for sig med større Sikkerhed og med Haab om et lykkeligt Udfald. Saa vilde han ogsaa samtidig gjøre en stærk Diversion fra Aalandsoerne imod Østsverige med 21000 Mand, uden at han dertil vilde kræve Hjælp af danske Skibe. Skulde Kongen imod Forventning ikke ville gaa ind paa Planen om et Tog til Foraaret, var han dog for at vise sin oprigtige gode Vilje rede til at gjøre alt for ham, hvad han kunde vove uden «den yderste Hazard». Altsaa stillede han 15 Batailloner og 1 Regiment Dragoner til Kongens Raadighed, saaledes at denne kunde bruge dem paa den Maade, han fandt tjenlig, han vilde ogsaa lade sine Gallejer yde al mulig Hjælp ved Landgangen i Skaane.

¹⁾ Medens det tidt siges, at Czaren stærkt fremhævede Bristen paa Magasiner som en Hovedgrund til, at han maatte opgive Toget, anføres denne Grund slet ikke i de forskjellige skriftlige og mundtlige russiske Erklæringer til den dansk-norske Regering i denne Tid. Man kan derfor ikke, saaledes som Brasch gjør, bebrejde Frederik IV, at han ikke har berørt dette Punkt i sin Deklaration af 10. Oktober, om hvilken se S. 102.

Paa den Tid, Czar Peter gav dette Tilsagn (23. September), vidste han, at der var meget ugunstige Rygter i Omløb om hans Grunde til at forandre Planen¹⁾. Han udtalte derfor netop, at han gav sit Tilsagn for at vise, at han ikke havde nogen Bitanke, saaledes som han hørte, at han blev mistænkt for fra Kongens Side. Men mon Czaren har troet, at Frederik IV vilde tage imod de 15 Batailloner? Kunde han, der havde sagt, at han ved at gjøre Landgangen vilde udsætte sin hele Hær for Undergang, virkelig tilbyde sine 15 Batailloner til denne visse Undergang? Besynderligt, at den skarptseende Mand ikke saa, i hvilken Grad han ved dette Tilbud slog sig selv paa Munden med Hensyn til sin Paastand om Umuligheden af at gjøre Toget saa sent paa Aaret.

Men Frederik IV svarede, hvad Czar Peter rimeligvis havde ventet, at denne Styrke var for svag, han maatte have 28 Batailloner, hvis han skulde kunne foretage Landgangen med Haab om et heldigt Udfald, og han krævede derfor, at Hjelpekorpsen maatte faa en saadan Styrke. Naturligvis troede han ikke, at Czaren vilde gaa ind derpaa, og han kunde derfor rolig give sit Svar en skarp Braad ved at tilføje, at, naar han fik disse Batailloner, vilde det trods al hans Tillid til Czaren være nødvendigt, at denne ufor-

¹⁾ Hos Nordberg anf. St. II, 585, Gebhardi: Geschichte der Königreiche Dänemark und Norwegen (1770) S. 2323 og ogsaa andensteds træffer man den Meddelelse, at „Czaren den 23. September udtalte, at han var villig til at gaa til Skaane med sin hele Magt, hvis Kongen til hans Sikkerhed vilde indrømme ham to af Kjøbenhavns Porte og optage en lille russisk Besætning i Staden. Dette Forslag havde Kongen afslaaet den næste Dag“. — Men et saadant taabeligt Tilbud har Czaren hverken gjort ved sin Deklaration den 23. September eller overhovedet under den hele Forhandling, som man i Gehejmearkivets Aktstykker kan følge fra Dag til Dag.

tøvet indskibede sig med sine andre Tropper og sejlede bort med dem. Før end dette var sket, vilde han umulig kunne føre sine Tropper bort til et Angreb paa Sverige. Herom udbad han sig Czarens »brodervenlige Erklæring» allerede næste Morgen. Denne Erklæring kom, som man kan vide, ikke til at gaa ud paa andet, end at Czaren stod fast ved sin engang fattede Beslutning (24. September), og hermed var al Mulighed for en Samvirken i dette Efteraar bortfalden. Kong Frederiks eneste Ønske maatte nu være at se Russerne drage bort, jo før jo hellere. Paaberaabende sig Nødvendigheden af saa hurtig som muligt at slippe for de Udgifter, som Fragten af de mange Transportfartøjer voldte ham, anmodede han derfor Czar Peter om at give »pressante Ordres til hurtig Indskibning af alle de Tropper, han havde liggende paa Sjælland, Hveen eller andre Steder i hans Lande» (26. September).

Dette efterkom Czar Peter. Hans Tropper bleve snart indskibede, men havde ondt ved at komme afsted paa Grund af Modvind, og de døjede meget ombord, inden de fik Medbør. Medens Gallejerne med Garden drog bort den 13. Oktober, kom Transportskibene med den øvrige Hær ikke afsted før end den 23de. De sejlede til Rostock under Bedækning af den dansk-norske og den russiske Flaade; den engelske Flaade tog Station ved Stevns.

Hvor lidt Czar Peter end havde været til at røkke fra sin engang fattede Beslutning, har han maaske dog ikke været uden Tvivl om dens Rigtighed. I det mindste fandt den engelske Admiral Norris ingenlunde nogen ugunstig Stemning hos ham, da han den 24. September søgte at bearbejde ham til at gjenoptage Landgangsplanen. Næste Morgen vilde Norris trænge endnu stærkere ind paa ham. Men da havde Czaren holdt Raad med sine Ministre og

Generaler, og han erklærede nu, at det var ham umuligt at foretage Landgangen. Da Norris ytrede, at han efter Samtalen den foregaaende Dag havde ventet et gunstigere Svar, bad Czar Peter ham tøve et Øjeblik og vendte derpaa tilbage til sit Konseil; men lidt efter kom han atter ud, og han saavel som Vicekansleren Schafirof udtalte, at et Tog i dette Aar var en Umulighed, saa meget mere som der allerede var truffet Forholdsregler i Henhold til Beslutningen om, at Planen skulde opgives¹⁾. Som Czaren i Følge denne Beretning har vaklet og til syvende og sidst rettet sig efter sine Ministres og Generalers Forestillinger, saaledes har der senere været Øjeblikke, da han fortrød at have ladet Planen falde, og i slige Stemninger skjød han Skylden paa dem, der ved hin Lejlighed havde været hans Raadgivere. Saaledes skrev han 2. Februar 1717 til Feltmarechal Scheremetef, som havde været den øverste Officer ved Korpsen paa Sjælland: »Efter at I og flere af Generalerne have faaet standset og hindret Landgangen, kan I nu se, hvor slette Virkninger dette har havt. Englænderne ere fuldstændig uenige med os, de Danske tør ikke gjøre noget uden dem, og saaledes komme vi til at vende hjem med Skam. Var det blevet til noget med Landgangen, vilde vi allerede have faaet Fred; men i det Sted have de Raad, I have givet, ført til, at alt er blevet kuldkastet, og at Krigen er trukket i Langdrag.» Scheremetef svarede, at Czaren selv vidste, at Landgangen var bleven opgivet af vigtige Grunde, og at alle, der havde taget Del i Forhandlingen, havde været enige i den Beslutning, man dengang fattede²⁾.

¹⁾ Rapport fra Admiral Norris til Frederik IV, dateret 25. September 1716.

²⁾ Halem: Leben Peters des grossen (Münster und Leipzig).

Det var et besynderligt Forhold, der i denne Tid udviklede sig imellem Czar Peter og Frederik IV. Deres gjensidige Tillid, som aldrig havde været stor, havde faaet et Grundskud, og alskens Rygter, der kom i Gang, kunde kun uddybe Kløften imellem dem. Frederik IV lod endog 10. Oktober tilstille sine forskjellige Diplomater i Udlandet en Slags Deklaration, som de i paakommende Tilfælde skulde bruge for at vise, at det ikke var Kongen, der havde Ansvaret for, at det ikke var blevet til noget med Toget til Skaane. Den indeholdt væsenlig det samme, som den dansk-norske Regering havde udtalt til Czaren og hans Ministre under den sidste Tids Forhandlinger, og skjønt der ikke i den fandtes ligefremme Sigtelser imod Czar Peter, var dog Bitterheden imod denne til at læse imellem Linierne. Særlig betegnende var Slutningen, hvor det hed: »Gud og Tiden vil lade det komme for en Dag, af hvilken Grund Czaren har fattet en Beslutning, der er saa skadelig for det nordiske Forbund og derimod saa gavnlig for den fælles Fjende. Enhver upartisk vil vide, at Kongen er ansvarsfri, men at han alene er bleven forbindret fra at gjøre Toget ved Hans Czariske Majestæts Beslutning.» Man har ondt ved at forstaa, at Frederik IV og hans Ministre kunde falde paa at give deres Vrede Luft i et saadant Aktstykke. Selv om det kun skulde bruges af Diplomaterne, vilde det snart blive almindelig kjendt, og det varede ogsaa kun kort Tid,

1804) II, 375. Czar Peters Brev gjør en Meddelelse trolig, som man ellers vilde være tilbøjelig til at opfatte som tom Tale, naar nemlig Frederik IV i et Brev af 8. December 1716 til Kongen af Preussen skriver, at „*die russischen Ministres sich verschiedentlich verlauten lassen, dass sie dessen keine erhebliche Ursache wüsten* (nemlig til Landgangsplanens Opgivelse), *sondern nur allein die Schuld auf die russischen Generals zu legen suchten*“.

inden det blev trykket rundt omkring og baade drøftet og kritiseret i Datidens Flyveskrifter¹⁾. Danmarks bitre Fjende, den svenske Diplomat og Statsmand M. Wellingk, gjorde sit bedste for at faa det udbredt²⁾. Enhver maatte sige sig selv, at Czar Peter vilde blive forbitret over at se sig saaledes stillet i Gabestokken, og der kunde derfor kun være Mening i dette Skridt, hvis man allerede var bestemt paa at bryde med Czaren.

Men dette var ingenlunde Regeringens Tanke. Samtidig med, at Kong Frederik stadig viste Czar Peter den største ydre Opmærksomhed, erklærede han sig villig til at gaa ind paa hans Forslag at underhandle om fælles Operationer til Foraaret imod Sverige. Czar Peter blev rolig boende i Kjøbenhavn, som om intet var forefaldet, ikke alene efter at hans Tropper havde indskibet sig, men ogsaa flere Dage, efter at de vare sejlede bort. Han vidste godt, hvorledes Rygterne om, at han havde villet svige Frederik IV, voxede Dag for Dag; men dette afholdt ham ikke fra i flere Dage eller rettere Uger helt at give sig tillige

¹⁾ Allerede inden Slutningen af Aaret var det f. Ex. trykt i Tidskrifterne *Europäische Fama* tom. 193 S. 70, *Mercur historique et politique* tom. LXI S. 395 og udtogsvis i *La clef du cabinet des princes de l'Europe* tom. 25 S. 352. Man finder det drøftet i *La crise du Nord* (1717) og overordentlig skarpt kritiseret i *Lettre d'un gentilhomme de Mecklenbourg à son ami de Copenhague*. Swerin 23. Okt. 1716, der er aftrykt hos Lamberty, *Memoires* IX, 628 ff. Dette Modskrift bærer Præg af at være skrevet under Paavirkning fra russiske Statsmænds Side og kan vistnok opfattes som et Slags officiøst Skrift. Det kan ikke være rigtigt, naar det i Warmholtz: *Bibliotheca historica sveo-gothica* X, 154 hedder, at det er forfattet af den svenske Diplomat Preiss.

²⁾ Moser: *Rettung der Ehre und Unschuld des Görtz* (1779). S. 472.

med Czarinden i Kong Frederiks Vold. Han tog kun Hensyn til Rygterne, for saavidt han personlig forsikrede Kong Frederik, at saa sandt han havde sin Ære kjær og var en Kristen, var det en skammelig Bagvadskelse, naar man sigtede ham for at have villet slutte en Særfred med Sverige.

De Forhandlinger, som i denne Tid førtes om et Angreb paa Sverige til Foraaret, havde til Grundlag et saakaldet russisk Projekt (11. Oktober) og et Kontraprojekt fra dansk Side (12. Oktober).

Czaren tilbød, at han, naar det blev Foraar, vilde foretage et Angreb paa Skaane med 40 Batailloner og 6 Regimenter Dragoner, og i dette Angreb skulde da Kong Frederik, ligesom efter de sidste Aftaler, tage Del med 20 Batailloner og 10000 Ryttere. For at lette Landgangen i Skaane vilde han selv samtidig gaa løs paa Sverige fra Øst med 20000 Mand, men paa det Vilkaar, at man med forenede Kræfter indesluttede den svenske Flaade i Karlskrona, og at en Del af de forbundne Magters Skibe bleve sendte til den østlige Del af Østersøen for at holde den svenske Eskadre ved Stockholm i Schak¹⁾. Af de 40 russiske Batailloner skulde de 15 overvintre i den danske Konges Lande og forplejes paa hans Bekostning. Derved vilde man baade til Foraaret lette Flaadens Transport og afværge de Klager, der let kunde blive rejste i det tyske Rige, naar den hele russiske Hær blev lagt i Kvarter i Mecklenburg. Medens den danske Konge skulde udruste 20 Linieskibe, vilde Czaren stille 16—17 Linieskibe, 5 Fregatter, 4 Snauer og 2 Bombardergallioter; men for at

¹⁾ Han var altsaa kommen bort fra, hvad han havde udtalt den 23. September, at han ikke det næste Foraar vilde behøve Skibe fra den danske Flaade til Operationerne ved Sveriges Østkyst.

disse kunde være til Raadighed tidlig næste Aar, skulde Kong Frederik tillade, at den russiske Eskadre, som laa i Sundet, overvintrede ved Kjøbenhavn. Tre til fire hundrede Matroser skulde da blive ombord paa denne, hvorimod det hele øvrige Flaademandskab burde lægges i Kvarter i Sjælland paa de Steder, hvor Kongen maatte ønske det; denne skulde kun yde Kvartererne, Czaren vilde selv sørge for Forplejningen.

Der kunde vistnok efter dette Forslag rettes et stærkt Angreb paa Sverige, især hvis der, som det var nævnt i Forslaget, tillige kunde paaregnes Stotte af en engelsk Flaade. Men for ikke at tale om, at flere af de Skrupler, som Frederik IV havde havt med Hensyn til Opsættelsen af Expeditionen, stadig havde Vægt, vilde denne Plan volde Kongen højst trykkende Byrder og Vanskeligheder med Hensyn til de russiske Troppers Forplejning. Og skjønt han havde sagt Czaren, at han efter nærmere Overvejelse havde ladet »de forskjellige Tanker og Spekulationer» falde, som dennes Beslutning at opgive Toget havde fremkaldt hos ham, var dette naturligvis ikke hans Mening. Naar et saa anseligt Tal russiske Tropper og Matroser overvintrede i hans Lande, maatte han derfor holde det for nødvendigt at have et Korps af tilsvarende Styrke under Vaaben hele Vinteren igjennem. Og hvilken Sikkerhed havde han endelig for, at Czaren, naar Foraaret kom, gjorde Alvor af Planen! Alt dette maatte Czar Peter kunne sige sig selv, og den Tanke ligger derfor nær, at han ikke har gjort sig store Forhaabninger om, at Frederik IV vilde gaa ind paa Forslaget.

Det »Kontraprojekt«, som blev indgivet fra dansk Side, opstillede Fordringen om, at Czar Peter personlig skulde angribe Sverige fra Øst med sin Hovedstyrke, 30—40000

Mand, hvorimod Frederik IV vilde gaa løs paa Skaane med 10000 Ryttere og 20 Batailloner. Denne hans Hær skulde Czaren forstærke med 20 af sine Batailloner, som burde overvintre i Kongens Lande, men uden at de kunde kræve andet af denne end Husly og Brændsel, ligesom det skulde staa Kongen frit for at lægge dem i Kvarter, hvor det behagede ham, og det ikke alene i Danmark, men ogsaa i Norge. Frederik IV vilde lade udruste 18 Linieskibe, og han mente, at denne Styrke, i Forening med de Skibe, han haabede at faa fra England, vilde være tilstrækkelig til at indeslutte den svenske Flaade i Karlskrona; men Czaren skulde paatage sig at lade en Flaade stikke i Søen, som kunde være stærk nok til at hævde Overvægten i den bothniske Bugt. Medens Czar Peter havde ladet sit Projekt gjentage Altonakonventionens almindelige Bestemmelse om, at den danske Konge skulde have de Lande tilbage, som Sverige i Tidernes Løb havde erobret fra Danmark og Norge, opstillede det danske Kontraprojekt i det enkelte Kongens Program for en endelig Fred. Han krævede, hvad der er i høj Grad betegnende, at Czaren skulde forpligte sig til, saafremt den svenske Konge gjorde ham Fredstilbud, da ufortøvet at meddele ham det og ikke indlade sig paa nogen Traktat, inden Kongen af Sverige *préliminairement* havde lovet at opgive Toldfriheden i Øresund, at afstaa en Del af Pommern med Rügen og af Skaane Amterne Helsingborg, Laholm og Engelholm samt Halland, Båhus, Vigen og Jemteland med alle Ap- og Dependencier, fremdeles at sløjfe Karlskronas Havn, anerkjende, at Kongen beholdt hele Hertugdømmet Slesvig som Ejendom, og endelig at forpligte sig til at underhandle om Restitutionen af de andre danske og norske *Avulsa*. Kongen af Danmark lovede paa sin Side, at han ikke vilde indlade

sig paa Fredsforslag fra Sveriges Side uden at give Czaren Meddelelse derom, og at han ikke vilde slutte nogen Traktat med Sverige, førend der tilstrækkelig var sørget for Czarens *conveniences*.

Dette Forslag har i flere Henseender Interesse. Det viser, at hvad man fra dansk Side satte mest Pris paa at faa tilbage af de tabte Landskaber Øst for Sundet og Kattegat, ikke var den sydligere, frugtbareste Del af Skaane, men de Landstrækninger, der kunde bevare Forbindelsen med Norge og saavidt muligt udelukke Sverige fra Kattegat¹⁾. Der laa en sund Tanke heri; thi vitterlig har Tabet af de skaanske Provinser ikke blot i og for sig været en umaadelig Svækkelse for Danmark, men ogsaa derved, at det overlappede Forbindelsen imellem Danmark og Norge og saaledes gav det første alvorlige Stød til, at de tvende Riger engang vilde blive adskilte. Ikke mindre har Frederik IV's Kontraprojekt Interesse ved at vidne om Frygten fra dansk Side for, at Czar Peter kunde falde paa at slutte en Særfred med Sverige, hvorved Danmark-Norge vilde blive ladet i Stikken. Endelig vilde Czaren efter dette Projekt blive nødt til snart at rejse hjem til Rusland med Hovedmassen af sin Hær, og han vilde komme til at opgive den Tanke om at spille en Rolle i Nordtyskland, som man almindelig mente, laa bag ved, at han havde flyttet Skuepladsen for sin krigerske Virksomhed saa langt imod Vest. Istedenfor selv at blive Hovedmanden under Felttoget, vilde han komme til at overlade Kong Frederik en Del Batailloner, som stode til dennes uindskrænkede Raadighed og paa en

¹⁾ Man ser det samme fremsat af Westphalen i en Samtale med Schafirof i Oktober 1715 (Depeche fra Westphalen til Kongen af 28. Oktober 1715).

Maade vilde være Gidsler for, at deres Herre ikke paa egen Haand sluttede Fred med Sverige.

Planen var ikke ilde lagt, forudsat at man kunde faa Czar Peter til at gaa ind paa den. Men var der mere Udsigt til det end til, at Frederik IV vilde antage det russiske Projekt? Stillingen var bleven en saadan, at de tvende Fyrster nok folte, at de trængte til hinanden eller i det mindste, at de kunde have Gavn af hinanden, men dog samtidig i den Grad vare fulde af gjensidig Mistillid, at ingen af dem kunde tænke sig at virke sammen med den anden, naar han ikke ligesom havde Sikkerhed for hans Troskab. Endelig vilde Czaren ligesaa nødig føre sin Hær bort fra den vestlige Del af Østersøens Kystland og derved opgive sine Planer med Mecklenburg, som Frederik IV vilde se ham fastholde sin Stilling der. Herved var Enighed saa godt som gjort umulig.

Nogle Indrømmelser var Czar Peter vistnok villig til at gjøre. Han var rede til at lade 20 Batailloner overvinde i Kong Frederiks Rige, saaledes at denne kun skulde yde Kvarter og Brændsel til dem, og Kongen maatte, om han ønskede det, henlægge 7—8 Batailloner til Norge, i hvilket Tilfælde han dog skulde forpleje dem; Czaren vilde fremdeles ikke fordre mere end 3 danske Linieskibe til Forstærkning for sin Eskadre i den bothniske Bugt, og han havde intet imod at give Kongen Tilsagn om kun at slutte Fred, saafremt denne opnaaede de Afstaaelser fra Sveriges Side, som han havde nævnet i Kontraprojektet, ja han ønskede ham endog endnu større Landvinding, da det var »hans egen Interesse», at Kongen af Danmark stedse blev mægtigere, Kongen af Sverige derimod stedse svagere¹⁾.

¹⁾ Enten er det en gal Dato, der er givet det paagjældende Aktstykke i Gehejmearkivet, idet det er opført som udstedt den 10. Oktober,

Men i Hovedsagen gav han ikke efter; han stod fast paa at ville gjøre Angrebet imod Skaane næste Foraar med 40 russiske Batailloner. Ej heller Frederik IV vilde fravige sit Standpunkt med Hensyn til Planen om et Angreb næste Aar. Det endelige Udfald blev derfor, at Czar Peter rejste bort den 27. Oktober, uden at Forhandlingen var rykket en Tomme videre.

Da Frederik IV dengang var upasselig og holdt sig inde, fandt den sidste Samtale imellem de tvende Fyrster Sted i Kongens Soveværelse den 26. Oktober. Begge gave hinanden varme Forsikringer om deres Venskab, og Czaren tilsvor Kong Frederik, at han aldrig vilde lade ham i Stikken, men, saa længe Krigen varede, hjælpe ham som en trofast Forbundsfælle¹⁾. Forhandlingerne om at angribe Sverige med forenede Kræfter bleve derfor ej heller opgivne, de skulde fortsættes ad almindelig diplomatisk Vej. Men hvilke Udsigter kunde der være til at blive enige?²⁾

De vare saa meget desto ringere, som nye Vanskeligheder kom til fra en anden Side. Forholdet imellem Rusland og England-Hannover havde i høj Grad forværret sig.

Efter Omslaget i Juli i Kong Georgs og hans Raadgiveres Syn paa de nordiske Forhold havde Admiral Norris gjort den Gavn med sin Flaade, som man kunde forlange.

eller denne Dato er efter gammel Stil. Aktstykket er tydelig Svar paa det danske Kontraprojekt, som var udstedt 12. Oktober.

¹⁾ Memoire fra Westphalen til Czar Peter af 5. November 1718.

²⁾ Den Fremstilling, der her er givet af Forhandlingerne i Kjøbenhavn fra 17. Septbr. til 27. Oktober 1716, er helt igjennem bygget paa Aktstykker i Gehejmearkivet, som ikke tidligere have været brugte. Vistnok har H. P. Giessing: Löwenørn (Kjbh. 1847) S. 180 havt den Dristighed at sige, at han i, hvad han der har anført om disse Forhandlinger, har meddelt det væsentligste af de her nævnte Aktstykkers Indhold. Men han har i Virkeligheden ikke anført et eneste Træk af dem.

Det var endog efter Czar Peters Vidnesbyrd ham, der havde foreslaaet det Togt til Karlskrona, som var strandet paa Gyldenløves Udtalelse om, at han ikke havde Ordre til at deltage deri. Og naar Georg I, som dengang opholdt sig i Hannover, i et Brev, han 5. September skrev til Frederik IV, »af Hjærtet ønskede al mulig Lykke« til Landgangen i Skaane og bad om, at Generallieutenant Bothmar, som overbragte dette Brev, maatte have den Ære at være Vidne til Felttoget i Skaane, stemmede det godt med den Hoidning, Norris udviste. Da Landgreven af Hessen-Kassel, der var utrættelig i at virke for Karl XII, i September søgte at stemme den engelske Regering velvillig imod Kong Karl, fik han ogsaa et koldt Svar, som vakte dennes Harm¹⁾. Admiral Norris og den engelske Statsafsending i Kjøbenhavn Lord Polwarth vidste derfor, at de handlede i Samklang med deres Konges og hans Ministres Synsmaade, naar de arbejdede paa at faa Czar Peter til at tilbagekalde sin Beslutning om ikke at lade Landgangen finde Sted.

Men da denne Beslutning viste sig urokkelig, bragte den alt, hvad der tidligere havde ulmet af Uvilje hos Kong Georg og hans Mænd imod Czar Peter, til at blusse heftig op. De mente, at han havde opgivet Toget, fordi han lurede paa at faa fast Fod enten i Danmark eller Nordtyskland. Naar han sagde, at han vilde angribe Skaane til næste Foraar, var det kun for at faa Lejlighed til at lade sine Tropper overvintre, dels i Danmark, dels i Mecklenburg. A. G. Bernstorffs Forbitrelse over, at Czaren støttede Hertugen af Mecklenburg i at trampe paa sin Adel, hans og Kong Georgs Frygt for, at den russiske Indflydelse i Mecklenburg skulde blive

¹⁾ Brev fra Karl XII til Landgreven af Hessen-Kassel, dat. Lund 31. Okt. i Gehejmearkivet (Samlingen Interceptirte schwedische Briefe No. II). Jvfr. Carlson anf. St. S. 93.

farlig for Hannovers Tarv, og de engelske Ministres Ængstelse for, at Rusland skulde søge at vinde faste Punkter ved den vestlige Del af Østersøen, alt dette smeltede sammen til at skabe en Modsætning imellem Czar Peter og Kong Georg, der let kunde faa farlige Virkninger. Flere Breve imellem de tvende engelske Statssekretærer for de udenrigske Sager, Lord Stanhope, der var hos Kongen i Hannover, og Lord Townshend, som var i London, vise denne Modsætning klart. Strax efter at Budskabet om Czarens Beslutning at opgive Toget til Skaane havde naaet Hannover, skrev Stanhope (25. September¹⁾) til Townshend: «Hvis vi lade Czaren have frit Spillerum, vil han ikke alene gjøre sig til Herre over Danmark; men med de Tropper, han endnu har staaende ved Polens Grænse, kan han lægge sig i Kvarter, hvor han vil i Tyskland.» Og i sit Svar herpaa udtalte Lord Townshend, at Czaren aabenbart arbejdede paa at gjøre sig til Herre over hele Østersøen. Da Landgreven af Hessen-Kassel i Oktober atter henvendte sig til den engelske Regering, fik han et helt andet Svar end en Maaned tidligere. Townshend erklærede ham, at nu vilde det være rette Tid til at udsone sig med Sverige og med forenede Kræfter gaa løs paa Rusland²). Man troede endog i Hannover at vide, at Hertugen af Mecklenburg havde undertegnet en Traktat med Czaren om at afstaa ham sit Land i Bytte for Lifland og andre Egne paa den Kant, og man var saameget mere opskræmmet, som man tiltroede Preussen saavel som Danmark baade Dumhed og Falskhed³).

¹⁾ Jeg gaar ud fra, at Mahon har angivet denne Dato efter ny Stil. Er den efter gammel Stil, bliver den 11 Dage senere.

²⁾ Carlson anf. St.

³⁾ Lord Mahon: History of England from 1713—1783

Czar Peters Beslutning at lade Landgangsplanen falde var ikke blot skjæbnesvanger for Danmark-Norge derved, at den slog en Streg over alle Forhaabninger om at erobre de skaanske Provinser tilbage, men ogsaa derved, at den helt forandrede dets Stilling til dets tidligere Forbunds-fæller. Efter at det nylig havde havt Udsigt til Ruslands kraftige Hjælp og England-Hannovers velvillige Støtte, kom det nu til at staa imellem de tvende Regeringer. Grundlaget for den hele ejendommelige Stilling, som skulde paa-trykke den sidste Del af den store nordiske Krig dens sær-egne Præg, var givet med ét Slag.

Man kunde vistnok tro, at Forholdet ikke havde forandret sig, naar man ser, at der under Forhandlingerne om et Angreb paa Sverige til Foraaret baade fra dansk og fra russisk Side blev udtalt Forhaabninger om Hjælp af en engelsk Flaade; men det er et Spørgsmaal, om Czar Peter har ment dette alvorlig. I det mindste var han allerede inde paa at stille de Stemninger, han vidste, Georg I og hans Ministre havde med Hensyn til hans mecklenburgske Planer, i Forbindelse med den Sendrægtighed og daarlige Vilje, han sigtede Frederik IV for at vise, og han var oplagt til at tro paa hemmelige Rænker fra England-Hannovers Side. Derfor faldt der fra russisk Side under Forhandlingerne i Oktober i stigende Grad skarpe Udtalelser imod Kong Georgs Politik. Da Frederik IV ved en personlig Forhandling med Czar Peter (3. Oktober) havde slaaet paa, at de engelske og hannoveranske Statsafsendinge havde fremsat nogle Forslag til

(Leipzig 1853) I, 237—39. Desto værre ere de Uddrag af Stanhopes og Townshends Breve, som Lord Mahon anfører efter Coxe: Walpole, meget ufuldstændige, og Forfatteren har intet Kjendskab til de Forhold i Norden, som Brevene vedrøre. — Det forekommer mig, at alt hænger godt sammen, naar man stiller Brevene i den Sammenhæng, jeg her har gjort.

ham i Czarens Navn med Hensyn til en fremtidig Aftale, fór Czar Peter op og udbød, at han aldrig havde givet dem et saadant Hverv, det forbavsede ham i høj Grad, at de vilde opkaste sig til Mellemmænd imellem ham og Kong Frederik, da der slet intet var at udjævne; hvis man lod Englænderne og Hannoveranerne have frit Spil, vilde de forstaa at mage det saaledes, at han og den danske Konge ret bleve skilte fra hinanden, han vilde ikke have noget at gjøre med de engelske og hannoveranske Statsafsendinge, førend der var sluttet en Overenskomst imellem ham og Kong Frederik. Det var en let gennemskuelig Hentydning til hemmelige Aftaler med Georg I, naar han endog ligefrem sigtede Kong Frederik for, at denne selv ikke havde villet gennemføre Landgangsplanen, en Sigtelse, der naturligvis blev bestemt tilbagevist¹⁾. Og i denne Stemning harmede det ham at høre de Danske ikke blot lægge særlig Vægt paa Medvirken fra Georg I's Side, men ogsaa foreslaa, at Kongen saavel som Czaren snarest muligt skulde søge at formaa denne Fyrste til at yde Hjælp²⁾. Endnu værre var det, naar det fra dansk Side blev udtalt som utvivlsomt, at man vilde kunne faa Hjælp af en engelsk Flaade til at indeslutte Karlskrona, saafremt Czaren vilde fjerne alt, hvad der vakte Misnoje imod det nordiske Forbund hos det romerske Rige og den engelske Konge, og hvis han gav tilstrækkelig Sikkerhed for, at Roligheden blev bevaret i det romerske Rige³⁾, med andre Ord, hvis han ophørte med at blande sig i Mecklenburgs Forhold. Men intet havde Czar

¹⁾ 14. Oktober.

²⁾ Det blev foruden i det danske Kontraprojekt stærkt fremhævet i et Møde 17. Oktober.

³⁾ Deklaration af Frederik IV af 21. Oktober og Protokol over Mødet den 17. Oktober.

Peter mindre Lyst til. Derfor udtalte de russiske Ministre under Forhandlingerne skarpt, at de vel saa, at Kongen af Danmark belt og holdent havde kastet sig i Armene paa den engelske Konge, og at han ikke vilde slutte nogen Overenskomst med Czaren, med mindre Kong Georg blev optaget med i den.

Der kan ej heller være Tvivl om, at de engelske og hannoveranske Statsafsendinge have gjort deres bedste for at afholde Frederik IV fra at gaa ind paa det russiske Forslag i dets Helhed. Vistnok tilraadete de ham at efterkomme Czar Peters Opfordring til at beholde 15 russiske Batailloner om Vinteren i sine Lande¹⁾, da de saa vilde være fri for at faa dem til Mecklenburg. Efter at Czar Peter var gaaet ind paa at lade 20 Batailloner overvintre i Danmark væsenlig paa de Vilkaar, Kongen havde foreslaaet, haabede Georg I og Bernstorff et Øjeblik at være ude over alle Vanskeligheder, thi de smigrede sig — uvist af hvilken Grund — med det falske Haab, at Czaren heller ikke vilde føre de andre 20 Batailloner og Rytteriet til Mecklenburg for at overvintre der²⁾. Men der har tillige i denne Tid været et Øjeblik, da Bernstorffs og Georg I's Ophidselse ved Tanken om rimeligvis at skulle se Russerne vende tilbage til Nordtyskland naaede en saadan Højde, at de fattede den Plan at faa de Danske til at hjælpe med

¹⁾ Protokol over Konference med de engelske Ministre 20. Oktober.

²⁾ Denne Opfattelse tillægger i det mindste Droysen den hannoveranske Regering (anf. St. S. 177). Jeg tør ikke nægte Rigtigheden heraf, men maa dog gjøre opmærksom paa, at Czar Peter ikke et eneste Sted under Forhandlingerne med Frederik IV i Kjøbenhavn har antydnet, at han vilde lade være at vende tilbage til Mecklenburg med en Del af Hæren. Endnu den 21. Oktober opfordrede Kong Frederik ham stærkt til at lade Nordtyskland i Ro, hvilket netop vil sige til ikke at lægge Tropper i Vinterkvarter her.

at afvæbne Czarens Styrke og sikre sig hans Person, indtil hans Tropper rømmede Danmark og Tyskland. Den dansk-norske Regering slap for at modtage en saadan Opfordring, da Planen strandede paa de engelske Ministres Modstand¹⁾; men Georg I og Bernstorff satte dog et Skridt igjennem, der, hvis Frederik IV var gaaet ind derpaa, vilde have fremkaldt Krig imellem Czar Peter paa den ene Side, Danmark-Norge og England-Hannover paa den anden. Kong Georg opfordrede nemlig den dansk-norske Regering til at være med om at forhindre, at de russiske Tropper bleve førte tilbage til Tyskland, og han lod erklære, at han baade som hannoveransk Kurfyrste og som Konge af Storbritannien vilde staa Kongen af Danmark ved Siden med hele sin Magt i denne Sag. Da Generallieutenant Bothmar paa Hannovers Vegne og Lord Polwarth som engelsk Envoyé udtalte dette 5. Oktober i et Møde af Konseillet, hvor tilige Gyldenløve, Scholten og Dewitz vare tilstede, gjorde det et saa stærkt Indtryk, at der var almindelig Stemning for, »at Kongen ikke kunde afholde sig fra at hjælpe med til at frigjøre ikke blot sine egne, men ogsaa de mecklenburgske Kyster for Landsætning af de russiske Tropper«. Man affattede endog Udkast til det Svar, som i Henhold hertil skulde overgives Czaren²⁾.

¹⁾ Coxe, *Life of Sir R. Walpole* (London 1800) I, 161. Uagtet Coxe ikke angiver nogen bestemt Tid for denne Sags Forhandling, kan der efter hele Sammenhængen næppe være Tvivl om, at den hører til det Tidspunkt, hvortil jeg har sat den. Coxes Fortælling om de engelske Ministres Modstand stadfæstes ved de danske Aktstykkers Tavshed om en saadan Opfordring til Frederik IV. — Naar Brückner: *Peter des Grossen Briefwechsel etc.* 228 lader den engelske Regering alvorlig tænke paa at bemægtige sig Czarens Person og tilintetgjøre hans Hær, viser Stedet hos Coxe, at dette ikke lader sig fastholde.

²⁾ Protokol i Gehejmearkivet. Langebeks *Diplomatarium*.

Var der virkelig Grund til saaledes at gaa England-Hannovers Ærinde og bryde aabent med Czar Peter? Heldigvis fandt Frederik IV en fornyet Overvejelse nødvendig, rimeligvis paavirket af Wibe, der var sengeliggende og derfor ikke havde deltaget i Konseillets Forhandling. Det blev paalagt de fire Medlemmer af Konseillet skriftlig at afgive deres Skjøn. Wibe fraraadede med en omhyggelig Motivering at opfylde Kong Georgs Ønske, da det nødvendigvis vilde føre til «Ruptur» med Czaren. Han bad overveje, hvor farlig Stillingen vilde blive til Sverige, saafremt man ogsaa fik Rusland til Fjende. Alle de Grunde, man kunde have til Misnøje med Czaren, burde efter hans Mening ikke bringe til at overse dette. Ogsaa Sehestedt og O. Krabbe vare nu komne til Besindelse og stemte begge for at afslaa den engelsk-hannoveranske Opfordring. Krabbe skrev jovialt, at det var bedst at «levere dennem (Russerne), ligesom en akcepteret Vexel betales paa det Sted, man haver annammet Varerne eller Pengene»; Sehestedt fremhævede, at det vilde blive Sverige, der kom til at vinde alt ved en Ophævelse af den dansk-russiske Alliance. Helt anderledes stillede I. G. Holstein sig. I Samklang med det antirussiske Standpunkt, hvorpaa han stedse havde staaet og vedblev at staa, gjorde han gjældende, at et godt Forhold til England og det romerske Rige havde større Værd for Danmark end Venskab med Czaren. Man behøvede Kongen af England for at kunne sikre de tyske Provinser, man vilde ved at holde sig til ham baade kunne vinde Styrke til Søs og tillige kunne hævde sine nuværende Erobringer. Han stemte altsaa for, at man skulde gjøre Czaren alle mulige Forestillinger imod at vende tilbage til Nordtyskland; hjalp det ikke, skulde der gives Gyldenløve Paabud om at handle *du concert* med

Norris for at dække saavel de tyske som de danske Kyster imod Russerne¹).

Denne Votering er et tydeligt Vidnesbyrd om, at Wibe og I. G. Holstein endnu vare de tvende modsatte Poler i den dansk-norske Regering. Ligesom Holstein stedse havde ment, at Sømagterne aldrig vilde samtykke i, at Danmark-Norge vandt de tabte Landskaber imod Øst tilbage, saaledes ser man ham her udtrykkelig indskrænke de Fordele, han mente, der kunde opnaas, til at hævde de Erobringer, der allerede vare gjorte, altsaa til de gottorpske Lande og en Del af Svensk Pommern med Rügen. Med fuld Føje havde han 1709 sammen med Chr. Lenthe kæmpet imod, at Frederik IV kastede sig ind i Krigen imod Karl XII; men denne Gang havde Wibe Ret. Holstein oversaa, at et Brud med Rusland nødvendig vilde føre til, at Czar Peter attraaede en Særfred med Sverige, og at Karl XII vilde have det i sin Magt ved en Tilnærmelse til Czaren at faa frit Spillerum til med hele sin Styrke at kaste sig over Norge. Det var derfor rigtig handlet af Frederik IV, at han fulgte Flertallets Skjøn og ikke lagde et Halmstraa i Vejen for, at Russerne kunde vende tilbage til Mecklenburg. Som en Følge af Kong Frederiks Beslutning afholdt Admiral Norris sig ogsaa fra enhver Demonstration imod Russerne²). Men naturligvis

¹) Afskrifter af disse Vota findes i det Langebekske Diplomatarium i Gehejmearkivet.

²) Faa Dage efter Forhandlingerne den 5. Oktober har der været en Sag paa Bano, der i det mindste tilsyneladende staar i en paa-faldende Strid med det Skridt fra Kong Georgs Side, som fremkaldte disse. Der er den 10. Oktober ført en Forhandling imellem danske og russiske Statsmænd og Søofficerer samt Scholten, Dewitz og Norris om et Angreb med forenede Kræfter paa Karlskrona baade fra Sø- og Landsiden, og Forslaget hertil fremsattes af Norris efter Befaling af hans Konge. Medens alle vare enige om, at det var et Foretagende af største Vigtighed, fandt baade Danske og

blev denne Sag ikke længe ukjendt for Russerne, og den maatte i høj Grad ophidse Czar Peter imod Georg I og hans Raadgivere.

8. Sigtelser og Domme med Hensyn til Opgivelsen af Landgangen.

De politiske Stemninger, der udviklede sig samtidig med Czar Peters Ophold her i Kjøbenhavn, have sat deres tydelige Mærke i den historiske Literatur. Ingen kan læse det Afsnit af Czarens saakaldte Dagbog, der vedrører Aaret 1716, uden at mærke den Forbitrelse imod England-Hannover, der greb ham i denne Tid. Med Lidenskabens Overdrivelse fremstilles her alle de Vanskeligheder, han havde havt at kæmpe med, som Hannoveranernes Værk. Det var deres Rænker, der havde bragt de Danske til at mistænke ham for at spille falsk Spil og til at træffe Sikkerhedsforholdsregler imod ham. Norris, hedder det, havde endog faaet Ordre til at angribe de russiske Krigs- og Transport-skibe, saafremt de ikke deltog i Toget imod Skaane. Hvad der afholdt Admiralen fra at adlyde denne Ordre, var alene den Omstændighed, at den var udstedt af det hannoveranske,

Russere, at det nu var for sent paa Aaret dertil, og Norris afsluttede Forhandlingen med at udtale, at man ved en formelig Konvention burde enes om at udføre det til næste Aar. Hans Herre, sagde han, vilde „*du fond de son coeur*“ have ønsket, at det kunde ske strax. — Jeg kan med det Materiale, jeg har til min Raadighed, ikke se anden Forklaring af dette Forslag, end at det har været et Forsøg paa at faa de russiske Tropper førte i en anden Retning end til Mecklenburg. Eller har det været blot Spilfægteri for at indbilde Czaren, at man endnu ønskede Samvirken med ham? Det synes nemlig vanskeligt at forstaa, at han efter at have opgivet Toget til Skaane skulde have villet indlade sig paa sligt.

ikke af det engelske Kancelli¹⁾. Alt dette, fortælles der i Dagbogen, skrev sig udelukkende fra den hannoveranske Minister Bernstorffs Forbitrelse over, at Hertugen af Mecklenburg var bleven gift med en russisk Prinsesse. Det var ham, «dette ondskabsfulde og samvittighedsløse Menneske», der ikke blot havde misbrugt sin almægtige Indflydelse til at ophidse Georg I, men ogsaa havde benyttet I. G. Holstein, Dewitz, Scholten o. a. som sine Redskaber²⁾, saaledes at Rustningerne til Toget imod Skaane vare blevne sinkede, indtil det blev for silde til at drage afsted. «Da vi saa», lader Czaren skrive, «paa Grund af den sene Aarstid ikke kunde gjøre Toget, søgte Bernstorff ved sine Kreaturer at indgyde de Danske den Mistanke, at Russernes Vægtring skrev sig fra en hemmelig Intrigue, og han trængte paa, at Landgangen skulde gaa for sig; men han vidste godt, at, saafremt vi paa en saadan Aarstid indlode os derpaa, vilde vi enten aldeles gaa til Grunde eller i det mindste blive nødt til at danse efter deres Pibe.» Men ikke nok hermed. Da Bernstorffs Haab om at se Russerne blive

¹⁾ Det er ovenfor S. 115 paavist, hvorledes Sammenhængen i Virkeligheden var med denne Plan fra hannoveransk Side. Der har tidlig været Rygter i Gang om, at Norris havde foreslaaet Frederik IV at angribe den russiske Eskadre og Gallejerne ved Kjøbenhavn (Højer I, 317). Maaske skriver dette Rygte sig fra den engelsk-hannoveranske Opfordring til Frederik IV om at angribe Russerne, hvis de vilde landsætte deres Tropper i Mecklenburg. Det er værd at lægge Mærke til, at Fremstillingen i Dagbogen afviger fra den, som den russiske Resident i London, Bestuchef, har givet i en skarp Note, som han Oktober 1720 tilsendte den engelske Regering. Herefter gik den Befaling, Norris nægtede at adlyde, ud paa, at han skulde hindre de russiske Tropper fra at gaa til Mecklenburg (Rabener: *Leben Peters des ersten* S. 626). Af hvad der er fortalt S. 115, kan man se, at denne Ordre til Norris ikke var en blot hannoveransk Befaling.

²⁾ Jvfr. S. 87.

ødelagte slog Fejl, idet Czaren erklærede, først at ville gjøre Toget til Foraaret, truede han de Danske med, at de vilde faa hans Konge til Fjende, om end ikke strax, saa til Foraaret¹⁾. »Ethvert upartisk og forstandigt Menneske«, saaledes ender dette Sted, »kan nu dømme, om dette ikke blot er sket for at hindre os fra at overvintre i Mecklenburg«²⁾.

Ligesaa interessante disse Udtalelser ere som et Vidnesbyrd om Czar Peters Forbitrelse, ligesaa lidt bevise de med Hensyn til England-Hannovers eller den dansk-norske Regerings Forbrydelser. Det er ganske vist ubestrideligt, at Bernstorff og Georg I have havt ondt i Sinde imod ham, efter at han havde opgivet Planen om Landgangen; men selv med Hensyn til dette har han sagt mere, end han kunde staa ved, idet Norris næppe har faaet en saadan Ordre, som han lader ham faa³⁾. Og, hvad der er Hovedsagen, der kan ikke nævnes nogen Kjendsgjerning som Bevis for, at den dansk-norske Regering har villet forsinke Toget, end sige handlet heri efter Tilskyndelse fra Georg I's og Bernstorff's Side. Hvis Afsendelsen af Transportskibene fra Kjøbenhavn til Mecklenburg forsætlig er bleven forhalet i Augustmaaned⁴⁾, har Grunden aabenbart alene været, at man ikke vilde have russiske Tropper over fra Mecklenburg, førend man kunde faa dem alle paa engang, og det kunde ikke ske, inden de preussiske Førselsskibe vare komne fra Pommern til Warnemünde. Selv om Transportfartøjerne vare komne afsted fra Kjøbenhavn den 16. August istedenfor den 29., vilde den russiske Hær ikke være bleven

¹⁾ Meningen af disse uklare Ord maa være, at han ved denne Trusel vilde bringe de Danske til at bryde med Russerne.

²⁾ Bacmeister: Beiträge II, 57 jvfr. 27 og 36.

³⁾ Jvfr. S. 115.

⁴⁾ Jvfr. S. 75.

samlet paa Sjælland tidligere, end den nu blev det, og Czar Peter havde aldrig vovet en Landgang, førend hele Styrken var ført over. Det er saa langt fra, at den af ham saa haardt angrebne General Scholten har villet forsinke Toget, at han tvært imod i Spidsen for Generalkommissariatet stærkt klagede over, at Tiden var trukket ud¹⁾. Oven i Kjøbet havde han intet at gjøre med Afsendelsen af Transportskibene, og det var derfor under Forhandlingerne i Kjøbenhavn slet ikke Scholten, men Judichær, Czar Peter havde klaget over. Overhovedet er det vitterligt, at Generalkommissariatet har virket ivrig for at skaffe baade Fødemidler og Fartøjer rundt omkring fra hele Landet. Men Czar Peter var saa forblindet af sin ophidsede Stemning, at han endog glemte, at de 3 Dragonregimenter, som han selv lod sætte over fra Travemünde, først kom til Øresund i Midten af September. Da den dansk-norske Regering aldrig havde paataget sig nogen Forpligtelse med Hensyn til disse Regiments Overførelse, kan denne Sendrægtighed — hvis man ellers vil bruge et saadant Udtryk — kun skrives paa hans egen Regning²⁾.

¹⁾ Se S. 95.

²⁾ I en Skrivelse fra Czar Peter til Kejseren, dateret Lübeck 2. November 1716, har han, formodentlig af politisk Forsigtighed, slet ikke sigtet de Danske for Langsomhed, men erklæret Forsinkelserne for at være en Følge af, at Gabels Eskadre først sent kunde komme ned fra Norge, og især af, at den storbrittanniske Admiral længe havde savnet fuldstændige Ordre til at støtte Landgangen (Nordberg anf. St. II, 589). — I Følge et Brev til Arveprinsen af Hessen, dat. 29. August og uden Underskrift, men skrevet af en Mand i Nordtyskland, der stod Sverige nær, svarede Czaren England-Hannover og Preussen, naar de klagede over, at hans Tropper bleve saa længe liggende i Mecklenburg, at de vare selv Skylden deri, England ved ikke i Tide at give Norris de nødvendige Ordre, Preussen ved ikke at skynde sig mere med at yde Transportskibene (Interceptirte schwedische Briefe II i Gehejmearkivet).

Hvilket Vidnesbyrd om en ophidset Mands Lidenskab er saa ikke Sigtelsen imod Bernstorff, for at han, efter at Planen til Toget var opgivet, havde stræbt at faa den gjenoptaget, i Haab om, at et Felttog paa en saa sen Aarstid skulde volde den russiske Hærs Undergang! Czar Peter har ikke fremført en eneste Kjendsgjerning som Støtte for en saadan Anklage. Derimod har han selv leveret et uigjendriveligt Bevis for det tomme i hele Fremstillingen at, at Bernstorffs lumske Spil i Kjøbenhavn og Indflydelse her gjorde Opgivelsen af Toget til en Nødvendighed for ham. Det er det Brev, han i Februar 1717 skrev til Feltmarechal Szeremetef med bitre Bebrejdelser over, at denne og de andre Generaler havde hindret Toget til Skaane¹⁾.

Til Trods for Czar Peters Sigtelser, der senere ere blevne gjentagne af andre Forfattere enten fuldstændig eller tildels²⁾, staar det fast, at den danske Regering har ønsket, at Toget maatte ske, jo før, jo hellere, og at der ikke efter Junimaanedes Slutning har været udøvet engelsk-hannoveransk Indflydelse paa at faa Planen dertil opgivet. Den ene Hovedgrund til Forsinkelserne var, at Frederik IV ikke holdt sin Flaade for at være stærk nok til at kunne undvære Gabels Eskadre, da Transporten ellers havde kunnet begynde saa tidlig, at Fartøjerne kunde være gaaede flere

¹⁾ Se ovenfor S. 101.

²⁾ Droysen fremhæver stærkt den hannoveranske Indflydelse anf. St. S. 177. Man finder flere Steder i samtidige Flyveskrifter Hentydninger til, at England-Hannover havde medarbejdet Landgangsplanen, saaledes i *The interest of Great Britain* London 1716 S. 164; men i det samme Skrift nævnes dog ogsaa (S. 167) Skinsyge fra Danmarks og nogle tyske Fyrsters Side som en Hovedhindring for Toget. — *Theatrum Europæum* XXI, 476 har en Hentydning til, at den engelske og hollandske Flaades Komme til Sundet sigtede til at hindre Czarens Planer, naar de bleve farlige.

Gange frem imellem Kjøbenhavn og Mecklenburg. Den anden og vigtigste Grund var, at der ikke i Danmark fandtes et tilstrækkeligt Tal Transportskibe til paa engang at overføre Tropperne fra Warnemünde; Regeringen maatte derfor leje en stor Mængde i Preussen, hvor det var forbundet med et umaadeligt Tidsspilde at faa dem til Raadighed. Man kan visselig bebrejde den dansk-norske Regering, og det strængt, at den viste Skjødesløshed ved Opfyldelsen af Kontrakten med Preussen og derved selv for en Del voldte dette Tidsspilde; men der er et stort Spring derfra til med Føje at kunne sigte den for forsætlig at have villet forsinke Toget. Undtages denne Fejl fra Frederik IV's Side, var det det forarmede Lands Brist paa Hjælpekilder og dets Skibsfarts lave Standpunkt, som Czar Peter kunde anke over; men Trykket deraf følte den dansk-norske Regering langt mere.

Har Czar Peter imidlertid end været uretfærdig, saa er han selv til Vederlag bleven ligesaa uretfærdig angrebet, og kjendelig har Harmen herover virket til at skærpe hans Bitterhed. Næppe havde han ladet Landgangsplanen falde, førend onde Rygter om ham skjøde op som Paddehatte, og de have siden efter en stor Maalestok bredet sig i de historiske Skrifter om denne Tid. Man har vidst, at han kun havde attraaet at volde Kong Frederik store Udgifter, at han havde villet spilde Tiden til Landgangen for saa tilsidst at vægre sig ved at foretage denne, naar det var blevet for silde til at angribe Sverige paa anden Maade, han havde selv higit efter en Særfred med Karl XII, saaledes at det naturligvis skulde gaa ud over Danmark-Norge, ja man har været overtydet om, at han bare havde gjort Toget til Sjælland for at faa Lejlighed til at overrumple Kjøbenhavn og Kronborg. Naar han havde naaet dette, vilde han slutte

sig sammen med Sverige, og da skulde det gaa los paa den Czaren inderlig forhadte Konge af England. A. Hojer er i sit Værk: *König Friederich des Vierten gloriwüdigstes Leben* den Forfatter, som tidligst har givet denne Anklage et skarpt, præcist Udtryk. Hans Angreb paa Peter den store danner det interessanteste Modstykke til Czarens voldsomme Udtalelser om de Rænker, han havde været truet af.

Aldrig har vistnok en urimeligere Sigtelse været fremsat end den, at han har villet angribe Kjøbenhavn. Den er kun et Vidnesbyrd om, hvor opskræmmede Folk bleve, da de saa, at Planen om en Samvirken med Czaren brast, og om hvilken Uvilje imod Rusland der udviklede sig en Tid lang efter 1716 her hjemme. Selv hos en saa selvstændig og skarpt tænkende Mand som Hojer trængte Lidenskaben al besindig Dom tilbage.

Det er indlysende, at i det Øjeblik, Czar Peter vilde prøve paa at erobre Kjøbenhavn, var hans Flaade i Øresund knust. Den dansk-norske Flaade var allerede stærk nok til at gjøre det af med den; men et saadant Overfald fra hans Side vilde strax have bragt ogsaa den engelske Flaade til at slaa løs paa den. Og vel var den russiske Hær større end den danske, den vilde, — naar man ikke regner de russiske Dragoner med, som laa paa Hveen, — være 27000 Infanterister og maaske et Tusend Ryttere imod 10000 Ryttere og 13000 Mand Fodfolk. Men saa havde den danske Hær ikke blot Artilleri, hvad Russerne synes helt at have manglet, men ogsaa Rygstød i Kjøbenhavns Garnison af nationale Regimenter og Byens væbnede Borgerskab. Kunde nogen for Alvor tro, at Czar Peter vilde indlade sig paa at overfalde Kjøbenhavn, naar Byen havde et saadant levende Værn foruden sine efter Datidens

Maalestok ingenlunde svage Fæstningsværker? Og det skulde han have villet vove paa, fjærnet mere end hundrede Mile fra sit Rige uden den ringeste Støtte! Vistnok har man talt om, at han havde villet forene sig med Svenskerne; men hvorledes skulde han have kunnet træffe Aftaler med dem om en Samvirken i rette Tid, han som var skilt fra dem ved Øresund og mange Mile borte fra Karlskrona! Czar Peter havde slet ingen Forkjærlighed for det æventyrlige, og her vilde det have gjældt et Foretagende, der kun kunde kaldes den fuldstændigste Daarskab, forudsat at de Danske ikke helt vare dyssede i Søvn. Men det var saa langt fra, at dette var Tilfældet, at Czaren tvært imod paa en pinlig Maade havde følt, at Regeringen i Kjøbenhavn holdt vaagent Øje med ham. Man huske blot paa, at det var den 7. September, inden nogen af hans Batailloner var bleven ført over fra Mecklenburg, at Vagterne ved Nørre- og Østerport bleve fordoblede og de forskjellige Sikkerhedsforholdsregler trufne, som vidnede om det modsatte af Godtroenhed¹⁾.

Men, har man sagt, Sigtelserne imod Czar Peter have sikre Kjendsgjerninger at støtte sig til. Særlig har man fremhævet, at han havde overført et langt større Tal Tropper til Sjælland, end der var fastsat ved Altonakonventionen, man har endog paastaaet, at der kom dobbelt saa mange. Men dette er en uretfærdig Sigtelse. Peter den store har ikke ført en eneste Infanterist flere til Sjælland, end han allerede i Vinteren 1715—1716 havde sagt, at han vilde lade tage Del i Toget, ikke en eneste flere, end man var bleven enig om i Altona. Der stod ved Kjøbenhavn den 17. September

¹⁾ Se S. 90.

kun hans 3 Garderegimenter¹⁾, i alt 9 eller 10 Batailloner, og 30 Batailloner Linieinfanteri. Derimod havde han ganske vist et stærkere Rytteri, end Konventionen fastsatte, nemlig omtrent 4000 Dragoner og et Par hundrede Kosakker; men i det mindste den langt overvejende Del af dette Rytteri laa paa Hveen, hvor det var uskadeligt. Og medens Folk angave den russiske Hærs Styrke til omtrent 40000 Mand og fortalte, at Russerne, uden at det maatte vides, havde 7—8 Mand i hvert Telt istedenfor 5²⁾, var den Styrke, der laa ved Kjøbenhavn, i Virkeligheden, som nylig anført, ikke over 27—28000 Mand³⁾. — Den Iver, Czar Peter havde vist for at iagttage alt, hvad der vedrørte Stadens Forsvarsvæsen, opfattede man som et ubedrageligt Kjendetegn paa, at han havde ondt i Sinde. Men hvor saa vel Czar Peter en Fæstning, uden at han var lutter Øje for at se, om der ikke var noget at lære for ham selv? Da han en Nat efter en Udflugt var kommen for sent tilbage til Kjøbenhavn og havde maattet overnatte uden for Byen⁴⁾, skal han have anmodet Kongen om Nøglen til en af Stadens Porte og

¹⁾ Regimenterne Preobazinsky, Semonovsky og Astrakansky, af hvilke dog det sidste i hans Dagbog ikke kaldes et Garderegiment. I den Liste over de russiske Regimenter og Batailloner, som staar i denne Dagbog (Baumeister Beiträge II, 58), er glemt et af Regimenterne.

²⁾ I Følge velvillig Meddelelse af Prof. Schiern har et Øjevidne, en dansk Officer, den senere General H. B. Kaas († 1773), i en Autobiografi, han har efterladt sig, angivet den samlede russiske Styrke, der laa udenfor Østerport, til 46000 Mand, ligesom det er ham, der fortæller, hvor mange Mand der laa i hvert Telt.

³⁾ Jvfr. Angivelsen S. 76 om de 30 Batailloners Styrke. Garderegimenternes Styrke angives forskjellig, fra 6000 til 9—10000 Mand.

⁴⁾ Jvfr. om dette Træk P. H. Bruce: *Memoirs* (London 1782) 164, et Skrift, jeg dog nødig nævner, da det paa Grund af sin Upaalidelighed er værdiløst (se Bestuschew-Rjumin: *Geschichte Russlands* I, Mitau 1877, S. 143).

om, at han ogsaa ved Nattetid maatte med noget Mandskab gaa ind i Staden¹⁾. Dette blev saa pustet op til, at han vilde have Lov til Dag og Nat uhindret at kunne marchere med sine Folk ind ad Portene.

Ja, han skal endog have gjort et ligefremt Forsøg paa at overrumple Byen. Man havde, hed det, en Dag pludselig set 15—1600 russiske Dragoner, ledsagede af en Mængde andre Soldater, ride ind imod en af Stadens Porte. Men den vagthavende Lieutenant havde fattet Mistanke og ladet Slagbommen falde, derved var Planen til Czarens Harme bleven hindret, og Frederik IV havde adlet den Lieutenant, der saaledes havde vist Aandsnærværelse²⁾. For ikke at fremhæve andre Besynderligheder ved denne Fortælling, ligger det nær at opkaste Tvivl, om der virkelig har været 15—1600 russiske Dragoner ved Kjøbenhavn, da Hveen var det Sted, hvor den langt overvejende Del af Dragonerne havde deres Lejr³⁾. Ganske falsk har man ladet ham gjøre Toure paa sine Gallejer omkring imellem Øerne for at ud-

¹⁾ Da dette staar i det i russisk Aand affattede Skrift: *Halem: Leben Peters des grossen II*, 178, kan denne Fortælling ikke afvises som et Rygte af blot dansk Oprindelse.

²⁾ Efter en Beretning i *Torms Antegnelser* (Suhm: nye Samlinger II, 35) hed denne Lieutenant Dyssel og blev adlet under Navn af Falkenskjold; men efter en anden Beretning (Schlegel: *Kjøbenhavns Demoleringsvæsen* S. 14) var hans Navn Bertelsen, og han blev adlet under Navnet Cederfeldt. Endnu en tredje Tradition findes hos Brasch: *Vemmetoftes Historie II*, 103 Note, hvorefter Lieutenanten, der ogsaa her hedder Dyssel ligesom hos Torm, blev adlet, fordi han havde anholdt Czaren under en hollandsk Bondeforklædning i Østerport. Her véd Sagnet endog at nævne en bestemt Dag, den 3. August.

³⁾ Riegels *anf. St. II*, 116 kjender endog Datoen for denne Begivenhed, nemlig den 3. August, altsaa samme Dag, da Czaren efter ovenstaaende Sagn gik paa Æventyr som hollandsk Bonde ved Østerport. Men den 3. August var ikke en eneste russisk Dragon kommen over Belterne eller Østersøen.

spejde Riget, og man har i sin Iver for at finde mistænkelige Træk om ham nedladt sig til saadan tom Snak som at fortælle, at han ved en Mønstring havde ærgret sig saaledes over at se den danske Hærs fortrinlige Tilstand, at han i Forbitrelse forlod Mønstringen, en Fortælling, der oven i Kjøbet stemmer ilde med den Kjendsgjerning, at hans Ministre maatte forsvare ham for de danske imod den Sigtelse, at han skulde have udtalt sig ringeagtende om Hærens Ledelse¹⁾. Ikke mindre smaaligt er det, naar man har fundet det højst mistænkeligt, at han ved et Besøg paa Kronborg havde taget Geværet ud af Haanden paa en Soldat, der stod paa Vagt, og trykket det af. Han vilde, sagde man, naturligvis undersøge, om Vagtposterne havde Geværerne ladte, da han tænkte paa at overrumple Fæstningen²⁾.

¹⁾ Se S. 83.

²⁾ Se om disse forskjellige Træk især Hojer anf. St. I, 314 ff. Torms Antegnelser o. s. v. og Riegels anf. St. Da Hojer var nøje knyttet til I. G. Holstein, kunde den Formodning ligge nær, at han har faaet sin Opfattelse fra denne imod Czaren saa ugunstig stemte Statsmand. Men det er værd at lægge Mærke til, at uagtet Holstein i flere Betænkninger fra 1717, dels alene, dels sammen med Dewitz, saa vel som i den af 6. Oktober 1716 (se S. 116), har søgt at fjerne Frederik IV fra Forbindelsen med Rusland og med stor Iver har opregnet alle de formentlige Troløsheder, som Czaren havde gjort sig skyldig i overfor Danmark (I. G. Holsteins Autobiografi i den Ledreborgske Haandskriftsamling), har han dog aldrig iblandt disse nævnt denne Plan til et Overfald paa Kjøbenhavn, som man først og fremmest skulde vente omtalt. Det er et Fingerpeg om, at man ikke i selve Regeringskredsene har troet stærkt paa en saadan Plan, eller om, at man i det mindste snart har ladet denne Mening falde. — Hvor sindige Domme der kunde fældes samtidig med, at de vildeste Rygter trivedes, viser et Brev, der er skrevet 2. December 1716 af en Søofficer eller anden Embedsmand ombord paa Flaaden ved Navn H. Thomæsen (Ny kgl. Samling paa det kgl. Bibliothek 685 c.). Her udtales den Formodning, at det har været Frygt for Mangel paa „fuderage og Subsistence til Armeerne“, som har bragt Czaren til at opgive Toget. Der er ikke Spor til Mistanke om onde Planer.

Men om end denne, den groveste Sigtelse mod Czar Peter afvises som blottet for al Sandsynlighed, ikke mindre end for ethvert Bevis, staar dog den Anklage tilbage, at han havde skiftet Plan, fordi han havde attraaet en Særfred med Sverige eller endog truffet hemmelige Aftaler derom. Det synes utvivlsomt, at dette har fundet stærk Tiltro i Regeringskredsene i Kjøbenhavn. Allerede meget snart vidste Rygtet endog at nævne den Mand, der skulde have spillet Hovedrollen ved disse Aftaler, nemlig Görtz, den navnkundige holsten-gottorpske Statsmand, der dengang for kort Tid siden var traadt i Karl XII's Tjeneste.

Intet var naturligere, end at Rygtet, saa snart Landgangsplanen var opgivet, fik travlt med den Uenighed, der paa Grund heraf skulde være opstaaet imellem Czaren og Frederik IV, og med at Peter den store agtede at slutte en Særfred med Sverige. Holland, hvor der ikke var faa svensksindede, blev i særlig Grad et Arnested for slige Rygter, der endog spillede en stor Rolle i Aviserne. Det var, sagde man, Baron Görtz, der ledede disse Forhandlinger fra svensk Side, Fyrst Kurakin, som var Underhandler paa Ruslands Vegne¹). Springet herfra til Fortællingen om, at der ogsaa var blevet forhandlet paa en lignende Maade, inden Czar Peter havde ladet Planen om Toget imod Skaane falde, var let gjort. Allerede strax efter, at Czaren havde lidt Fornærmelsen ved at se sine Tropper blive udelukkede fra Wismar, skulde han være kommen til at tænke paa, hvad Görtz tidligere havde forestillet ham om en Særfred med Sverige²). Flere nyere Forfattere have stærkt troet

¹) Depecher fra v. Stöcken, dansk Resident i Haag, af 10. og 17. Oktober 1716.

²) *Theatrum Europæum* XXI, 472, hvorfra det formodentlig er gaaet over i Voltaire: *Histoire de l'empire de Russie*
Historisk Tidsskrift. 5. R. III.

paa Paalideligheden af, hvad Datiden fortalte, og fremstille derfor Görtz som den store Maskinmester, der har forstaaet at trække i Traadene paa den rette Maade, indtil han fik Toget mod Skaane kulkastet¹⁾. Naar man husker paa, hvilken Virksomhed den snilde Statsmand vitterlig snart efter udfoldede for at faa Fred i Stand imellem Czaren og Karl XII, er intet ej heller sandsynligere end, at han allerede nu kunde have ønsket paa en saadan Maade at atværgе det Uvejr, der truede Sverige. Men Fortællingerne om, hvad han har udrettet i den Henseende, have ikke andet at støtte sig til end løse og usikre Kombinationer, og det kan godtgjøres, dels at Görtz kun har spillet en saare ubetydelig og rimeligvis slet ingen Rolle ved denne Lejlighed, dels at Czar Peter ikke paa dette Tidspunkt har gjort noget-somhelst Skridt til at slutte hemmelige Aftaler med Sverige.

I December 1715 var Görtz under Stralsunds Belejring første Gang kommen i personlig Berøring med Karl XII, og han rejste i Begyndelsen af 1716 til Sverige, hvor han arbejdede paa at skaffe Kongen de nødvendige Midler til at fortsætte Krigen. Netop nu afbrød Karl XII i Følge et af sine særc Indfald alle diplomatiske Forhandlinger, og der

sous Pierre le grand (1763) II, 140. — Den holsten-gottorpske Statsmand Bassewitz synes endog i sine *Eclaircissements sur plusieurs faits arrivés sous le règne de Pierre le grand* (Büsching, Magazin IX, 311) at henlægge Görtz's Indflydelse til de første Maaneder af 1716.

¹⁾ Det er allerede S. 69 omtalt, hvorledes Brasch ved en beklagelig Fejltagelse er kommen ind paa denne Mening. Fryxell: *Berättelser ur svenska historien* XXIX, 29 og 35 har lagt megen Vægt paa Görtz's Optraeden, men ikke uden at gjøre sig skyldig i en slem Fejl, idet han lader Görtz i Holland forhandle med Fyrst Kurakin et Par Maaneder, førend han i Virkeligheden kom til dette Land. Droysen anf. St. 178 tillægger ligeledes Görtz's Virksomhed stor Betydning ved denne Lejlighed.

blev f. Ex. ikke udstedt en eneste Ordre til nogen Diplomat i Tiden fra Midten af Februar til 5. Juni 1716. Kort Tid derefter blev Görtz af Kongen kaldt til Norge og den 16. Juni sendt til Holland for at underhandle om Fred og Pengelaan¹⁾. Dette giver ikke Indtryk af, at der før Görtz's Rejse har været drevet nogen hemmelig Forhandling imellem Sverige og Rusland²⁾. Det var ogsaa langt fra, at Karl XII vilde indlade sig paa det eneste Vilkaar, ved hvilket han havde kunnet købe sig Fred af Czaren, nemlig paa at gøre nogen Landafstaaelse. Da hans trofaste Ven Landgreven af Hessen-Kassel under Czar Peters Ophold i Mecklenburg i Slutningen af Juni og Begyndelsen af Juli ved Hjælp af en Emissær ved Navn Kettler vilde bearbejde Czaren til at slutte en Særfred med Sverige, og dette indberettedes til Karl, skrev denne til Landgreven (2. August), at han ikke vilde fremsætte noget Forslag, førend Czaren havde tilkjendegivet, hvad han vilde gøre for ham, og han vægrede sig bestemt ved at afstaa Land³⁾.

At Görtz paa egen Haand i denne Tid har søgt at komme i Forbindelse med Czaren, har ingen hidtil kunnet paavise⁴⁾. Medens han i Sommeren opholdt sig i Holland, gjorde han selvfølgelig, hvad han kunde, for at gavne Karl XII. Da han havde det vigtige Hverv at rejse Penge,

¹⁾ Carlson anf. St. 87 og 90.

²⁾ Dog hedder det hos Droysen anf. St.: „Dass Görtz im Juli (!) mit den ausgedehntesten Vollmachten nach dem Haag ging, lässt erkennen, bis zu welchem Punkt bereits die Annäherung gediehen war“.

³⁾ Carlson anf. St. 93.

⁴⁾ Et Sted hos Droysen anf. St. S. 178 antyder, at Görtz i Foraaet 1716 havde faaet Hertugen af Mecklenburg til at forestille Czaren, at Karl havde Lyst til at udsone sig med ham; men Droyssens Citat i Noter siger noget helt andet, idet det derefter er Wellingk, der har faaet Hertugen dertil.

stræbte han at give det Udseende af, at den Fare, der truede Sverige ved det paatænkte Angreb paa Skaane, ikke havde noget at sige. Snart paastod han, at Kong Karl kunde føre en Styrke paa 52000 Mand imod dem, der vilde prove paa en Landgang, snart lod han udsprede det Rygte, at paa Grund af de Klager, som Russernes Uordner i Mecklenburg havde fremkaldt fra Danmarks, Preussens og Storbritanniens Side, havde Czaren erklæret, at han vilde slutte en Særfred med Sverige, saafremt man ikke rettede sig efter hans Ønsker¹⁾.

Samtidig søgte han ogsaa at give Kong Karl det Indtryk, at den Fare, der truede ham ved det paatænkte Angreb paa Skaane, var mindre, end det saa ud til. I en Depeche af 31. Juli, hvori han meddelte, hvad han havde hørt om Styrken af det russisk-danske Landgangskorps, tilføjede han: »Man siger imidlertid, at det skorter paa meget af, hvad der behøves i Krigen, og der kunde let indtræffe Forhold, som vilde bringe det hele Forehavende til at blive til intet, især naar Fjenderne faa Underretning om de Forsvarsforholdsregler, som Eders Majestæt har truffet. Fyrst Kurakin er, efter hvad jeg har erfaret, ikke bleven lidt allarmeret ved at høre, at jeg gjentagne Gange har udtalt, at man i Sverige mere ønsker end frygter en fjendtlig Landgang, fordi en saadan vilde give Eders kgl. Majestæt Lejlighed til at slaa ret et vigtigt Slag og bruge den anselige Krigsudrustning, der er rede, paa en passende Maade og med Gavn. — Man har ogsaa villet forsikre mig, at Czaren i Virkeligheden ikke er overvættes ivrig for en Landgang, men langt snarere har til Formaal under Paaskud af et saadant Foretagende at blive staaende i Riget

¹⁾ Depecher fra v. Stöcken af 28. Juli og 1. September.

eller i Danmark for paa den ene Side at underholde sine Tropper paa fremmed Bekostning, paa den anden Side at gjøre sig selv saa meget mere «respektabel» hos sine Allierede saa vel som hos Kejseren og Riget¹⁾.

Denne Depeche viser klart, at Görtz endnu slet ikke stod i nogen Underhandling med Kurakin og ved ham med Peter, saa at han derved kunde haabe at modarbejde Landgangen. Det er kun paa Rygter om Czarens formodede Planer, saaledes som de vare blevne almindelige efter dennes Optræden i Mecklenburg, at han bygger sit Håab om, at han ikke skal være «overvættets ivrig for Landgangen». For øvrigt stoler han paa Fjendernes mangelfulde Udrustning og paa, at de skulle blive bange ved at høre om Kong Karls kraftige Forholdsregler til Skaanes Forsvar.

Naturligvis kan han derfor godt have stræbt efter at sætte sig i Forbindelse med Kurakin. Da denne i Slutningen af Juli kom til Haag, fortalte en ivrig Tilhænger af Sverige, den polske General Poniatovski, ham, at han havde truffet sammen med Görtz, der havde foreslaaet en Kongres i Finland og ønskede Pas over Rusland til Sverige²⁾. Man kan ikke være i Tvivl om, at Poniatovski har sagt dette efter Görtz's Ønske, og Forslaget om en Kongres i

¹⁾ Denne Depeche er citeret hos Fryxell XXIX, 35, men uheldigvis unojagtig, idet han lader Görtz meddele Kong Karl „*att Ryssland icke skulle i landstigningen deltaga*“. Da jeg efter dette Citat maatte ønske at lære Depechen nærmere at kjende, har Dr. E. Hildebrand, Amanuensis ved Rigsarkivet i Stockholm, vist mig den Velvilje at afskrive alt det af Depechen til mig, som vedrører Landgangsplanen. — Formodentlig er det Fryxells uheldige Citat, der har bragt Droysen (S. 178) til at tro, at Karl XII stolede paa, at et Angreb paa Skaane ikke vilde finde Sted.

²⁾ Szolovief anf. St. XVII, 78.

Finland peger tydelig hen paa Planen om en Særfred. Intet ligger da nærmere end at tænke sig, at Görtz har attraaet at komme i personlig Forbindelse med Kurakin, og den Amsterdamske Gazette meddelte da ogsaa, hvad enten det var sandt eller ikke, at den russiske Diplomat havde modtaget et Besøg af Görtz¹⁾. Men selv om en Forhandling har fundet Sted imellem de tvende Diplomater, har Görtz intet kunnet udrette. Et slaaende Vidnesbyrd derom afgive Breve, som han og den bekjendte svenske Statsmand M. Wellingk have vexlet i Efteraaret 1716. Da skriver Görtz til Wellingk den 17. Oktober, at han nok tror, han kunde udrette noget med Hensyn til at skabe en Udsoning imellem Kong Karl og Czar Peter, naar han blot kunde finde en god Vej til at nærme sig denne²⁾, og Wellingk svarer 14. November, at hvis man bare kan forebygge, at Russerne forlade Tyskland, vil det ikke falde Görtz og ham svært at finde Veje til at faa meddelt Czaren, hvad de ønske. Det er tydeligt, at de ikke tidligere have havt Midler til at kunne sætte sig i Forbindelse med ham³⁾.

Hvad fremdeles Czar Peters egen Synsmaade angaar, da vise hans Breve til Czarinden, Apraxin og Alexej paa en uigjendrivelig Maade, at han i det mindste indtil op i Septembermaaned har været bestemt paa at gjøre Toget til Skaane⁴⁾. Alle Formodninger om, at han allerede efter Wismars Kapitulation havde opgivet Planen imod

¹⁾ Depeche fra v. Stöcken af 1. September, hvor han erklærer, at denne Meddelelse var falsk og aabenbart indrykket i Bladet af Görtz, der vilde have lettroende Mennesker til at tro paa den foregivne Særfred imellem Czaren og Sverige.

²⁾ „pourvu que je trouvasse un bon canal“. Moser: Rettung der Unschuld des Freiherrn Görtz (1776) S. 471.

³⁾ Smstds. 478.

⁴⁾ Dette har Brasch anf. St. S. 422 rigtig set.

Sverige og altsaa hele Sommeren igjennem spillet falsk Spil imod Frederik IV, falde dermed til Jorden. Det synes derimod at være Sandhed, naar Schafirof i Juni fortalte Westphalen, at Czaren havde afvist Forslag om Separatfred med Sverige, som Landgreven af Hessen-Kassel havde ladet gjøre ham¹⁾.

Har Czaren ført nogen oprigtig ment Underhandling med Sverige eller overhovedet besluttet sig til en Særfred med Karl XII, maa det have været i Tiden imellem 8. og 17. September. Allerede det er imidlertid paafaldende, at han i saa Fald 4—5 Maaneder efter skulde have bebrejdet sine Generaler, at de havde faaet ham fra at gjøre Toget. Hvor lidt han ogsaa i denne Tid har nærmet sig Karl, kan man se af, at denne og hans Udenrigsminister, Kansleren Baron Müller, lige til Landgangsplanens Opgivelse opfattede ham som utilbøjelig til at slutte Fred. Endnu den 24. September, altsaa en Uge efter at Landgangen var opgivet, skriver Baron Müller til Cronström, svensk Envoyé i Frankrig, at vel havde Kongen endnu hidtil ikke villet afstaa Petersborg og Ingermanland, men at det ikke var umuligt, at dette kunde ske, naar Czaren engang viste Villighed til at lade det komme til Fred²⁾. Om et saadant Omslag i Czarens Stemning var det, at Budskabet om Spændingen imellem ham og Frederik IV efter Landgangsplanens Opgivelse vakte Svenskernes Haab. Da skrev Karl XII 31. Oktober til

¹⁾ Depeche fra Westphalen af 27. Juni. Dette er aabenbart den samme Forhandling, der omtales S. 131.

²⁾ „*bien qu'il ne soit pas impossible que cela se puisse arriver après et lorsque le Czar aura fait voir de la facilité de son côté pour parvenir à la conclusion de la paix avec ce prince*“ (Samlingen: Interceptirte schwedische Briefe II i Gehejmearkivet).

Landgreven af Hessen-Kassel, at han haabede, Czaren nu, da Landgangen var opgivet og det var kommet til Uenighed imellem ham og Kongen af Danmark, vilde vise sig mere imødekommende, end han tidligere havde været¹⁾. I god Samklang hermed havde han otte Dage i Forvejen (23. Oktober) skrevet til Görtz: «Ligesom jeg allerede tidligere ikke har havt noget imod at laane Øre til de partikulære Fredsforslag, som til Tid og anden ere blevne gjorte mig, saa af den ene, saa af den anden af mine Fjender, men som de atter have ladet falde igjen, saaledes er jeg ej heller nu utilbøjelig til efter det franske Hofs Raad at slutte en separat Fred med Czaren under den Splid, som er opstaaet imellem ham og hans Forbundsfæller, især Kongen af Danmark; men jeg vil dog ikke være bunden til at slutte en saadan med ham fremfor med alle andre, saaledes at jeg ikke skulde kunne knytte en separat Forhandling med Danmark, naar denne Krone tilbød bedre Vilkaar end Czaren»²⁾.

Man ser tydelig, at Landgangsplanens Opgivelse efter Karls og hans Udenrigsministers Mening havde skabt en hel ny politisk Stilling. Tidligere i Aaret havde de følt Umuligheden af med Fordel at underhandle med Czaren. Denne havde ikke gjort nogetsomhelst imødekommende Skridt. Nu

¹⁾ Dette Brev, dateret Lund, findes ogsaa i Samlingen: Interceptirte schwedische Briefe II i Gehejmearkivet. Med det stemmer nøje et Brev til den samme Fyrste og af samme Dato, som Baron Müller har skrevet, og som findes sammesteds.

²⁾ Danske Samlinger 2den Række I, 294. Jvfr. hermed et Brev af samme Dato fra Müller til Görtz (Interceptirte schwedische Briefe II), hvor det hedder: „*Vos raisonnemens à l'égard de la facilité future de nos ennemis pour souhaiter la paix depuis que leur grand dessein de la descente s'est avorté sont bien fondés*“. Görtz har, det er klart, meddelt sit Skjøn om Stillingen, men ikke Til-sagn fra Czarens eller Kurakins Side.

derimod tror Karl, at der kan være Udsigt til at vinde noget ved Underhandlinger enten med den ene eller den anden af de formentlig splidagtige Forbundsfæller. Naar man har saadanne svenske Aktstykker for sig, fatter man Tro til Sandheden af, hvad en imod Czar Peter venlig sindet Forfatter, Bergmann, har sagt i Henhold til russiske Kilder, at Czarens Breve fra Sommeren 1716 ikke indeholde Spor af Görtzske Intriguer¹⁾.

Naturligvis staar den Mulighed tilbage, at Fyrst Kurakin, enten i Henhold til Udtalelser af Görtz eller blot paa Grund af sit eget Syn paa Stillingen, har forestillet Czar Peter, at der rimeligvis vilde blive Udsigter til en Særfred med Sverige, hvis han opgav Landgangen, og at saadanne Forestillinger kunne have havt nogen Vægt hos ham i et Øjeblik, da han var opfyldt af Tanken om Vanskelighederne ved et Vinterfelttog i Skaane, og da han baade af den ene og den anden Grund nærede Mistillid til de Danske. Han kan have tænkt sig, at det vilde være dobbelt urigtigt at udsætte sig for store Farer, naar der var Mulighed for en Særfred med Sverige. Men intet vides om saadanne Forestillinger fra Kurakins Side, om hvilke der dengang var Rygter, og selv om Czaren skulde have faaet slige Tanker, forhindrer det ikke, at Frygten for de militære Vanskeligheder og Mistilliden imod de Danske har været det, der væsenlig førte ham til at opgive Toget. Under alle Omstændigheder ere disse sidste Hensyn fuldkommen tilstrækkelige til at forklare Omslaget i hans Holdning²⁾, og med hvilken Ret

¹⁾ Bergmann: Peter der Grosse IV, 106.

²⁾ Naar Rygtet fortalte (Hojer anf. St. S. 315), at en af hans Grunde til at blive opbragt paa Danmark og derfor til at svige det var, at Frederik IV ikke vilde overlade ham Karlskrona, da har Folkesnakken atter her været paa Vildspor. Der har under

leder man da efter skjulte Motiver dertil? Czar Peter kan kræve samme Retfærdighed som enhver anklaget, at man skal bevise den Sigtelse, der er rettet imod ham, eller i det mindste fremføre saadanne Kjendsgjerninger, at Mistanken bliver i højeste Grad sandsynlig. Men i dette Tilfælde kan intet anføres imod Czaren undtagen Rygter og Formodninger, hvorimod vægtige Grunde tale imod de opstillede Paastande. Saa længe derfor indtil nye Oplysninger stille Sagen i et nyt Lys, bør man ligesaa fuldt frikjende ham for at have villet svige Frederik IV, som man paa den anden Side maa afvise den Sigtelse, han har rettet imod den dansk-norske Regering for efter Tilskyndelse af Georg I og A. G. Bernstorff at have sinket Rustningerne til Toget og derved gjort det nødvendigt for ham at lade Planen falde.

Der er saa meget mere Grund til her at paavise, hvor uretfærdigt Rygtet har været imod Czar Peter, som den Opfattelse af hans Holdning 1716, der aldeles har havt Overmagten i den danske historiske Literatur, har været bestemt ved de ugunstige Dømme, der paa Frederik IV's Tid bleve fældede om ham her i Landet. Som Hojer, Gebhardi, Sneedorff og Riegels¹⁾ dømte i forrige Aar-

alle Forhandlinger imellem Czar Peter og Frederik IV aldrig været Tale om, at Karlskrona skulde tages fra Sverige. Formodentlig er Rygtet opstaaet af Gyldenløves Vægring ved at sejle til Karlskrona (se S. 73).

¹⁾ Ogsaa hos Mallet i *Histoire de Danemark*. Genève 1788. IX, 388 ff. Derimod har Suhm i *Historien af Danmark, Norge og Holsten udi tvende Udtog* (Kbhvn. 1776) S. 158—159 brugt forsigtige Udtryk om Striden imellem Czaren og Kongen. Han har maaske her fulgt Holberg: *Introduction til de europæiske Rigers Historie med et nyt Tillæg* (Kjøbenhavn 1757) (S. 655) og den danske Oversættelse af J. Hübner: *Korte Spørgsmaal af den politiske Historie III* (1747) S. 721, hvor man begge Steder ser udtalt, at Grunden til Landgangens Opgivelse ikke er bleven bekjendt.

hundrede, saaledes er i dette Aarhundrede Czarens Færd bleven fremstillet af G. L. Baden, Allen, Barfod, Garde, Vaupell og mange andre¹⁾. Disciplene lære den Dag idag i vore Skoler, at Czar Peter under Venskabets Maske stræbte at overrumple Kjøbenhavn og Kronborg. Den Autoritet, som med Føje er bleven tillagt A. Hojers i mange Henseender særdeles værdifulde Værk om Frederik IV's Historie, har endog virket til, at Forfattere udenfor Danmark ligesaa vel som her hjemme have optaget den af ham fastslaaede Opfattelse af Czar Peters Politik i Sommeren 1716 uden kritisk at gaa den paa Klingen²⁾.

¹⁾ Brasch anf. St. 423—424 har rigtig set, at Sigtelsen imod Czaren for at have villet angribe Kjøbenhavn er urimelig; men han har isteden derfor opstillet en ligesaa uheldig Gisning om, at Peter tragtede efter at gjøre sig til Herre over en Del af Sundprovinserne.

²⁾ F. Ex. Schlosser: Geschichte des achtz. Jahrhunderts; Hermann: Geschichte des russischen Staats; Fryxell: Berättelser o. a. Den nyeste bekjendte Historiker, der er kommen ind paa den her omhandlede Sag, er Professor Brückner i Dorpat, i hans tidligere citerede Værk om Peter den store, hvor han S. 434 Note 2 udtaler sig meget varsomt, idet han mener, at Forholdene ikke endnu ere tilstrækkelig opklarede til, at man kan fælde en Dom om dem. Medens Professor Schirren i Kiel derefter i en Recension over Brückners Værk i Göttinger gel. Anzeigen 1880 Nr. 30 har paastaaet, at det i Rusland udgivne Værk: Materialien zur Geschichte der russischen Flotte (1865—1869), indeholder vigtige Oplysninger om den politiske Stillings Udvikling 1716, har Brückner i et Svar paa denne Recension i Sybels Historische Zeitschrift 45 Bind S. 480 bestemt nægtet dette. Hvem af de tvende Historikere der har Ret, har det været mig umuligt at danne mig en Mening om, da det omtalte russiske Værk ikke findes paa noget Bibliothek her i Byen. Ogsaa i sin Afhandling Peters des Grossen Briefwechsel o. s. v. S. 227 har Brückner erklæret, at Aarsagerne til, at Toget gik overstyr, endnu ikke ere oplyste.

9. Tilbageblik og Slutning.

Hvis de Resultater, hvortil denne Undersøgelse har ført, ere rigtige, bortfalder det pikante, der ligger i en Understrøm af mer eller mindre rænkefulde Planer enten paa den ene eller paa den anden Side. Men for ikke at tale om, at Sandheden skal frem, hvad enten den er pikant eller ikke, bevarer det hele Forhold mellem de paagjældende Fyrster dog en stor Interesse. Det er mærkeligt at se, hvorledes baade Czar Peter og Frederik IV have ønsket at gjøre Toget imod Skaane, hvorledes ingen af dem har tænkt paa at svige den anden, og hvorledes dog den gjensidige Mistillid i Forbindelse med forskellige uheldige Omstændigheder ødelægge al Samvirken.

Vi have set den mecklenburgske Tvist virke til at nære det Stof til gjensidig Mistro, der var en Arv fra Krigens tidligere Aar. Denne Mistro var af en forskjellig Natur. Selve de Statsmænd i Danmark, der havde ønsket et Forbund med Rusland, havde meget godt vidst, at de ved at medvirke til at knuse Sveriges Stormagtsvælde vilde fremme Udviklingen af en anden Magt ved Østersøen, der i Tiden kunde blive farlig for den dansk-norske Stat. De havde valgt dette som den mindre Fare i Sammenligning med den større, hvormed de ingenlunde uden god Grund mente, at Sveriges Politik truede ved det Forbund med Gottorperne, der siden Karl Gustavs Tid havde været en næsten urokkelig Del af det svenske politiske System og efter Karl XII's Tronbestigelse var blevet farligere end nogensinde. Men jo mindre Frederik IV og hans Raadgivere stolede paa, at Venskabet med Czar Peter kunde bevares i Længden, desto mere mente de at maatte være paa deres Post overfor hans Udvidelsespolitik og despotiske Vilje, der var saa meget mere trykkende og saa meget

farligere, som hans store Herskerevner fuldt svarede til den Magt, han raadede over.

Denne Synsmaade have vi kunnet følge hos den dansk-norske Regering igjennem hele Sommeren 1716; men hvor naturlig den end var, og hvor godt man end kan forstaa, at Frederik IV, naar han havde den mægtige og voldsomme Czar tæt paa Livet af sig, maatte holde Forsigtighedsforholdsregler for at være nødvendige, kunde det kun være højst uheldigt, at han derved tirrede den Mand, hvis Forbund han ikke ønskede at undvære.

Czar Peters Mistillid var af en anden Slags. Han havde ingen Tro til, at man fra dansk Side anstrængte sig alvorlig, og hvad der fra først af nærmest var Kritik over formentlig Brist paa Dygtighed og Energi, blev skærpet ved hans Ærgrelse over at se, hvorledes der blev holdt Øje med ham, og ved Uvilje imod bestemte enkelte Mænd i Kongens Raad og iblandt hans Generaler. Saa blev den Tanke levende hos ham, at man misundte ham hans Storhed, og at man i det mindste ønskede at holde ham borte fra den vestlige Del af Østersøens Bækken. Idet Mindet om den Krænkelse, han havde lidt ved Wismars Kapitulation, atter blev levende hos ham, stillede han den Modstand, han havde mødt og stadig mødte i det mecklenburgske Spørgsmaal, sammen med den daarlige Stemning, han mente at mærke hos den dansk-norske Regering. Mistanken om, at denne aabnede Øret for onde Indflydelser fra hannoveransk Side, fik mere og mere Magt over ham.

For en stor Del var dette uheldige Forhold en nødvendig Følge af den givne politiske Stilling; men dog kan hverken Frederik IV eller Czar Peter siges fri for ved Fejlgreb at have foreget Vanskelighederne ved at komme til Enighed og for altsaa at have forskyldt Planens Opgivelse.

Frederik IV har ved sin Mistænksomhed tirret Czar Peter mere end nødvendigt ved flere enkelte Lejligheder, det er muligt, at han paa nogle Punkter kunde have vist større Energi i at drive paa Hurtighed i Rustningerne, og han har utvivlsomt ved den uheldige Ledelse af Sagen om de preussiske Transportskibe voldt et Tidsspilde paa 14 Dage, der maaske har virket stærkt med til, at Czaren opgav Planen. Men denne har paa sin Side i sin Dom over den dansk-norske Regering overset Vanskeligheder af væsenlig Betydning, som den havde at kæmpe med, han domte uretfærdig, naar han sigtede den for Brist paa Iver, og han saavel som hans Generaler havde afgjort Uret ved at mene, det var for sent paa Aaret at gjøre et Angreb paa Skaane den 21. September. En kraftig Krigsførelse havde kunnet tilføje Karl XII et knusende Slag endnu i Efteraaret.

Naar der i denne Afhandling er blevet gjort et Forsøg paa at gennemføre en indtrængende Undersøgelse over Landgangsplanen imod Skaane og dens Opgivelse, er det ikke blot, fordi det har Interesse at se, hvad der var Grunden til, at Czar Peter lod Planen falde, men endnu mere, fordi dette Skridt af ham har havt Følger af allerstørste Vigtighed. Det har omskabt den hele politiske Stilling under den store nordiske Krig, og, hvad der, set fra et særlig dansk Standpunkt, er endnu vigtigere, det har grundlagt et Forhold imellem Frederik IV og Czar Peter, der har havt Virkninger paa Nordeuropas Historie i hele den følgende Tid.

I Marts 1716 havde den dansk-norske Udenrigsminister Chr. Sehestedt udtalt for Kongen sin Glæde over det faste Baand, der knyttede Sveriges Modstandere sammen¹⁾; men

¹⁾ Betænkning af 16. Marts 1716 i Haandskriftsamlingen paa Ravnholt.

hvor slapt var dette ikke nu blevet? Istedenfor at man fra dansk-norsk Side havde haabet med Ruslands Hjælp at erobre Sundprovinserne tilbage, havde man nu baade maattet lade dette Haab falde og saa sig tillige bragt i et spændt Forhold til Rusland. Den Spire til gjensidig Mistillid, der fra først af havde været Forbundets Kræftskade, havde fundet den rigeste Næring i Sommeren 1716, man var kommen til Randen af et formeligt Brud. Det fælles Fjendskab imod Sverige formanede endnu til at holde sammen, og skjønt Forhandlingerne i September og Oktober om med forenede Kræfter at angribe Karl XII til Foraaret vare strandede, havde dog begge Fyrster været enige om at fortsætte disse Forhandlinger i Løbet af Vinteren; men Udsigterne til Enighed vare kun ringe. Oven i Kjøbet hang Forholdet imellem Frederik IV og Czar Peter nøje sammen med Udviklingen af Forholdet imellem Rusland og England-Hannover. Hvis den Splid, der havde slaaet Rod imellem disse Magter, ikke udjævnedes, hvor vanskelig vilde da ikke den dansk-norske Stat blive stillet! At komme til at staa midt imellem Rusland og England-Hannover var omtrent det værste, der kunde times Staten, og saa var det desuden paa et Tidspunkt, da man i Karl XII havde en Nabo, fra hvis Side man ikke havde Ret til at vente andet end et uforsonligt Fjendskab. Den tyske Kejser var stærkt gottorpsksindet og Forholdet til ham derfor ikke uden Vanskeligheder, Frankrig gjaldt for at være afgjort svensksindet, og Preussens Politik var det umuligt at bygge paa. Højest uhyggeligt var det at høre Rygtet fortælle om, at Fyrst Kurakin og Görtz underhandlede med hinanden, og vistnok svor Kurakin med de dyreste Eder, at disse Rygter vare falske, at han, ligesom han stedse tidligere havde gjort, saaledes ogsaa fremdeles vilde handle oprigtig efter Aftaler

med det danske Diplomati, og at han aldrig fra sit Hof havde faaet Paabud om andet¹⁾; men kunde man efter den Forandring, som nu var sket i Forholdet til Rusland, stole derpaa? Paa den anden Side var det bekjendt, at England og Frankrig havde nærmet sig hinanden og endog sluttet et Forbund, som det kunde antages, at ogsaa Holland vilde tiltræde, og hvem kunde være sikker paa, at ikke det svensksindede Frankrig drog England over paa Sveriges Side? Var Europas hele Stilling i dette Øjeblik uklar, saa havde den dog tillige en for den dansk-norske Stat truende Karakter, medens Sveriges Udsigter mægtig havde forbedret sig. Saafremt Karl XII forstod at drage Gavn af sine Fjenders Splid, kunde han endnu frelse en Del af det tabte eller i det mindste vinde Vederlag for en Del deraf. Hvem kunde være dygtigere i at arbejde for dette Maal end den Mand, som nu var bleven Kong Karls højre Haand, den snilde Görtz? Men hvis Forholdene vedbleve at udvikle sig heldig for Sverige, hvem vilde vel Görtz i den Grad arbejde paa at gjøre til Ofret som netop Danmark-Norge? Han havde sit diplomatiske Nederlag ved Tønningen at hævne og et glødende Had at tilfredsstille.

¹⁾ Depeche fra v. Stöcken 10. Oktober.

Tillæg.

I.

(Uddrag.)

Off- und defensiv- Allianztractat zwischen Ihr: Königl. May^t zu Dännemarck, Norwegen und Ihr: Königl. May^t von Gros-Britannien als Churfürst zu Hannover wider Schweden. Datirt im Königl. Haupt-Quartier in Mecklenburg den 26. Junii 1715.

§ 1.

Forbundet tilsigter at opretholde „die Ruhe des Reichs „und sonderlich der Ober- und Nieder Sächsischen Kraysse“, . . . „welches Foedus . . . wegen der in Teutschland gelegenen Schwedischen Provintzen gehalten werden soll, wie nachstehet“.

§ 2.

Afstaaelse af Hertugdømmerne Bremen og Verden til Kongen af Storbritannien „und Dero Erben und Nachkommen „der Chur *in perpetuum*“.

§ 3.

„Wir wollen die würekliche Tradition und Auslieferung „alles dessen, was Wir vom Herzogthum Brehmen itzo im Besitz haben . . . 14 Tage nachdem die zu Hannover zur „Regierung heimgelassene Geheimbte Rätthe es schriftlich verlangen . . . , jedoch dass zu gleicher Zeit bey diesem *Actu Traditionis* die würekliche Declaration des Krieges gegen „Schweden abseiten Sr. Königl. May^t in Gross-Britannien, wie „auch die Bezahlung der im Artic. 7mo hiernechst stipulirende „Geld-Summe durch gültige acceptirte Wechsel geschehen soll.“

§ 4.

Løfte fra Kongen af Danmarks Side om at hjælpe til at maintainere og garantere Kongen af Storbritannien og hans Efterkommere Besiddelsen af de tvende Hertugdømmer „*contra quoscunque*“. Derfor „versprechen Wir, . . . dass wir . . . mit

„8000 Mann, worunter 3000 Mann zu Pferde, an Reutern oder „Dragonern, innerhalb Sechs Wochen *a die requisitionis* unfehlbar „assistiren wollen“.

§ 5.

Den samme Hjælp skal ydes, naar „Se. Königl. May^t in „Gross-Brittannien in Dero übrigen Teutschen Landen entweder „von Schweden selbst oder zu Faveur von Schweden von Jemand „anderst . . . in specie von der Crone Franckreich währenden „itzigen Nordischen Krieges sollte angegriffen, oder sonst ver- „gewaltiget werden“.

§ 6.

Løfte fra den storbrittanniske Konges Side om fra den Dag, det bremiske Land bliver overdraget ham, „in den Krieg „wider Schweden durch wärckliche Ruptur zu treten“.

§ 7.

Løfte fra den sammes Side om, naar det bremiske Land overdrages ham, „zu gleicher Zeit an Uns durch gültige in Ham- „burg acceptirte Wechsel auf einmahl die Summa von Drey-mahl „Hundert Tausend Reichsthaler an gedoppelten Marcks-Stücken, „oder zwey Drittelen, nach dem Leipziger Müntz-Fuss de a^o 1690 „ . . . auszahlen zu lassen, und sollen die von dem Herzogthum „Brehmen an Uns noch nicht bezahlte Contributions-Gelder, und „bis an den Tag der Tradition fällige Restanten . . . Uns aller- „dings verbleiben und . . . richtig ausgezahlet werden“.

§ 8.

Hvis Krigen med Sverige endnu varer 1. Maj 1716 og Stralsund og Rügen endnu ikke paa den Tid ere erobrede fra Sverige, vil Kongen af Storbritannien, saafremt han ikke selv er optaget af Krigsoperationer imod Sverige og dets Forbundsfæller, udbetale fra 13. Maj at regne i Løbet af et Aar qvartaliter en Sum af 50000 Rdlr., saafremt ellers Krigen varer et helt Aar.

§ 9.

Kongen af Storbritannien vil bruge alle „gute Officia“ hos Parlamentet under dets nuværende Samling for at faa det til „fordersamst“ at træffe Forholdsregler til Afdrag og Udbetaling af „dasjenige, was die Crone Dännemarck an die Crone Gross- „Brittannien vermöge des Tractats de A^o 1701 vor Sich an

„Subsidien, und wegen der im letzten Kriege gegen Franckreich
„in Gross-Brittannischen Sold gestandene Königl. Dänische Troupen
„restirenden Arrerages noch zu fordern haben“.

§ 10.

I Tilfælde af Angreb paa den danske Konges tyske Rigs-
lande eller paa Kongeriget Danmark under den nuværende
nordiske Krig vil Kongen af Storbritannien inden 6 Uger *a die Requisitionis* yde en Hjælp paa 6000 Mand, hvoriblandt
2000 Ryttere, dog saaledes at, hvis det er de danske Øer, som
blive angrebne, skulle Hjælpetropperne kun bruges til at dække
Hertugdømmerne Slesvig og Holsten eller, hvis det behøves, da
ogsaa Grevskabet Oldenburg. Forøvrigt skulle begge Parter
„nach Erforderung der Umstände“ hjælpe hinanden „mutuelle-
„ment mit aller Macht und aus allen Kräften“, og man skal
søge „des Königs in Preussen May^t mit in diesem Engagement
zu ziehen“.

§ 11¹⁾.

Den storbritanniske Konge lover „Uns, unsere Erben und
„Nachkommen bey dem Besitz, Genuss und Eigenthum des
„fürstlichen Antheils vom Herzogthum Schleswig *contra quos-*
„*cunque* kräftigst maintainiren und garantiren helfen zu wollen“,
og, naar det behøves og det kræves, da inden 6 Uger *a die*
Requisitionis at yde den i § 10 fastsatte Hjælp „auch übrigen
„nach Erforderung der Umstände mit aller Macht und aus allen
„Kräften beystehen“.

§ 12.

„Was aber dem fürstlichen Hause Holstein Gottorf anstatt
„seines bisherigen Antheils vom Herzogthum Schleswig etwa
„anderweit zuzuwenden, das soll auf den itzigen Convent zu
„Braunschweig verwiesen werden.“

§ 13.

Om Krigsoperationer i Forbindelse med Kongen af Preussen
imod Rügen, Svensk-Pommern indtil Peenefloden og Wismar,

¹⁾ §§ 11 og 12 samt Deklarationsparagrafen om § 12 ere aftrykte
in extenso i G. Thomsens Afhandling: Om de fransk-
engelske Garantier for Slesvig 1720 S. 7 (Antislesvig-
holstenske Fragmenter 1ste Bind (Kjøbenhavn 1848)).

„welche Insel und Pommersche Länder sodann die Crone Dänne-
 „marck Erb- und Eigenthümlich behalten solle, und Se. May^t in
 „Gross Brittanien Sie dabey auf eben die Weise, wie in denen
 „nächst vorhergehenden beyden Articuln festgestellet worden,
 „mainteniren und garantiren helfen wollen“.

§ 14.

„Wismar aber soll zu einer freyen Reichs Stadt gemacht,
 „die allda befindliche Fortifications gäntzlich geschleiffet.“ Af
 Byens Omraade skal dog Amtet Neu Kloster overlades det
 fyrstelige Hus Mecklenburg, hvis det forholder sig neutralt
 under denne Krig. Tolden ved Warnemünde skal ophæves *in*
perpetuum.

§ 15.

Om Stettin og de andre Distrikter af Forpommern samt
 Usedom og Wollin skal der træffes Overenskomst med Kongen
 af Preussen.

§ 16.

Opnaar nogen af det holsten-gottorpske Hus nogensinde
 den svenske Krone, skal hans Del af de holstenske Lande til-
 falde den nærmeste Agnat, og det skal „nie verstattet werden,
 „dass ein König von Schweden etwas in Hollstein besitze“.

§ 17.

Da Kongen af Storbritannien stedse maa have alle sine
 Tropper rede til at hindre, at Kongen af Sverige faar Hjælp
 fra Hessen eller overhovedet fra Øvretyskland, vil den danske
 Konge ikke for det første kræve Trophehjælp af ham til Opera-
 tionerne i Pommern, men meget mere, hvis det bliver nød-
 vendigt, sammen med Kongen af Preussen komme ham til
 Hjælp. Ophører imidlertid al Fare fra Hessen og Rhinegnene,
 vil Kongen af Storbritannien hjælpe med til Operationerne
 imod Sverige Øst for Elben.

§ 18.

Bestemmelser om, hvorledes Hjælp skal ydes, naar flere
 Forbundsfæller samtidig kræve den.

§ 19.

Bestemmelser om Kommando, Forplejning o. s. v.

§ 20.

Om Hjælp til de kursaxiske Lande, hvis disse blive angrebne af Svenskerne.

§ 21.

Om Nødvendigheden af Hjælp fra Kejserens Side, hvis nogen Magt i Riget eller Frankrig vil optræde til Gavn for Sverige, ligesom man ogsaa vil behøve kejserlig Approbation med Hensyn til Erobringen og Fordelingen af de svenske Lande i Tyskland. Man vil derfor i Forbindelse med Kongen af Preussen søge at faa denne Approbation og eventuel Assistance.

§ 22.

Man vil strax efter at have undertegnet denne Forbunds-traktat give Czaren Meddelelse om den og søge ogsaa at faa hans Hjælp.

§ 23.

„Kein Theil soll ohne des anderen Wissen und Mitbelieben „in einige separate Handlung von Frieden oder Stillstand der „Waffen mit Schweden sich einlassen, viel weniger dieselbe „schliessen. Und verspricht man sich reciproce hiemit bündig „und unwiederrufflich, dass man keinen Frieden mit Schweden „machen wolle, biss man sich beyderseits in ruhiger und sicherer „Possession der einem jeden Theil, vermöge dieses Foederis, „destinirten Schwedischen und respective Schleswigschen Landen „befinden wird.“ — De i §§ 4, 5, 10, 11 og 13 indeholdte Garantier skulle ogsaa gjælde *in perpetuum* efter Freden med Sverige.

Storbritannisk Deklaration om § 12 af denne
Traktat.

Det fastsættes herved, „dass, wann allenfalls und wider „alles Vermuthen dem fürstl. Hause Gottorf für sein Antheil „des Herzogthums Schleswig einige Satisfaction, oder etwas „davor sollte zuerkannt werden, Se. Königl. May^t in Gross „Brittannien mit Sr Königl. May^t in Dännemareck, Norwegen „darinnen zu gleichen Theilen gehen wollen“.

„Subsidien, und wegen der im letzten Kriege gegen Franckreich
„in Gross-Brittannischen Sold gestandene Königl. Dänische Troupen
„restirenden Arrerages noch zu fordern haben“.

§ 10.

I Tilfælde af Angreb paa den danske Konges tyske Rigs-
lande eller paa Kongeriget Danmark under den nuværende
nordiske Krig vil Kongen af Storbritannien inden 6 Uger *a die Requisitionis* yde en Hjælp paa 6000 Mand, hvoriblandt
2000 Ryttere, dog saaledes at, hvis det er de danske Øer, som
blive angrebne, skulle Hjælpetropperne kun bruges til at dække
Hertugdømmerne Slesvig og Holsten eller, hvis det behøves, da
ogsaa Grevskabet Oldenburg. Forøvrigt skulle begge Parter
„nach Erforderung der Umstände“ hjælpe hinanden „mutuelle-
„ment mit aller Macht und aus allen Kräften“, og man skal
søge „des Königs in Preussen May^t mit in diesem Engagement
zu ziehen“.

§ 11¹⁾.

Den storbritanniske Konge lover „Uns, unsere Erben und
„Nachkommen bey dem Besitz, Genuss und Eigenthum des
„fürstlichen Antheils vom Herzogthum Schleswig *contra quos-*
„*cunque* kräftigst maintainiren und garantiren helfen zu wollen“,
og, naar det behøves og det kræves, da inden 6 Uger *a die*
Requisitionis at yde den i § 10 fastsatte Hjælp „auch übrigen
„nach Erforderung der Umstände mit aller Macht und aus allen
„Kräften beystehen“.

§ 12.

„Was aber dem fürstlichen Hause Holstein Gottorf anstatt
„seines bisherigen Antheils vom Herzogthum Schleswig etwa
„anderweit zuzuwenden, das soll auf den itzigen Convent zu
„Braunschweig verwiesen werden.“

§ 13.

Om Krigsoperationer i Forbindelse med Kongen af Preussen
imod Rügen, Svensk-Pommern indtil Peenefloden og Wismar,

¹⁾ §§ 11 og 12 samt Deklarationsparagrafen om § 12 ere aftrykte
in extenso i G. Thomsens Afhandling: Om de fransk-
engelske Garantier for Slesvig 1720 S. 7 (Antislesvig-
holstenske Fragmenter 1ste Bind (Kjøbenhavn 1848)).

II.

(Uddrag.)

Traktat imellem Frederik IV og Frederik Vilhelm I af Preussen.

(Den Afskrift af denne Traktat, som her er benyttet, har som Dato den 30te Maj 1715, paa hvilken Dag General Dewitz kom tilbage med Traktaten til Berlin, efter at den var bleven underskrevet af Frederik IV. Jvfr. Droysen, *Geschichte der preussischen Politik* IV, 2, 130).

§ 1.

Stemmer *mutatis mutandis* med § 1 i den dansk-hannoveranske Traktat.

§ 2.

Af de svenske Lande skal Stettin og, hvad der af Pommern ligger Syd for Peenefloden, samt Usedom og Wollin tilfalde Kongen af Preussen og hans Arvinger og Efterkommere *in perpetuum*; Kongen af Danmark forpligter sig til at garantere ham og hans Efterkommere dette Landskab og derfor, naar det er nødvendigt og Kongen af Preussen kræver det, at sende ham inden 6 Uger *a die requisitionis* 6000 Mand, hvoriblandt 2000 Ryttere eller Dragoner, til Hjælp.

§ 3.

Af de svenske Lande skal Forpommern fra Østersøen indtil Peenefloden samt Rügen tilfalde Kongen af Danmark og Norge samt hans Arvinger og Efterkommere *in perpetuum*.

§ 4.

Garanti fra Kongen af Preussens Side for Kongen af Danmark og Norge og hans Efterkommere med Hensyn til den i § 3 nævnte Del af Forpommern, og Tilsagn om Hjælp med 6000 Mand ganske som omvendt fra Kongen af Danmarks Side i § 2.

§ 5.

Garanti og Tilsagn om Hjælp fra Kongen af Preussens Side for Kongen af Danmarks Besiddelse af det gottorpske Slesvig ganske som § 11 i den dansk-hannoveranske Traktat.

§ 6.

= § 12 i den dansk-hannoveranske Traktat.

§ 7.

Hvis Kongen af Danmark og Norge under den nuværende nordiske Krig bliver angrebet i Hertugdømmerne Slesvig og

Holsten, i Provinsen Jylland og i Grevskaberne Oldenburg og Delmenhorst, „es geschehe von wem es wolle“, lover Kongen af Preussen at hjælpe ham med 6000 Mand Tropper (= § 4).

§ 8.

Tilsagn fra Kongen af Danmarks Side om Hjælp med 6000 Mand, naar Kongen af Preussen angribes i sine tyske Lande enten af Sverige selv eller til Gavn for Sverige af nogen anden „in specie auch von der Crohn Frankreich währendes jetzigen nordischen Krieges“.

§ 9.

= § 18 i den dansk-hannoveranske Traktat.

§ 10.

Aftaler om Angreb paa Stralsund og Rügen. Kongen af Preussen er bestemt paa at foretage dette „unverzüglich“, Kongen af Danmark vil give 20 Batailloner, ligesom ogsaa „die erforderte Flotille und eine considerable Anzahl Transport-Schiffe auf Ihro Kosten, auch die Flotille, sobald die Königliche Englische Escadre in der Ostsee verhanden seyn wird, dahin senden, die 20 Bataillons aber sofort bey Vollziehung dieses Transact. nach Vorpommern marchiren lassen und solchen March dergestalt beschleunigen wollen, damit in dem bevorstehenden Monat Junio der Angriff von Rügen und Stralsund ohnfehlbar geschehen könne“ . . .

§ 11.

= § 16 i den dansk-hannoveranske Traktat.

§ 12.

= § 14 i den dansk-hannoveranske Traktat.

§ 13.

= § 21 i den dansk-hannoveranske Traktat.

§ 14.

= § 22 i den dansk-hannoveranske Traktat.

§ 15.

= § 20 i den dansk-hannoveranske Traktat.

§ 16.

mutatis mutandis = § 23 i den dansk-hannoveranske Traktat.

III.

Convention i Altona 3. Juni 1716 imellem Frederik IV og Czar Peter.

Nachdem nunmehr die Schweden, durch Göttlichen Beystand gänzlich vom Teutschen Boden delogiret worden, deren König aber nichts destoweniger in seiner bekandten Opinietretet den Krieg fortzusetzen verharret und dahero, umb denselben zu raisonnablen, und nach dem Zustande seiner affaires eingerichteten Friedens-Gedancken zu bewegen, wohl kein ander Mittel übrig, als den Krieg in Schweden Selbst zu versetzen, und den gemeinsahnen Feind dorthin mit aller Vigueur und zusammen gesetzten Kräfften anzugreifen, So haben Ihr: Königl. May^{tt} zu Dennemarck, Norwegen und Ihr: Czaarische May^{tt} über gantz Reussland bey jetzigem dero hohen Abouchement hierauf serieuse Reflexiones gemacht und sind, wegen der künftig hin gegen Schweden vorzunehmenden Kriegesoperationen, nach verschiedenen darüber von beederseits Ministris gehaltenen Conferentzien, folgender Gestalt conveniret und eins geworden.

§ 1.

Wird beschlossen und fest gestellet, dass nicht allein dieses Jahr eine Descente auf Schonen vorgenommen und, nechst Göttlicher Hülffe, bewerckstelliget werden solle, sondern es wollen auch Ihr: Czaarische M^t, so bald die Schwedische Flotte eingeschlossen und von selbiger, auch von der bey Stockholm befindlichen Escadre nichts mehr zu befürchten, mit einer Armee von 20000 Mann über den Sinum Bothnicum in Schweden eindringen, und auch der Ohrten dem Feinde, umb dessen Forces desto mehr zu vertheilen, eine kräftige Diversion machen. Weile aber

§ 2

wohl zu vermuthen, dass man auf Schonen den grössten Theil der feindlichen Trouppen vor sich finden wird, und dahero dagegen etwas, ohne einer zulänglichen und nombreusen Armee, zu tentiren nicht rahtsam, So wollen Ihr: Königl. May^{tt} zu Dennemarek, Norwegen etc. zu sothaner Descente 10000 Mann Cavallerie, worunter zwei Regimenter Dragons, und 20 Bataillons Infanterie,

hergeben, Ihr: Czaar. May^{tt} aber obligiren sich darzu 40 Bataillons Infanterie und 2000 Pferde zu fourniren. Falss es immer möglich, dass Ihr: Königl. May^{tt} Fahr-Zeuge bekommen können, sollen die übrige 1000 Pferde, worüber man nicht einig, gleichfals transportiret werden, Ihr: May^{tt} aber können Sich formellement in dem Tractat darzu nicht verbinden.

§ 3.

Von obgesagten Russischen Trouppen verbinden sich Ihr: Königl. May^t zu Dennemarck, Norwegen etc. 15 Bataillons und 1000 Pferde auf die Weise, und unter denen Conditions, als in der im Lager vor Stralsund desfals mit Ihr: Czaarischen Mt Ambassadeur dem Fürsten Dolgorucky unter dem 6. Septembris Anno 1715 geschlossenen Convention stipuliret worden, so bald selbige in Dennemarck angelanget, zu verpflegen, und wird man nachgehends, wegen der bey sothanen 15 Bataillons und 1000 Pferden erfordereten Generalitet und Stabs-Bedienthen conveniren. Vor denen übrigen Russischen zu der Descente nach Schonen destinirten Trouppen aber werden Ihr: Czaarische May^{tt} die Verpflegung allein besorgen, und es haben Ihr: Königl. May^{tt} zu Dennemarck-Norwegen etc. damit im geringsten nichts zu schaffen.

§ 4.

Den Transport dieser Trouppen anbelangend, So wollen Ihr: Königliche May^{tt} zu Dennemarck, Norwegen etc. 30 Russische Bataillons und 1000 Pferde von Rostock nach Seeland transportiren lassen, alwo man ein Campement formiren wird, die Leüthe aber alle mit einander nohtwendig unter Zelten campiren müssen, auch sollen alsdann alle Dispositiones gemachet werden, damit man von dannen die Descente auf Schonen mit dem fordersahmsten tentiren könne. Den rest der Russischen in des Czaarn Gardes bestehenden Trouppen werden Ihr: Czaarische May^{tt} mit Ihren Galeeren und Scampavies übersetzen lassen, 1000 Russische Pferde aber sollen mit Ihr: Königl. May^{tt} Cavallerie zu Lande nacher Seeland marchiren, auch werden Ihr: Czaarischen May^{tt} Trouppen längstens mit Ausgang Junii, umb nacher Seeland transportiret zu werden, parat und bey Rostock angelanget seyn, gestalt dann diejenige Königl. Dänische Transport-Schiffe, welche annoch in Pommern sind,

nicht ledig nacher Copenhagen, sondern nacher Rostock gehen sollen, damit selbige das daselbst zusammen gebrachte Proviant einnehmen, und den Transport der albereit in Mecklenburg Sich befindlichen Russischen Trouppen beginnen, auch selbigen, sobald die Sicherheit vor denen Schwedischen Schiffen in der Ost-See restabliret worden, nacher Seeland mit vollführen helfen können. Weile auch Ihr: Königl. May^{tt} zu Dennemareck, Norwegen sehr schwehr fallen wird, die zur Transportirung einer solchen Menge Trouppen erforderliche Schiffe in dero Landen aufzubringen und die darzu requirirte excessive Kosten abzutragen, So versprechen Ihre Czaarische May^{tt} an des Königs in Preussen May^{tt} in denen pressantesten terminis zu schreiben und dieselbe angelegentlichst zu ersuchen, damit Ihr: Königl. M^t zu Dennemareck, Norwegen etc. ein guther Theil der im vorigen Jahre zu der Descente auf Rügen gebrauchten Preussischen Transport-Schiffe, wo nicht gratis, doch wenigstens vor einem civilen und billigen Preis überlassen werden mögen. Wann aber

§ 5

der Transport auf Schonen unmöglich vorgenommen, oder davon ein guter Succes verhoffet werden kann, fals selbiger nicht durch eine dem Feinde superieure Flotte gedecket und souteniret wird; So obligiren Sich Ihr: Königl. May^{tt} zu Dennemareck, Norwegen etc. dieses Jahr 18 Schiffe *de Ligne* in See zu bringen und Ihr: Czaarische May^{tt} Verbinden Sich die Königl. Dänische Flotte mit 14 Schiffen *de Ligne*, wovon 7 aus der Nord-See und 7 von Reval kommen sollen, und noch überdem mit einer Bombardier Galliothe zu verstärcken. Es soll auch diese combinirte Flotte, so lange die Operationes es erfordern und die Saison es nur leiden kan, in See verbleiben, wie und welchergestalt aber selbige am besten gegen den Feind employiret werden und man damit den Auslauf seiner Flotte und Escadres verhindern könne, darüber wird man Sich beyderseits in einem Separat-Articul vereinigen.

§ 6.

Weile die Englische Flotte vermuthlich bald im Sunde anlangen wird, und man die Hoffnung hat, es werde selbige gleichfals offensive gegen Schweden agiren und das vorhabende

Dessein auf Schonen mit decken helffen, So ist agreiret und vor guth gefunden, dass solchenfals besagte Englische Flotte Sich mit vor Carlsrone lege und selbigen Haffen, damit der Feind mit seiner Flotte nicht heraus kommen könne, bestens zu sperren suche.

§ 7.

Wegen des Commando der Trouppen bleibet es bey demjenigen, so desfals in obangeregter mit Ihr: Czaarischen May^{tt} Ambassadeur dem Fürsten Dolgorucky im nächstverwichenen Jahre vor Strahlsundt errichteten Convention geschlossen worden; und rouliren beyderseits Generals und Officiers nach Ihrem Character und Ihrer anciennitet, doch verbleibet der Detail einer jeden Armee dem commandirenden Chef derselben. Weile aber mittelst selbiger Convention wegen des Czaarn Abwesenheit Seiner Königl. May^{tt} zu Dennemarck, Norwegen etc. das Commando über denen Russischen so wohl, als Ihren eigenen Trouppen allein verbleiben, und dann anjetzo Ihr: Czaarische May^{tt} der Campagne in Schonen gleichfalss in Persohn beywohnen werden; als wird hiermit stipuliret, dass beede Potentaten in dem Commando Ihrer combinirten Armeen von acht zu acht Tagen alterniren, und währender Zeith die Parole ausgeben wollen, auch soll es gleichergestalt bey der Flotte in dem Commando gehalten werden. Würde aber Einer von beeden Herren auf der Flotte allein verbleiben, so führet Er auch allein auf selbiger das Commando, der Andere dahingegen commandiret alsdann allein die Armee. Da auch eine so zahlreiche Armee ohnmöglich lange in einem Lande subsistiren kan, sondern vielmehr aus Mangel von Fourage und vivres von selbstem zergehen muss, daferne nicht bey denen Trouppen eine scharffe Disciplin und guthe ordre gehalten wurde, So wollen Ihr: Königl. und Czaarische May^{tt} May^{tt} solches genau observiren, und alle desordres hart verbiethen, auch ernstlich und nach Befinden an Leib und Leben bestraffen lassen. Damit auch allem Anlass zu einigem Unwillen und disputen zwischen beeden Theilen bey Zeithen vorgebeuget werden möge; So wird hiemit beliebt, dass die Fourage, Proviant und Geld, pro rata und nach Proportion beederseits Trouppen soll ausgeschrieben werden, und

sollen beederseits gewisse Commissarien ernandt werden, umb Sich wegen der Repartition solcher auszuschreibenden fourage, Proviant, und Geldes mit einander zu vergleichen und zu conveniren.

§ 8.

Engagiren Sich Ihr: Czaarische May^{tt} Dero Troupen, so lange der Krieg währet in Schonen und anderen der Gegend belegenen Schwedischen Provintzien zu laszen und selbige nicht eher, es währe denn Sache, dasz eine ohnumbgängliche Nohtwendigkeit existiren möchte, und mit mutuellen Consens von dannen zu ziehen, worzu Sich Ihr: Königl. May^{tt} von Dennemarck in regard Ihrer Troupen gleichfalss reciproquement verbinden. Demnach auch

§ 9

Schonen und die übrige von der Crohn Dennemarck *injuriam temporum* abgerissene Provintzien, nach deren, Gott gebe, glücklichen Eroberung, Ihr: Königl. May^{tt} zu Dennemarck, Norwegen etc., eigenthümblich wiederumb heimbfallen und verbleiben, So sind zwar Ihr: Czaarische May^{tt} zu Frieden und wollen es gerne ohne einiger Difficultet geschehen lassen, dass die etwa in solchen Provintzien, durch Göttlichen Beystand conquetirte Örter und Festungen mit Königl. Dänischen Troupen besetzt, alle darin befindliche Magazins, Ammunition, Canonen und Mörser Ihr: Königl. May^{tt} zu Dennemarck, Norwegen etc. einzig und allein verbleiben, auch sothane Örter, gleich nach deren occupation, allein mit einem Dänischen Commandanten versehen werden sollen. Es haben Sich aber Ihr: Czaarische May^{tt} dabey bedungen, dass es Deroselben, zu ohnumbgänglich nöthigen Errichtung Ihrer Magazins, wie auch zu sicherer Retraite Ihrer Troupen, falss die Noht es erfordert, erlaubet seyn soll, obangeregte Festungen und Örter zur Halbscheid mit Ihren Troupen zu belegen, welche doch nebst der andern Halbscheid der Königl. Dänischen Troupen, unter dem Commando Ihr: Königl. May^{tt} zu Dennemarck, Norwegen etc. Commandanten stehen müssen, auch ist es Ihr: Czaarischen May^{tt} zugelassen, Ihre Magazins in selbigen Örtern zu errichten und darin so lange zu halten, biss die obangeführte Necessitet cessiret, und

Ihr: Czaarische May^{tt} Trouppen in solchen Landen zu den Kriegs-operationen nicht mehr gebrauchet werden. Wann aber sothane Trouppen wieder aus dem Lande herausgehen, alsdann sollen Sie auch aus denen Festungen gezogen und selbige, ohne einiger Wiederrede, Ihr: Königl. May^{tt} zu Dennemarck, Norwegen etc., zur völligen Disposition gänzlich überlassen werden.

§ 10.

Da es sich sonst wohl zutragen könnte, dass Franckreich oder einige andere vor Schweden wohl portirte Puissances, wann Ihr: Königl. May^{tt} zu Dennemarck, Norwegen etc. und Ihr: Czaarischen May^{tt} meiste Trouppen nacher Schonen transportiret worden, in faveur obbesagter Crohne eine Diversion tentiren und die Königl. Länder anfallen dürfften; So ist hiemit verabredet und stipuliret worden, dass Ihr: Königl. May^{tt} zu Dennemarck, Norwegen etc. und Ihr: Czaarische May^{tt} von der Könige in Gross-Brittannien und Preussen May^{tt} May^{tt} eine positive Declaration, was Sie solchen-falss zu Deckung und Defension Ihr: Königl. May^{tt} Provintzien und Lande würeklich zu contribuiren und ins feld zu stellen gesonnen, verlangen, eine solche zülängliche Hülffs-Leistung, auch umb so viel mehr urgiren wollen, alss höchstermelte beede Könige in Denen im vorigen Jahre mit Ihr: Königl. May^{tt} zu Dennemarck, Norwegen etc. errichteten Tractaten Sich darzu gewissermaszen bereits engagiret, und verbunden haben. Was

§ 11

die Einrichtung der Kriegs-operationen zu Wasser und Lande specialiter und en detail betrifft, solches wird so lange, biss alle Anstalten fertig und man die umbstände und vorfallende occurrences wohl erwogen ausgestellt, und finden

§ 12

Ihre Königl. May^t zu Dennemarck, Norwegen etc. und des Czaarn May^t nöhtig zu seyn, dasz, was obbesagter massen und sonsten, wegen der Descente auf Schonen und der Gegend vorzunehmenden Krieges-operationen stipuliret worden, denen jenigen Puissances, welche dazu nichtes contribuiren wollen,

cachiret, und Ihnen davon nichts specialiter und en detail ohne beederseits Consens communiciret werde.

§ 13.

Wegen der abseithen Ihr: Königl. May^{tt} zu Dennemarck, Norwegen etc. verlangten Garantie über diejenige Provintzien, Insulen und Öhrter, welche Sie occupiren, oder Deroselben bey dem künfftigen Frieden abgetreten werden möchten, vermeinen Ihr: Czaarische May^{tt}, dasz diejenige Garantie, worzu Sie Sich in dem mit Ihr: Königl. May^{tt} zu Dennemarck, Norwegen etc. in A^o 1709 errichteten Alliantz-Tractat anheischig gemacht, und dem Sie jederzeith auch in diesem Stücke heiliglich geleben werden, genug suffisant sey und Ihr: Königl. May^{tt} gnugsahme Sicherheit geben könne.

§ 14.

Ihr: Königl. May^{tt} zu Dennemarck, Norwegen etc. declariren und verbinden Sich hiemit, dass Sie denen im 4ten Article hieroben specificirten 1000 Mann Russischer Cavallerie, welche mit Ihr: Königl. May^{tt} zu Dennemarck, Norwegen etc. Cavallerie zu Lande nacher Seeland marchiren sollen, so bald Sie in Holstein anlangen, die nöthige Subsistance auf Ihrem March nach Seeland, in allem, gleich wie Sie ihren eigenen Trouppen geben, auf den Fuss der im verwichenen Jahre im Lager vor Strahlsundt mit Ihr: Czaarischen May^{tt} Ambassadeur dem Fürsten Dolgorucky errichteten Convention, reichen lassen wollen.

Dessen zu Uhrkund und vollkommener Festhaltung sind von dieser Convention zwey gleichlautende Exemplaria verfertigt, Eins von Ihr: Königl. May^{tt} zu Dennemarck, Norwegen etc., das andere von Ihr: Czaarischen May^{tt} Eigenhändig unterschrieben, mit Ihren Insiegeln bestärcket und gegen einander ausgewechselt worden, Alles bey Ihrer Königl. May^{tt} zu Dennemarck, Norwegen etc. und Ihrer Czaarischen May^{tt} wahren Worthen, sonder Gefährde. Geben zu Altona den 3. Junii Anno 1716.

Friderich R.

IV.

Kontrakt imellem Frederik IV og Frederik Vilhelm I om Skibe til Transport. 27. Juni 1716.

Nachdem Ihr. K. M. v. Dennemark durch dero General Major und Envoyé Extraordinaire Meyer bey des Königs von Preussen May^{tt} umb Abfolgung einiger Schiffe zum Transport der milice anhalten lassen, und dann Höchstged. Seine Königl. May^{tt} von Preussen resolviret, des Königs von Dennemareken May^{tt} hierunter zu willfahren, und desfalss dero Geheimbten Rath und Pommerschen Schloss-Hauptmann dem von Massow allergnädigst anbefohlen sich deshalb mit dem Königl. Dähnischen Envoyé H. General Major Meyer und dem Königl. Dähnischen Kriegs Commissario Sassen zu setzen, und so woll wegen der Fracht als wegen securitet der Schiffe einen billigen accord zu treffen, diese auch deshalb sich in Stettin zusammen gethan, und so woll die alhier als in anderen Plätzen als Neuwarp und Ückermunde befindliche Schiffe von obged^m Commissario in Augenschein genommen, so ist bis zu beederseits Höchstged. Königl. May^{tt} Königl. May^{tt} allergnädigsten Ratification folgender accord getroffen, und zwar

§ 1

sind so forth dem Königl. Dähnischen Commissario Sassen die Stettinischen, Stepenitzer, Ückermunder und Neuwarper wie auch Zegen Öhrter Schiffe, so hiebevur zur Descente nach Rügen gebrauchet, angewiesen und Ihm frey gegeben 50 daraus zu erwählen, dieselbe sollen auch mit nachdrücklicher execution angehalten werden, sich aufs schleunigste zu equippiren und Segelfertig zu halten, wie Sie dann auch durch viele von ged. Commissario approbirte Verordnung angewiesen sind, sich gegen den 15. Julij wo möglich parat zu halten. Dagegen wollen

§ 2

Ihre Königl. May^{tt} von Dennemarek die Schiffen, wann Sie mit Volck und anderer Geräthschaft segelfertig sind, und deshalb einen Schein von dem Commissario Sassen erlanget, a dato solchen Scheins Monathlich, und zwar so lange biss Sie wieder nach Hausse angelanget, a Last mit 4 R^{thlr} hiesiger

Müntze bezahlen, und zwar so viel lassen, als die Königl. dähnische Brand-Schiffe lauten, oder da selbige verhanden, als Sie von beeden Partheyen durch geschworene Leüte æstimiret werden.

§ 3.

Damit die Leüte sich zu dieser Reisse desto besser einrichten können, wollen S^e Königl. May^{te} von Dennemarcken, die obged^{te} Verpflegung einen Monath voraus zahlen, und nach Ablauf desselben, als welcher damit völlig abgezahlet seyn wird, die Zahlung auf den künftigen Monath alle Acht Tage continuiren lassen.

§ 4.

Weil aber die Schiffer hauptsächlich darumb angehalten, dass Ihre Monathliche Verpflegung und versprochene Securitet der Schiffe von einem in Königl. Preussischen Landen gesessenem Kauf Mann übernommen und ehe solches prestiret ihnen auch die versprochene prænumeration eines monathl. Gehalts wiederfahren, ihnen nicht angemuthet werden möchte, mit Ihren Schiffen auszugehen, So wollen Se. Königl. May^{te} von Dennemarcken sich dieses auch also allergnädigst gefallen lassen und wegen der Bezahlung und securitet die erbethene Anstalten verfügen, vorhero aber den Leüten nicht anmuthen auszugehen.

Stettin den 27. Junij 1716.

Meyer.

von Massow.

D. Sasse,

Königl. Dänischer Kr. Commissarius.
